

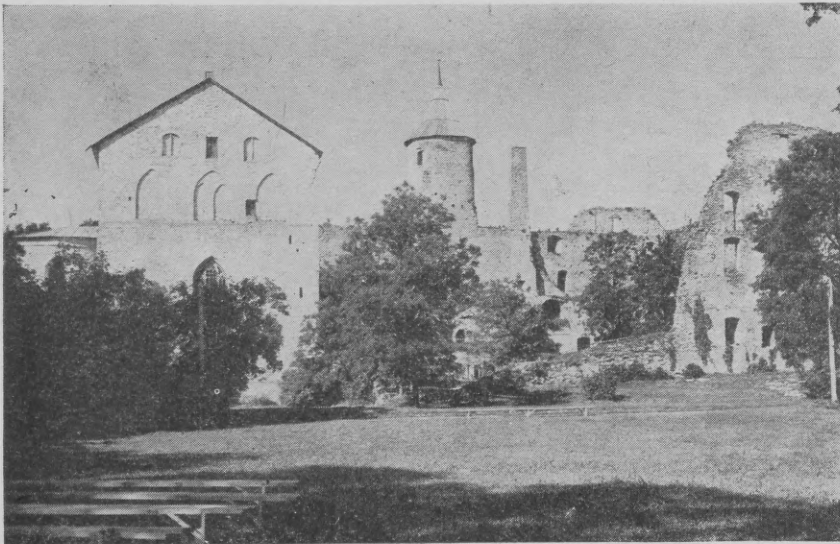
TÄNAPÄEV

NR 4

MAI

1939

Haapsalu

- on idülliline kuurort puhkust ja kosutust vajajaile
- on huvitav kuurort turistidele ja loodusarmastajale
- on ainulaadne kuurort haigeile: üle 100 a. vanused muda supelasutused võimaldavad ravi eriti reumatiliste, pinnaliste, närvi ja naishaiguste juures

Lähemald teateld annab Haapsalu Kuurordivalitsus

Tänavusi laureaate ja kevadhooaja väärtteoseid:

A. Gailit: Karge meri. Romaan. Illustr. A. Johanilt. Saanud Vabariigi Presidendi II auhinna 1939. ja Tallinna linna auhinna	kr. 3.75	— Vaadeldes rändavaid pilvi. Mälestused. Kogut. teosed XXV	„ 2.75
T. Grünthal: Riigikohtu Tsviilosakonna otsuseid 1938. a.	„ 5.—	— Vanad teerajad ja Talvised teed. Mälestused. Kogut. teosed XXIII	„ 3.25
K. A. Hindrey: Loojak I „Nõid“. Ajalooline romaan. Illustr. E. Järvelt. Saanud Raamatufondi auhinna 1939. a.	„ 2.75	A. Mälk: Mere tuultes. Novellid. Illustr. O. Kangilaskilt. Saanud Raamatufondi auhinna 1939. a.	„ 2.90
— Loojak II „Lembitu“. Ajalooline romaan. Illustr. E. Järvelt. Saanud Raamatufondi auhinna 1939. a.	„ 3.75	R. Roht: Elutee. Romaan. Saanud Raamatufondi auhinna 1939. a.	„ 5.50
A. Jakobson: Vaikne õhtu. Romaan. Saanud Raamatufondi auhinna 1939.	„ 5.25	L. Tolstoi: Anna Karenina I. Romaan. Vene keel. tõlk. S. Holberg	„ 5.50
— Oktoobrituul I. Romaan. Saanud Raamatufondi auhinna 1939.	„ 5.25	Fr. Tuglas: Kogutud novellid I köide	„ 3.75
— Oktoobrituul II. Romaan. Saanud Raamatufondi auhinna 1939. a.	„ 4.—	P. Vallak: Lambavarga Näpsi lori jutte. Novelle, satiire, humoreske, groteske. Illustr. E. Kollomilt. Saanud Raamatufondi auhinna 1939. a.	„ 2.80
E. Kippel: Kui Raudpea tuli I. 2. tr. Ajalooline romaan	„ 4.—		
— Kui Raudpea tuli II. 2. tr. Ajalooline romaan	„ 4.60	Jimumas:	
S. Lagerlöf: Gösta Berlingi saaga. Romaan. Rootsi keel. tõlk. M. Pedajas	„ 5.75	K. A. Hindrey: Hukatus Mälaril. Novellikogu.	
T. E. Lawrence: Seitse tarkuse sammast I. Inglise keel. tõlk. A. H. Tammsaare	„ 5.25	J. Kärner: Õsiti kumavad linnad. Romaan.	
O. Luts: Tagahoovis. Jutustus. Kogut. teosed X	„ 3.75	T. E. Lawrence: Seitse tarkuse sammast II.	
		O. Luts: Tuulesellid jt. jutust. Kogut. teosed IX.	
		— Paunvere j. t. kogut. teosed XVI.	
		O. S. Marden: Tee oma elust meisterteos.	
		P. Viiding: Elu aseaine. Romaan.	
		Eesti Rahvaleksikoni VI vihk.	

TÄNAPÄEV

NR. 4

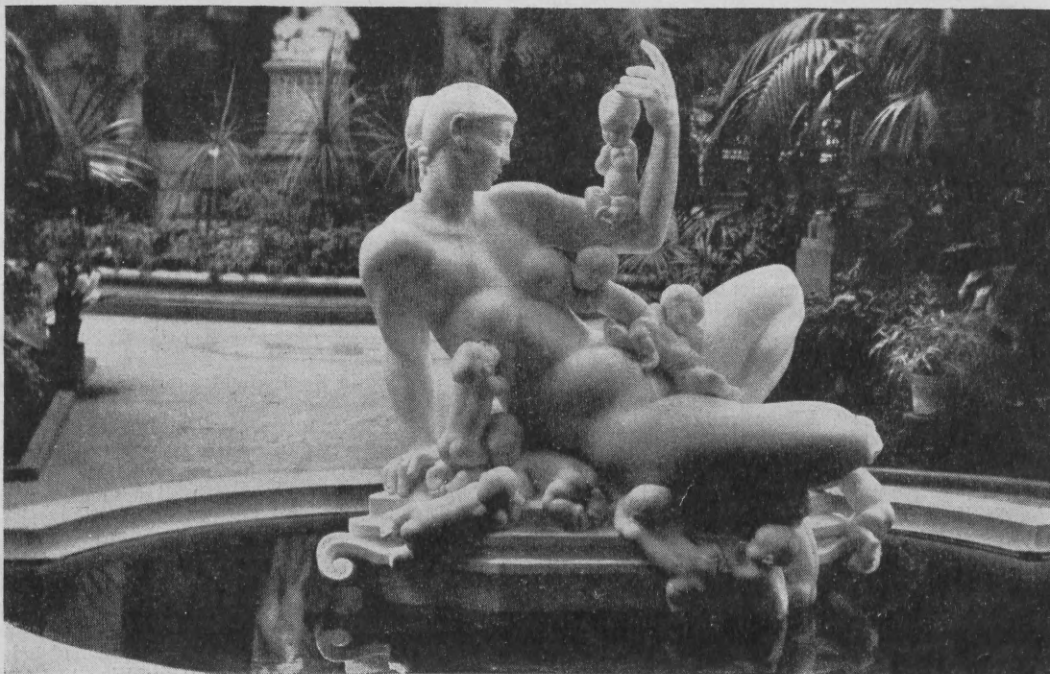
MAI 1939

V AASTAKÄIK

ENSV
Riiklik Avalik
Raamatukogu

SP 2740

- E. Laaman: Poola bastioon Vahe-Euroopas*
Franco Gallus: Müncheni vaim: klassi vaim
B. Linde: Kesk-Euroopa keeris jätkub Balkanil
K. R. Pusta: Albaania vallutamine
Ajalehed: Malemäng
Wait: Erapooletus
V.: Vestelaadi tõsine jutt sellest teatrist, kellele ta sobib
A. Alle ja Nõgikikas: Epigramme
O. K.: Pidu lahe taga
E. R. + V. M.: Seltsid ja korporat-si-onid
L. K.: Ühe uskliku ketserlik kiri
R. Kangro-Pool: Avalik kiri Tulevikule
Naatanael: Purjekate võitlus elu eest
R. Alango: Legendaarne Kihnu Jõnn
E. R.: Suviküsimusi
N. M. Jazõkov: Sõudja (tõlkinud J. Šumakov)
I. A. Krõlov: Rahvakoosolek (tõlk. J. Šumakov)
- V. E.: Fr. Toomus — Puusliku esteerne meielikkus*
O. Luts: Uulitsaelu
Gori: Eesti Mängud
M. S.: Varakevadine idüll 1939
A. Vihalemm ja Sarkofaag: Epigramme
R. Tiitus: Motoriseeritud ülikool
O. S.: Chaplin loobub
A. Mäerist: Võõbakultuur
R. Perman: Demagoogid
J. Vahtra: Üks vaikne külvaja
H. Raudsepp: Algupärandite küsimusi
J. V.: Pallase kevadine kunstinäitus
V. R.: 50 aastat
Vaotleja: Kiri pealinnast
J. K.: Läänemere rannale —mäe: Pärnu suve ootel
H. V—res: Vana ja uue võitlus
Teekäibja: Läbi kevadise Võru
K. Laagus: »Noor-Eesti« uus maja
J. Roos: Kaks suurraamatut
E. Grosschmidt-Suursepp: Viirastuste keskel

Avaldame Emadepäeva puhul tänapäeva põhjamaade kuulsama kujuri K. Nielsen grupi: »Vete Ema«, mis asub Kopenhaagenis, Gluptoteegi talveaias

Poola bastioon Vahe-Euroopas

Vahe-Euroopa kaitsejoonel, mida Inglismaa Saksa piiride ette organiseerimas, etendab Poola erilisel nurgabastiooni osa. Seda näitas juba kiire ühekülgne tagatis, mis talle anti ja mis hiljem asendati Inglise-Poola vastastikuse tagatislepinguga.

Kuid sel kokkuleppel on oma iseäraldusi. Inglismaa tagab Poola iseseisvust, mitte aga puutumatus, integriteeti. See tähendab: Poola piire võib revideerida, ilma et see Inglismaad sõjale kohustaks.

Samasuguse küünarnuki-vabaduse on omalt poolt endale jätnud ka Poola: nagu Rumeeniagi keeldub ta osa võtmast Inglise-Vene vastastikuse abiandmise lepingust, — peamiselt küll sellepärast, et kumbki ei taha kohustuda oma maalt Vene vägesid läbi laskma.

Neist iseäraldustest järgneb, et Poola uus vahekord Inglismaaga ei kanna „rigiidset“ iseloomu, vaid võimaldab mitmesuguseid lahendusi selle järgi, kuidas olukorrad nõuavad.

Kuigi Inglise tagatised tähendavad Vahe-Euroopa välispoliitikas suurt uudist, ei ole nende täpse teostamise viisi üle siiski selgust. Et oletusi tuleviku kohta teha, tuleb seepärast tähele panna lähemat minevikku.

„Isehakanud“ riik

Uuel Poolamaal olid kahed ristiisad! Saksa ja Austria keisrid, kes 1916. a. novembris kuulutasid Poolamaa iseseisvaks, ja Ameerika president Wilson, kes 22. jaan. 1917 töötas sedasama. Kummaltki poolt aga ei arvatud, et ristilapsest nii suur mees saaks, nagu see ise tahtis.

Niihästi keskriikide kui ka Versailles rahukonverentsi plaanides pidi uue Poolamaa idapiiriks jääma peagu üks ja seesama etnograafiline joon, nn. Curzon-line, mis pidi Vilno jätma Leedule, valge-venelased ja ukrainlased aga — Venele. Keskriigid andsid ukrainlastele isegi Brest-Litovsk, kus nad venelastega rahuläbirääkimisi pidasid.

Loomulikult ei võinud sellest juttugi olla, et keskriigid ise omalt poolt oleksid ülem-Sileesiat, Posnani ja Pomorzet Poolale sünnipäevakingiks kaasa andnud. Need tuli Poolal endal vallutada. Nende piiritlemisel Versailles rahulepingus tuli tal aga tublisti tegemist Inglise vastuseisuga: selle tõttu läks tal Danzig kaotsi.

Versailles uskus, et suur ja vägev Venemaa varsti tagasi pöördub, ning ei tihanud Poola pärast sellega tülli minna. Alles aastate pärast tunnustasid lääne-riigid Poola idapiire, mida Pilsudski ise kätte vallutanud.

Nii sama jäi Poola teatavas mõttes „isehakanud“ riigiks ka Euroopa liitude süsteemis.

Versailles rahulepinguga kaasaskäinud tagatisleping Prantsuse-Inglise-Ameerika vahel ei teostunud Ameerika kõrvalejäämise pärast. Selle asetäiteks pani siis Lloyd George 1920. a. algul Prantsusmaale ette uue tagatise, mis käis aga ainuüksi Prantsusmaa enda, mitte selle liitlaste kohta Vahe-Euroopas, s. o. ei Poola ega Väikse Entente'i kohta. Sellepärast Prantsusmaa loobus.

Hiljem, 1925. a. Locarno-lepingutes andis aga Prantsusmaa Inglisele järele: neis tagati ainult Prantsusmaa, mitte aga Poola ega Väike-Entente. Saksamaa ida- ja lõunapiiridel pidid revisjonid võimalikud olema. Nõnda valmistati juba Locarnos tee praegustele sündmustele.

Kõrge mäng

See kindlustamata olukord pani Poolat erilist tähelepanu pöörama vahekordade normaliseerimisele oma suuremate naabritega, eeskätt Nõukogude Venemaaga.

Juba 1922. a. lõpul Moskva desarmeerimiskonverentsil panid Poola ja Balti riigid ette sõlmida Venega ühine mittekallaletungi leping. Sellega ei nõustunud Venemaa — esiteks, et Poolale mitte võimaldada esineda Balti riikide eeskostjana, ja teiseks, et oma kontrahente mitte üksiteise eest garantideks teha, seega neid enda vastu ühiseks blokiks tunnustada.

Aastail 1924 ja 1925 kordas Poola Venemaale üldise Ida-Euroopa tagatislepingu ettepanekut, — sama vähese tulemusega nagu Moskva desarmeerimise konverentsilgi.

A. 1927 pani Venemaa omalt poolt Poolale ette mittekallaletungi lepingu. Kui selle üle paar aastat asjata edasi-tagasi oli kaubeldud, sai viimaks a. 1929 teoks Kellogi rahupakt, mille Venemaa, Poola ja Balti riigid alla kirjutasid, esmakordselt ühise laua ümber istudes. See oli üldine sõjast keeldumise leping, mitte aga mittekallaletungi leping.

Viimane tõusis uuesti päevakorda, kui ühest küljest Venemaa kauges idas Jaapani survet hakkas tundma, teistest küljest Prantsusmaa Venega lähenemist otsis. A. 1931 algasid uuesti läbirääkimised ja a. 1932 kirjutasid Balti riigid ja Poola Venega alla rea kahepoolseid mittekallaletungi lepinguid, — nende üksteisega sidumisest oli Venemaa siiski hoiduda suutnud.

Kui Jaapani surve kõvenes ja teisest küljest Hitler Saksamaal võimule tõusis, kerkis 1933/34 vahetusel Vene ja Prantsusmaa poolt uus „ida-Loarno“ tagatislepingu-kava esile. See pidi olema vastastikuse abiandmise leping Saksamaa, Poola, Tšehhoslovakkia, kolme Balti riigi ja Venemaa vahel, mida Prantsusmaa tagaks, saades selle eest Venemaa tagatise oma idapiirile. Inglismaa jäi sealjuures sõbralikuks soovitajaks, — kohustusi ta endale enam võtta ei tahtnud.

Saksamaa loobus juurde astumast, nähes idapaktis enda „raudsesse rõngasse haaramist“. Poolamaa tegi oma juurdeastumise olenevaks Saksamaa juurdeastumisest, oma suhete normaliseerimisest Leeduga ja oma vabastamisest kohustusest aidata Tšehhoslovakkia Ungari vastu. Ka tundus talle võõrastavana, et paktist välja oli jäetud tema liitlane Rumeenia, millest järeldati, et Bessaraabi Rumeeniale tagada ei taheta.

Eesti ja Läti tegid oma juurdeastumise rippuvaks Saksamaa ja Poolamaa juurdeastumisest. Nii ei tulnud suurest idapaktist muud välja kui vastastikuse abiandmise lepingud Prantsuse, Vene ja Tšehhoslovakkia vahel.

Vahepeal kerkis 1933. a. silmapiirile nelja suurriigi — Inglise, Prantsuse, Saksa, Itaalia — leping. Kuna Mussolini selle pakti otse selleks oli ette näinud, et piiride revideerimisi läbi suruda, Poola aga sellest suurte kvartetist välja oli jäetud, siis kartsid poolakad, et sellega nende läänepiiride muutmine juba ette on otsustatud. See andis Pilsudskile tõuke läbirääkimistesse astumiseks Hitleriga. Tulemuseks oli 1934. a. mittekallaletungi leping Poola ja Saksamaa vahel, varsti pärast seda ka kaubaleping, mis lõpetas aastaid kestnud majandussõja, ja 1937. a. leping vastastikuste vähemusrahvuste käsitamise üle. Seega oli Poola oma vahekorrad mõlemapoolse suurema naabriga teatavas mõttes tasakaalu viinud.

Vennad omavahel

Tšehhoslovakkia seisis Poolamaa algusest peale teravas vahekorras. Tšehhoslovakkia lootis saada ühise piiri Venega, milleks ida-Galiitsia kui ka Karpaadi-Ruteenia pidi Venemaale loovutatama. Seepärast, kui 1920. a. Nõukogude Vene väed Varssavi kallale tungisid, ei lasknud Tšehhoslovakkia ei relvi ega ka Ungari abivägesid Poolasse läbi, ning kasutas hetke, et okupeerida vaieldav Tescheni kaevanduste ringkond. Poolamaa omakorda luges oma eluküsimuseks, et Karpaadi-Ruteenia ei muutuks ukrainlaste rahvusliku koondumise baasiks, vaid läheks tagasi Ungari kätte. Mõlemad lään-slaavi vennad taotlesid seega vastastikku teineteise riigi tükeldamist.

See oli Pilsudskile üheks lisapõhjuseks Saksa mittekallaletungi-lepingu sõlmimisel. Nii aitas ta Saksa ekspansiooni ida asemel kallutada kagusse. Igakord, kui Saksamaa sammu edasi astus, katsus Poola siis ka enda huvisid kindlustada. Austria „anšlussi“ puhul normaliseeris ta ultimatuumi teel oma suhted Leduga. Sudeedimaade loovutamise puhul võttis ta endale Bohum-Tescheni

kaevanduste ringkonna Moraaviast ja mõned vähemad — kuni 250 ruutkilomeetrit ulatuvad — piiriõiedused Slovakkias, peale selle aga toetas ta Ungari nõudmist Karpaadi-Ruteenia tagasisaamiseks. See viimane nõudmine teostati alles nüüd, Tšehhoslovakkia ärakaotamise puhul.

Raskeks hoobiks oli aga Poolale Slovakkia sattumine Saksa protektoraadi alla. Just Karpaatide piir vastu Slovakkia oli Poolale olnud kõige julgem, kuhu vastu ta oma uut Sandomierzi sõjatööstuse rajooni tahkis toetada; nüüd aga ilmusid sinna Saksa sõjaväed. Teiseks hoobiks oli Meemelimaa tagasivõtmine Saksale: Meemel asub Poola jõe Niemani suudmel, mida Versailles rahukonverentsil Poolale nõuti.

Saksa piir Poolaga oli enamgi ligi 2000 km pikk, Vene oma ainult 1500. Nüüd venis esimene veelgi 500 km võrra. Diplomaatlikuks vastukäiguks oli — Poola-Inglise tagatisleping.

Sõbrad põhja pool

Poola on ikka püüdnud Balti riike endale lähendada. Mis võimalusi näevad poolakad nende koostööks?

Toome näiteks saksasõbraliku Vladislav Studnicki kõmuiteinud raamatu, — saksa keeles „Polen im po-

litischen System Europas“, 1936, Berliin. Briti riikide üle otsustab see enamasti kahjuks saksa kirjanduse najal, seega siis üsna pessimistlikult: neil olevat vähe iseseisvustahet ja palju enamlust, nende vabadusvõitluse pearaskuse kandnud baltlased jne.

Geograafiliselt loeb Studnicki Balti riikidele aktuaalsemaks Vene hädaoahu, — Saksamaa võivat neid küll oma mõjupiirkonda saada, mitte aga okupeerida, sest et see liiga kulukas oleks. Meemelimaa Saksamaale tagasiandmine olevat aga Balti riikidele enne kasuks kui kahjuks, sest et see Saksamaa huvisid suurendab Balti riikide vastu, seega ka tema vastupanu võimalikule Vene vallutuspuudele. Poolamaa lähem huvi olevat, et Leedu ja Liibavi sadam mitte Vene alla ei satuks, sest see tähendaks siis Põhja-Poolamaa ümberhaaramist. Düünast põhja poole olevat Poola huvid juba teisejärgulised, Poola sõjaline abi seal läbiviidav ainult siis, kui on olemas seljatugi kelleltki suurriigilt: Vene vastu võiks see olla kas Saksa või Inglismaa.

Teadagi, et Poolale on Balti riikide koostöö niisama tähtis, kui end vastu läänetaatule.

Poola bastioonist vaadates on seega ka tema vahekorrad Balti riikidega olenevad olukordadest.

Mai 1939.

Ed. Laaman

Müncheni vaim: klassi vaim

KUUS KUUD on möödunud Müncheni katastroofiliste tagajärgedega poliitikast; siiski nende pettumused, kes seda algul olid toetanud, pole veel suutnud valgustada avalikku arvamust septembrisündmustest. Prantsuse poliitika valestitõlgitsemine Tšehhoslovakkia esimesest kriisist saadik jätkub niisama Prantsusmaal kui mujal. Tavaliselt öeldakse: sel ajal oli Prantsusmaa liiga nõrk, et vahele astuda oma liitlase kasuks; sellele nõrkusele lisandus veel nii suur rahuarmastus, et prantslased tahtsid iga hinna eest vältida sõda. Teise argumendi puhul peab küll auandma rahuarmastusele, mis loomulik kogu inimkonnale. Kuid kas ei peaks ühtlasi rõhutama nende naiivsust, kes uskusid igavesti kestvate rahu, kui Chamberlain ja Daladier võtsid ette Kanossa-teekonna? Esimene argument, nii vastukäiv kui ta ka oleks tõelikkusele, väärrib, et temal peatuda pikemalt, kuna ta pettis ja petab veelgi muidu teravmeelseid vaime. Need peaksid meelde tuletama mõningaid Müncheni sündmuste eeltõiku. 1938. aasta suvel pöördus kindral Gamelin, Prantsuse peastaabi ülem, peaminister Daladier poole (kes teatavasti on ka sõjamineister) üksikasjaliku aruandega Prantsuse sõjajõudude olukorrast ja võimaliku konflikti väljavaadetest. Ausa tehnikuna näitas kindral Gamelin prantsuse tegeliku sõjajõu tugevust, rõhutas selle häid ja halbu külgi ja haarates käesoleva konflikti tšehhi küsimust jõudis ta lõppotsusele Prantsuse vahelesegamise tarvilikkusest. See oli kaitseväljaste seisukoht, seda jagasid ka kindral Faucher — Prantsuse Praha sõjaväeline atašee ja kindral Vuillemin, Prantsuse õhuväe ülem. Viimane, olles augustis 1938 marssal Goeringi külalisena Berliinis, deklareeris ilma igasuguse reservatsioonita oma saksa kolleegile, et kallaletungi korral Tšehhoslovakkiale Prantsusmaa peab kinni oma kohustustest. Kas julgeksid kõige ägedamad „münchenlased“ väita, et kindralid Gamelin, Vuillemin ja Faucher olid „sõjaässitajad Moskva käsutuses?“ Sellele peaarvumendile lisandub järgmine teisejärgu argument: võites aega ja lahes Saksamaad seedida oma vallutust, jätkasid Prantsusmaa ja Inglismaa oma relvastamist, et olla suutelised järgmisel korral üles näitama kindlat käitumist. See arutus on samuti vasturääkiv tõikadele. Endine prantsuse minister Pierre Cot väidab, et kuu kuu jooksul peale Müncheni sündmuse prantsuse-inglise sõjaline jõud on suurenenud 15% võrra, kuna telje oma 25%. Kui jätkub niisugune progressioon, siis peaks küll küsima, kunas Pariis ja London on võimelised võtma kindlat hoiakut, seda enam et nad pole näidanud küllaldast kindlust ka vii-

mase löögi ajal Tšehhoslovakkiale ega Albaaniale (räakimata Hispaaniast ja Leedust).

„Kõigi maade reaktioonärid, ühinege!“

Meie arvates on kõigi nende sündmuste tõeline tõlgendus mujal. Suurima kriisi ajal septembris, hetkel, kus kõik Prantsuse rahva tervemad elemendid olid otsustanud päästa rahvusliku huvi ja rahvusvahelist komblust, hetkel, kus prantsuse töölisel spontaanselt lõpetasid streigid välisväe ees, avaldus preturlik „defaitism“ ühiskonnakihtides, mis kuni siiani pretendeerisid isamaarmastuse monopolile. Anname sõna noorele taguruse teoreetikule Thierry Maunier'le, kes läinud aasta novembris tõlgendas järgmiselt septembrikriisi: „Üks neid põhjusi, mis selgitavad silmanähtavat vastumeelsust sõja suhtes, mis avaldus parempoolsetes erakondades, kes on väga tundlikud rahvusliku julgeoleku ja au pärast ja sentimentaalselt isegi väga vaenulikud Saksamaale, on järgmine: neil erakondadel oli tunne, et sõda oleks mitte ainult kohutav õnnetus, poleks mitte ainult Prantsusmaa võimalik lüüasaamine, vaid Saksamaa lüüasaamine oleks tähendanud autoritaarsete süsteemide kokkuvarisemist, mis moodustab pea-kaitsevalli kommunistlikule revolutsioonile ja võib-olla otsekohest Euroopa bolševiseerimist. Teiste sõnadega — Prantsusmaa lüüasaamine oleks Prantsusmaa lüüasaamine, kuid Prantsusmaa võit oleks vähem Prantsusmaa võit kui põhimõtete võit, mis täie õigusega peetud Prantsusmaa ja kultuuri kaotuseks.“ — Sellest selgub: need isikud, kes heidavad ette töölistele nende hüüdlauseid, „Kõigi maade töölisel, ühinege,“ on selle üle võtnud oma kasuks ja hüüavad: „Kõigi maade reaktioonärid, ühinege!“ 1792. aastal dikteerisid Koblenzi emigrandid oma manifesti Braunschweigi hertsogile. 1938. aastal telegrafeeris Flandin, prantsuse kodanluse häälkandja, õnnitlusi oma maa suurimale vaenlasele. Samal ajal aus parempoolne Henri de Kerillis oli sunnitud täpsustama oma seisukohta: „Olen prantsuse kodanik, kuid ennekõike prantslane, et olla kodanik.“

Ühes kohutavalt prohvetlikus inglise ajakirjaniku Robert Dell'i artiklis, mis ilmus aasta enne Müncheni sündmuse, kus ta ära näidates inglise välispoliitika sihtjooni, viitas reaktioonäride taktikale: 1) kuulutada bolševismi nr. 1 rahvaenlaseks 2) ja nimetada bolševismiks igat reaktioonile kardetavat poliitilist liikumist. Seda lihtlapselikku meetodit tarvitatakse alati Pariisi „münchenlaste“ poolt. See ongi, mis peale Tšehhoslovakkia mõrva ja võltsrahustamise pankrotti kägistas Hispaania vabariigi, see on, mis juba Laval'i ajal andis esimesi lööke kollektiivsele julgeolekule. Need, kes seda kasutavad, vabandavad kõike,

isegi Albaania vallutust; tarvitavad kõige halvemaid vahendeid, nagu näiteks professor Barthelemy, kes jagab kõige alatumat sõimu õnnetuile tšehhidele; nad lähevad kuni kõige hilisema ajaloo võltsimiseni. Nad kujutlevad, et Prantsuse-Vene leping on rahvarinde kätetöö, kuna, vastupidi, see diplomaatiline akt oli ette valmistatud Barthou poolt, läbirääkimised jätkusid Laval'i ajal ja allakirjutamine toimus Flandin'i hoolitsusel; need kolm meest on täiesti võõrad rahvarindele. Nende abinõudega uinutab „müncheni“ ajakirjandus avalikku arvamust, spekulereides nagu septembriski masside rahuarmastusega, elatades mõtetuid illusioone diktaatorite lubadusist ja võimalikust telje tükeldamisest. Niisuguses olukorras ei julgeta olla tuleviku suhtes optimist. Daladier ja Chamberlain'i võimalolek peale 15. märtsi võtab igasuguse lootuse: „errare humanum est, perseverare diabolicum“. Nende meeste võimalolek tõendab demokraatlikkude maade avaliku arvamuse haigust. On kindel, et juba ammu on asutatud Prantsusmaal „anti-münchenlaste“ koondis, mis koosneb parempoolsetest, kes on seadnud esikohale rahvusliku

huvi, katoliiklastest — tõsikatoliikliku moraali kaitsjaist, vasakpoolseist, kes on vabad kitsast parteidistsipliinist, töölistest, kes pole pimestatud võltspatsifismist, sõjaväelastest, kes teadlikud strateegilistest tarvidustest. Kuid kõik need mehed pole veel suutnud läbi viia tarvilikku puhastust riiklikus elus. Ja meie kardame, et on veel aktuaalne arvamuse, mis väljendatud möödunud oktoobris mõõduka ajakirjaniku Emile Buré poolt: „Minu arvates on Prantsusmaa ja Inglismaa olnud hiiglasuure konspiratsiooni ohvrid üleilmse plutokraatia poolt, kes eelkõige tahab võimul hoida Hitlerit ja Mussolini ja kes hästi õpetatud ajakirjanduse hoolitsusel on mõistnud ette kirjutada oma tahtmist võimumeestele. Isegi radikaal-erakonna maski all lasevad need mehed end kergesti eksiteele viia oma klassivaimu mõjul, mis on alati valmis edaspidi vastu töötama nende rahvuslikule vaimule.“ Demokraatiade võimalikud tagasimineked on veel kahjuks väga suured; siiski mitte enam võrduvad alistumisele diktaatoride väljapressimiste ees sõjaahvardusega!

Franco Gallus

Kesk-Euroopa keeris jätkub Balkanil

PEALE EELMISE „TÄNAPÄEVA“ ilmumist on jälle kadunud üks väikeriik: Albaania. Seekordseks neelajaks on Itaalia, kes oli Albaanias aastaid niikuinii ainuvalitsevaks välismaiseks võimuks. Kõikjal leidis vaid itaalia ametnikke, ohvitseri, kaupju ja Tiranast ning Durazzos võis avalikes paigus albaania keele kõrval vaid itaalia keelt kuulda, kuna väikesel kuningriigi oma raha kõrval oli käibel ka itaalia raha.

See kõik oli üllatuslik väikesest Eestist saabunule, alates juba eesli seljas Jugoslaavia piiri ületamisest kuni tolle kääbusriigi pealinna Tirana algeliste omapärasusteni, mis ma aastat viis tagasi tolle maa külastamisel muheldes võisin kaasa elada.

Nüüd kerkib silme ette veel vaid tolle väikeriigi traagiline saatus: Maailmasõjast suurena tärnanud serblaste, kroaatide ja sloveenide autonomistlik kuningriik, hilisem totalitaarne Jugoslaavia oli see, kelle rahadega organiseeris Ahmed Zogu mõnesaja-mehelise salga ja selle juhina haaras siis võimu, kuulutades enese Albaania presidendist kuningaks, et siis 1927. a. Jugoslaaviale selg pöörata ja langeda Itaalia kaenlasse, kuna viimane kohustus värskete kuningale iga aasta kevadel maksma 10 miljonit franki taskuraha, mille eest Itaalia sai vastutasuks Albaanias juba tosin aastaid tagasi tegeliku protektoraadi õigused.

Enne tänavuse 10 miljoni frangi Albaania kuningale maksmise tähtpäeva esitaski Itaalia Albaaniale oma ultimaatum ja kui Ahmed Zogu selle tagasi lükkas, marssisid Itaalia väed Albaaniasse.

Itaalia samm oli osalt dikteeritud kartusest, et mitte hilineda oma teljekaaslase suuremas mängus, mida Saksamaa oli ette valmistamas Jugoslaavia suhtes, kus juba alates 1927. a. vaadeldi Albaaniat Itaalia hüppelauana Balkanile.

Kõige haritumad slaavlased

Nagu Tšehhoslovakkia omal ajal, nii koosneb ka Jugoslaavia kolmest hõimlas-rahvast, kes 1927. a. alates peavad omavahelist avalikku võitlust. Kui peale Maailmasõda serblased (6,5 miljonit), kroaadid (4 miljonit) ja sloveenid (1,2 miljonit), kellele liituvad veel muhamediusuli-

sed serblased, nn. bonsjakid (arvult 1,5 mijonit) ja 250.000 mustamäelast (endise Černogora kuningriigi serblast), kõnelemata vähemusrahvustest, kellest juute on kõige rohkem, 70.000 (kõik need arvud on pärit 1937. a. rahvaloenduselt), moodustasid ühise kuningriigi, siis oli see autonomistlik ja demokraatlikult valitsetud riik. Kui aga rahvaste tülid muutusid nii teravaks, et Beogradi parlamendis kroaatide juht revolvrakuuliga surmati, teostas kuningas Aleksander riigipöörde: kaotas kroaatide ja sloveenide autonoomia, moodustas uued segarahvustega maakonnad ja asus üksi serblaste võimuga valitsema unitaarset Jugoslaaviat, kuna serblased väitsid, et nemad on Maailmasõja ajastul pidanud tooma tulevase Suur-Serbia kasuks kõige rängema ohvri ja peavad nüüd selle eest vastava tasu saama, kas või vähem ohverdanud kroaatide ja sloveenide üle valitsemise näol. Kroaadid aga on kogu Suur-Serbia majandusrahvas, kelle käes on $\frac{3}{4}$ kuningriigi pankade ja majanduslike ettevõtete kapitalidest, kuna jälle sloveenid on kõige haritumad slaavi rahvas üldse, kes on läbi imunud lääne kultuurist ja kes oma maal elavad täieliste läänlastena, ületades oma kultuursuses ka tšehhe. Nii osutus rahakalle kroaatidele ja kultuurseile sloveenidele harimatute ja vaeste serblaste võimutsemine eriti raskelt talutavaks.

Kui Tšehhoslovakkias Saksamaa kihutas kultuursete tšehhide vastu harimatuid slovakke, siis võimaldas Jugoslaavias äsja kukutatud Stojadinoviči saksasõbralik valitsus, mis rajanes serblaste võimutsemise põhimõttel, sakslastele õige laialdase demagoogitsemise just kultuursete sloveenide keskel, ässitades neid ja ka kroaate Beogradi ja serblaste ainuvõimu vastu. Seega võimaldas just Stojadinoviči valitsuse saksasõbralikkus riikliku ühtluse õõnistamist Jugoslaavias, õhutades seal rahvuslikkude vastuolude paisumist. Seda taibates kukutati Stojadinoviči valitsus ja asemele astus serblase Cvetkoviči moodustatud valitsus, kes hakkas otsima lepitust kroaatide ja sloveenidega, olles samal ajal Berliini suhtes märksa tagasihoidlikum. Jugoslaavia praegune Cvetkoviči valitsus tegutses kroaatide ja sloveenide autonoomia restaureerimise suunas. Sloveenidest, kes teatavasti asuvad Adria mere põhjapoolsel kaldal, jäi pärast Maailmasõda üle 300 000 Itaalia-

**Pilte Albaaniast: Tavaline liiklemisabinõu — eesel kitsastel ja kõveratel Durazzo tänavatel.
Tirana ainus asfaltplats valitsushoonete ja mošeeaga**

Hinto contax-fotod

lisse, kus neid koheldud väga rõhuvalt ja mille tõttu kogu Sloveenias valitseb äärmine Itaalia-vaenulikkus. Siin ongi mõra Berliin-Rooma teljes: sloveenid suhtuvad märksa leplikumalt Saksamaasse kui Itaaliasse. Viimasele pole aga kuigi meeldiv Saksamaa naabus Adria põhjakaldal, mis tähendaks Saksamaa poolt Itaalia sissepiiramise jätkamist.

Ei tohi ka unustada, et Kroatia kuulus enne Maailmasõda just Ungari maa-alade hulka ja nüüd Ungari liitumine Berliin-Rooma teljega on tingitud lootusest, et Ungari võiks muistse kroaatide kuningriigi jälle ühendada oma maa-aladega, milliseid lootusi Budapestis seotakse rohkem Roomaga kui Berliiniga.

Jugoslaavia olukord, kes Albaania vallutamise saanud mandril Itaalia naabriks peale Adria põhjakallaste ka veel Albaaniaga ühiste piiride ulatuses, on muutunud äärmiselt kriitiliseks, nii et ta pole julgenud Londonis palvetki avaldada, et Inglismaa garanteeriks temagi piire samuti, nagu garanteeriti Kreeka ja Rumeenia piire, kartes juba sellise palvega väljendada oma pooldamist Prantsus-Inglise blokile, olgugi et Jugoslaavia oli veel hiljuti Prantsusmaaga liidu vahekorras.

Jugoslaaviat hädaohustab veel Bulgaariagi seisukoht. Bulgaarial on Jugoslaavia vastu territoriaalseid nõudeid Makedoonias, mille maa-aladest on liidetud Jugoslaavia külge neid, kus bulgaarlaste väidetel elavad mitte serblased, vaid bulgaarlased. Kui rahvuste eraldamise aluseks võtta keel, mida mingi rahvas ise tarvitab, siis on noil Makedoonia maa-aladel erapooletulgi keeleteadlasel tihti raske kindlamale otsusele jõuda, kas seal on tegemist serblaste või bulgaarlastega. Nende ridade kirjutaja on noil mail liikudes ise sageli olnud asetatud mõistatuse ette: on see nüüd bulgaarlane või serblane, kes tarvitab oma kõnekeeles puht-serbiapäraseid sõnakujundeid, kuid lisab nende lõppu slaavi keelest ainult bulgaaria keelele omase artikli. Ja selliseid segakeelt kõnelevaid olen ma kohanud nii Bulgaaria kui ka Jugoslaavia kuningriigi maa-aladel, keeleteadlaste etnograafilised piirjooned pole vist küll kuskil nii segi

paisatud kui Makedoonias, millises keelelis-rahvuslikus so-gavees Itaalia siis tahabki enesele uut, Albaania-taolist va-sallriiki Makedooniat rajada.

Seni kui Balkanil on veel nii palju ligimeelitavaid võ-lusid, kõnelemata Balkani taga olevast mustast merest, Ukrainast ja Kaukaasiast, võime meie Läänemere idakaldal väikese õlitagavarade omanikuna vist küll päris rahulikku pärisperemehe põlve nautida. Pealegi oleme meie oma lige-mas minevikus nii läänele kui ka idale tegelikult tõendanud, et meie nendega vaenujalal seista oskame. Loodame, et meil taipu jätkub ka selleks, et eemale hoi-duda liiga suurest sõbrusest nendega, kes meie minevi-kuski pole meile kunagi just sõbrad olnud. Kahtlased sõb-rad on aga nii era- kui ka riiklikus elus palju hädaohtli-kumad kui otsesed vastased.

Bernhard Linde

Relvastuse võidusõit — kas kestab ka see nagu teisedki kuulsad jalgrattavõidusõidud „ainult kuus päeva“?

Albaania vallutamine — vahejuhtumeid Vahemere ristlemisteedel

MIS ON ALBAANIA?

Tema maa-ala on 28 tuhat ruutkilomeetrit, elanikke 1.100 tuhat hinge, nendest 750 tuhat muhameedlast, 250 tuhat kreeka-õigeusklikku ning 100 tuhat katoliiklast. Rahvas kõneleb albaania, türgi, kreeka ja serbia keeli.

Läbi sajandite oli Albaania osa Rooma riigist. XIV sajandil tungib see antiikset illüüria rassi rahvas Thessalia legendikule ja võtab enda alla mõned Kreeka saared. Türklaste pealetung paneb seisma selle rahvaliikumise. Ligi viissada aastat (1431—1913) oli Albaania Türgi provintis.

Vene-Türgi sõja lõpul, aastal 1878, ärkab Albaanias uus rahvuslik liikumine. Sultani valitsus surus pimesi maha selle rahvaliikumise, mis ei nõudnud muud kui Albaania maa-ala tervikluse säilitamist ning kohalikkumise omavalitsust Türki suveräniteedi all. Peale sultani troonilt tagandamist jätkasid „noortürklast“ seda survepoliitikat, mis põhjustas suure türgivastase liikumise Balkanil ning laostas Osmanide riigi 1912. aastal. 28. novembril 1912 kuulutas tolleaegne juht Ismail Kemal bey Albaania iseseisvaks riigiks. Seda iseseisvust tunnustasid Euroopa suurriigid Londoni kongressil ning määrasid esimeseks Albaania kuningaks Preisi prints Wilhelm zur Wied'i. See valik ei meeldinud Albaania rahvaslastele ja prints pidi juba mõne kuu pärast, septembris 1914 Albaaniast lahkuma.

Maailemasõja aegu vallutasid Albaania põhjapoolse osa austerlased ja bulgaarlased, lõunapoolse prantslased ja itaallased. Sõja lõppedes Skutaris ja Valonas peatuma jäänud Itaalia väeosad ajas sealt välja Albaania kaitseliit juunis 1920. Samal aastal kuulutab Lushnia rahvuskogu uuesti välja Albaania iseseisvuse. Vanast mäestiku sugukonnast põlvnev noor väejuht Ahmed Zog valitakse 1925. aastal vabariigi presidendiks, ja 1. septembril 1928 kuulutab ta end Albaania kuningaks.

Olnud aastasadu sõjajalal serblastega, bulgaarlastega, kreeklastega ja türklastega, toetus uus Albaania loomulikult Itaaliale. Albaania saaduste peaostja oli Itaalia (70%), kes eksportis Albaaniasse kümne aasta jooksul 75 miljoni krooni eest kaupa, see on peagu kaks korda rohkem kui Albaania suutis maksta. On selge, et kaubavõlale kui ka muudele summadele, mis Itaalia oli kulutanud kuningas Zogule antud laenude näol, tuleb kriips peale tõmmata. 1936. aasta märtsi lepingute põhjal kohustus Itaalia finantseerima Durazzo sadama väljehitust, samuti andma Albaaniale 20 miljonit kuldfranki laenu rahanduse ning põllumajanduse kordaseadmiseks. Peale selle veel 3 miljonit kuldfranki tubakamonopoli sisseadmiseks,

mille vastu Itaalia sai eesõiguse selle monopoli kasutamiseks ning kaupade sisseveoks.

Ettekäände all, et kuningas Zog ei täida oma liidukohustusi Itaalia ees, esitas duce 5. aprillil Albaaniale ultimaatum, milles nõuti Albaania territooriumi okupeerimist itaalia vägede poolt, kontrolli Albaania kindlustustööde ning välissuhete üle, samuti itaallaste kodanikuõigusi Albaanias. Zog lükkas need nõudmised tagasi. 7. aprillil, Suurel Reedel, ilmusid Albaania nelja sadama ette 179 itaalia laeva, millel asusid 100 tuhat sõdurit, varustatud kahuritega, kuulipildujatega ning tankidega. 400 itaalia lennukit tiirlesid pealinna Tirana ja Durazzo kohal ning toetasid pommitamisega dessantvägede maaletoetust. Roomas arvati, et sellise jõu manifestatsiooni ees ei või kuningas Zog oma 14 tuhande sõduriga, paari tankiga ja ühe lennukiga avaldada mingit vastupanu, seda enam, et kuninga noor abikaasa lamas lapsevoodis ning kogu rahvas pidutses troonipärija sünni puhul. Ent albaanlased panid siiski vastu, koguni kolm päeva. Tohtu ülivõimu ees taandusid albaania püssimehed lõpuks mäestikku, kuningas oma perekonnaga lahkus maalt ning Rooma käsul kokkuatetud „asutav kogu“ pakkus Albaania krooni Itaalia kuningale — Lääne suurriikide valitsustest ei protestinud ametlikult keegi, ajalehed avaldasid põlastust selle üle, et vägitükk sooritati ühe ristiisku suurriigi poolt just Suurel Reedel, karikatuurid ja vemmälvärsid ilmusid paar päeva — ning iseseisvat Albaaniat polnud tepts. Päevakorral on ju nüüd Kreeka, kui veel mitte Lõunaslaavia ning Türki iseseisvuse küsimused...

Albaania on vaene maa ja selle koloniseerimise itaallastega ei või vist palju juttu olla. Niisama pole seal suurt peale hakata fašismi levitamiseks, kuigi Rooma on juba organiseerinud albaania „fascio'd“. Sadatuhat meest okupatsiooniväge ei vaja Itaalia mitte 1400 revolvi ja 14.000 püssiga relvastatud Albaania küttide pärast. Londonit ja Pariisi häirib asjalugu, et Itaaliale on nüüd uus „place d'armes“ Adria merel, Lõunaslaavia ja Kreeka vahel, et siit on võimalik hoida oma mõju all Lõunaslaaviat, keda võib meelitada Salonikiga, väljapääsuga Ägea merele, kui mitte Musta merre, ning tükeldada seega niikui nii loodevat Balkani liitu.

Teiselt poolt pole veel kaugelki likvideeritud Hispaania kodusõja pärandus. Franco poolt kutsutud itaalia väeosad ei taha lahkuda Hispaaniast. Kui Inglismaa nüüd, vastulöögiks Albaania vallutamisele, okupeeriks Korfu saare Kreekas, siis leiaks Itaalia selles vististi „õigusliku“ aluse, end sisse seada Majorka saarel Baleaarides. Ei ole ka juhuslik, et saksa ajakirjandus julgustab Franco't lõõgiks Gibraltarile ja Prantsuse Marokkole. Vahemere basseinis, „India teel“, ristlevad praegu Inglise, Prantsuse, Itaalia, Saksa ja isegi Nõukogude Vene sõjalaevastikud. Inglismaa on mures oma impeeriumi pärast ja garanteerib äkki oma kaasabi Ida- ja Kagu-Euroopa maadele, kes pole senini kuulunud tema huvide kompleksis! Kas loendab ta neid riike nende sõjalise ja geograafilise asendi tähtsuse järgi (Belgia- Holland, Šveits, Poola, Kreeka, Rumeenia, Türgi), või ka sellepärast, et need on ise avaldanud muret oma tuleviku pärast! Ja millisesse liiki kuuluksid siis näiteks Balti riigid?...

Pariisis, aprillis 1939.

K. R. Pusta

Albaania ja naabermaade kaart. All Korfu saar

Malemäng...

Chamberlain kommenteerib

„Meile õeldi, et kui see on toimunud, siis on lõpp ja et uusi territoriaalseid ambitsioone ei ole. Nüüd on need kindlustused täiesti tulde visatud. Seega on saladus täielikult hävitatud. Nüüd õeldakse meile, et viimastel sündmustel Tšehhoslovakkias on teised põhjused — ajaloolised sidemed ja kartus kallaletungi eest. Need võivad olla väga head põhjused, kuid nad ei vasta varemalt antud kindlustustele (kiiduavaldused).

Paratamatult pidid tekkima kahtlused, kas ei või leida veel teisigi põhjusi edasisele ekspansioonile. Tuleb vastu astuda igale katsele domineerida maailma.

(„Postimees, 4. IV)

Itaalia ründab Albaaniat sõjajõududega. Vallutas ran-
nikul Durazzo, Valona, Santi Quaranta ja di Medua. Alus-
tasid marssimist Albaania sisemaale. Itaali õhu- ja sõja-
laevastiku pommid purustasid Durazzo ja di Medua. Al-
baanlased osutavad kallaletungijaile meeleehtlikku vas-
tupanu kõigi jõududega.

(Uus Eesti, 8. IV)

... Chamberlain tuletas meelde, et 7. aprillil krahv
Ciano kinnitas, et Itaalia valitsus kavatses täieliselt aus-
tada Albaania puutumatus... Seepärast olime äärmiselt
üllatatud, kuuldes ootamatust sissetungist Albaaniasse...
Ma pean avameelselt tunnustama, et ma olen sügavalt pet-
tunud Itaalia valitsuse teguviisist... Ei saa kuidagi lep-
pida sellega, mis on juhtunud... („Päevaleht“, 14. IV)

Valgus Ameerikast

President Roosevelt'i läkitus Hitlerile ja Mussolinile.
Ettepanek tagada 30 riigile puutumatus vähemalt 10 aas-
taks... Kolm Euroopa maad ja üks Aafrika maa on näi-
nud oma iseseisvuse hävimist. Kaug-Idas on naaberriik
teiselt rippumatult riigilt vallutanud määratu maa-ala. Vi-
sade kuulduste järele... kavatsetakse uusi kallaletunge
teiste iseseisvate riikide vastu... Kas teie olete valmis
andma kinnituse, et teie relvastatud jõud ei tungi allpoolni-
metatud riikide, nimelt: Soome, Eesti, Läti, Leedu, Rootsi,
Norra, Taani, Hispaania, Helveetsia, Lichtensteini, Luk-
semburgi, Poola, Ungari, Rumeenia, Jugoslaavia, N-Vene,
Bulgaaria, Kreeka, Türgi, Iraki, Süüria, Palestiina, Egipt-
use, Iraani, Hollandi, Belgia, Suur-Briti, Eire, Prantsus-
maa ja Portugali territooriumidele?“ („Päevaleht“, 17. IV)

„Völkischer Beobachter“i“ pealkirju...

„USA-presidendi üks „läkitus“. — Alatu pettusmanöö-
ver Wilsoni stiilis. — Sõjaässitaja Roosevelt'i jultunud ole-
tused Hitleri ja Mussolini vastu. — Lähipaistvad tagasei-
nad: Roosevelt muretseb Wallstreet-juutide äride pärast.
— Sõjalekihutaja ja rahusilmakirjastaja ühes isikus.“

(„Päevaleht“, 18. IV)

Arm või hirm

... Venemaa tunneb eriti suurt huvi Balti riikide rip-
pumatus ja puutumatus vastu. Seepärast peab N. Liit
1ga katsed rikkuda Balti riikide puutumatus võrdseks N.
Liidule tehtud kallaletungiga ja astub otsekohe sellekoha-
seid vastusamme.“

(„Postimees“, 20. IV)

„Helsingin Sanomate“ arvates... need Ida-Euroopa riig-
id, kellele lääne suurriigid püüavad muretseda N. Vene
abi kallaletungi vastu, peavad seda abi oma iseseisvusele
niisama suureks hädaohuks kui kallaletungi ennast, mille
tõrjumiseks neile abi pakutakse... Missugused need vas-
tuabinõud oleksid, sellest annab kujutuse Moskvast saabun-
ud teade, et N. Liit laseb niisugusel korral kohe asjasse
segada punaarmee ja okupeerida Baltikum, kuigi Balti riig-
id seda ei sooviks.

(„Päevaleht“, 21. IV)

Rumeenia on teatanud Saksamaale, et kuna tal ei ole
ühist piiri Saksamaaga, ta leiab olevat raske vastata küsi-
musele, kas Rumeenia tunneb end hädaohustatuna Saksa-
maa poolt. Rumeenia arvates võiks sellele küsimusele pa-
remini vastata Saksamaa ise.

(„Postimees“, 25. IV)

Inglismaal seati sisse väeteenistuskohustus... Võimalus
kutsuda lippude alla kuni miljon meest... Chamberlain üt-
les: „... Ei saa keegi väita, et praegune aeg oleks rahu-
aeg selle sõna igakülgse ja ausas mõttes.“

Isegi Inglismaal!

Campbell-Stephen tähendas, et kuna peaminister on järk-
järgult võtnud omaks Churchilli poliitika, kas ta ei peaks
süüdsaks lahkuda ja lasta Churchill sisse.

(„Päevaleht“, 27. IV)

Hitler kõneles...

Inglise-Saksa mereleping ja Poola-Saksa mittekallale-
tungileping tühistatud... „Ligikaudu 115 miljonilisel rah-
valt rööviti enesemääramise õigus mitte võidurikaste, vaid
hullumeelse poliitikute poolt... Nimelt leiti Tšehho-
slovakkias 1592 lennukit, 501 õhutõrje suurtükki, 2175
kerget ja rasket suurtükki, 1.090.000 püssi ja üle
1.000.000.000 padruni jalaväe laskemoona ja üle 3 miljoni
mürsu... Böömi- ja Määrimaal kui endise Tšehhoslovak-
kia jäänustel ei ole midagi ühist Müncheni kokkuleppega...
Ajalugu ei ole kunagi tehtud konverentsilaua ääres, vaid
rahvaste jõu poolt... Ükski sakslane enam kunagi ei
lähe konverentsile ilma kogu rahva ühendatud jõuta selja
taga...“

(„Postimees“, 29. IV)

Halbaennustavad...

„Daily Herald“: Kõne vihjab kahele asjale: 1) juba tar-
vitusele võetud abinõud ja Roosevelt'i läkitus on Hitlerit
põhjustanud viivitama. 2) Hitler leidis tarviliku olevat
katsuda veenda oma rahvast, et juhul, kui sõda puhkeb,
Hitler on selles süütu. Aga ka seda muljet peab võtma äär-
mise ettevaatusega, arvestades halbaennustavat vihjet Pool-
ale. Võib-olla tuleb aeg, mis tõendab, et see vihje oligi
kõne tähtsaimaks osaks.

(„Päevaleht“, 30. IV)

Tšehhimaa tühjeneb tagavaradest

Lehed teatavad Prahast, et suuremad hulgad toiduainete
tagavarasid, mis olid kogutud Tšehhis, on toimetatud Sak-
samaale. Samuti on tühjentatud Tšehhi relva- ja sõja-
moonaladused ümmarguselt kahe miljardi marga väärtuses.

(„Uus Eesti“, 3. V)

Tagatis ka Eestile?

Niisuguse ettepaneku olevat teinud N. Liit Inglismaale.
Havasi teatel paluvad N. Liit Balti riike jääma „karmilt
erapooletuks ja sõltumatuks.“

Poola nõuab protektoraati Danzigi üle. „Poolat tuleb
suurendada Saksamaa arvel.“

(Postimees, 3. V)

Venemaa eemale Euroopa tülidest?

Litvinovi tagasiastumise kaugeleulatuv vastukaja.

Amelikult teatatakse, et Saksamaa on saavutanud Lät-
tiga kokkuleppe mittekallaletungilepingu sõlmimiseks. On
tehtud edusamme samasugustes läbirääkimistes Eestiga.

(„Postimees“, 5. V)

Becki vastus Hitlerile...

... Silmapilgul, mil ühe lepinguosalise poliitika ja
teguviis häbistavad leppe printsüübid, ei ole meil ühtki põh-
just leinata taga selle nõrgenemist või koguni hävimist...
Saksa valitsus nüüd tõlgitseb mittekallaletungi deklarati-
ooni... inspireerituna soovist isoleerida Poolat ja teha
võimatuks meie riigile normaalne ja sõbralik koostöö lää-
neriikidega... Millega on siin tõeliselt tegemist... kavat-
susega Poolat eemale tõugata Balti merest? Ent Poola ei
lase end siit eemale tõugata... Meie poolakad ei tunne
mõistet — rahu iga hinna eest. Inimeste, rahvaste ja riig-
kide elus on ainult üks asi, millel ei ole hinda — ja see
on **au**.“

(„Päevaleht“, 6. V)

Erapooletus

Rahudemagoogia

SUURPOLIITIKAS jõudude joondumine muutlikkude pööretega: eilse konjunktuurikujunemise arvestusi veavad vastupidi tänapäevased pöörded. Homme võib jälle palju paista teisiti.

Meie päevade ajaloolise protsessi põhitendentsis ei tarvitse olla kahtlust. „Mitterahuldatus“ diktatuurijõud tungivad kättevõidetuga rahuldatus võimkondade „kaarte“ ümber tegema. Suur tung rahvaste enesemääramise ja eluruumi õigusi relvadega ümber otsustada ajab sõjakaartide poliitikat. Milleks siis miljonid totalitaarses juhius kasvatatud ja treenitud sõjaroboteid kui mitte ühest valdamisoperatsioonist teise käsutamiseks? Totalitaarne lõõstus, rahandus, rahvamajandus kõik on ju rakendatud samade sihtide teenistusse.

Kui suur suutarvitamine korraga on vallale päästetud mõne viimase aasta üllatusrännaku eel, siis ei iseloomusta see kaugelt mitte kõiki pinnavõitmiseks ja löögiandmiseks kombineeritud võtteid. Kuidas kunagi: kas äge revanšinõudmine kõigist käsutuses olevaist avalikest hääletoordest; või on otse vastupidine taktika kavatsuslikult katnud tegelikkude sammude seadmist. Jõuevangeliumiga sobib leplikkude lahenduste sarnane rahudemagoogia — kuni jälle mõni kokkulepe on puruks rebitud ja marssivate jalgade alla tallatud.

Kõrgepinged...

Rida väkulöövaid sündmusi on kuulutanud juba uut sõjaohtude hooaega, purustanud riike, vapustanud *status quo*-vahekordi. Suured impeeriumiunistused ja karistusekspeditsioonid on sõjamasinaid käima pannud Kauges Idas ja lähemas Läänes, Hiinas ja Hispaanias verd valanud, kultuuriväärtusi hävitanud. Mussolini Itaalia on alustanud oma imperialistlikkude sihtide poole pingutavate vallutuste A-sarja Abessiinia ja Albaaniaga, neist esimene riikide alfabeedis tuhandeaastane. Hitleri Saksamaa on pealepressiva propaganda, suurte sõjaväeliste ja diplomaatlikkude manöövriritega dikteerinud Austriale, Tšehhoslovakkiale, Böömi- ja Määrimaa protektoraadile vastupanuta alistumist, Leedul võtnud Klaipeda. Tahete katsumine käib edasi suurte poliitiliste kõnede, ajakirjanduslikkude kampaniate, diplomaatlikkude ja sõjaväeliste manöövririte mängus.

Rahvasteliidu ideaalid on alla käinud, nelja suurriigi kontserdikatse Münchenis ebaõnnestunud. Võimsate läänedemokraatiade valitsused on oma järeleandmistest ja rahukauplemistest viimati omakorda tõugatud tohutu taasrelvastumise, kaitsekoalitsiooni kogumise, tohutu taasrelvastumise poole. Teine Maailmasõda, eelmisest kohutavam, juba mitu korda noateral...

Teiseks imperialistlikuks sõjaks pole kõik plahvatusained siiski veel lahti läinud. Saksa-Poola suhete kõrgpinge tundub praegu olevat sõjakardetavuse tulipunktiks. Talumatu on diktatuurijõududele Suur-Britannia ja Prantsusmaa juhtiv osa vastastikuse kaitserinde kogumisel, talumatu Ameerika Ühendriikide presidendi jutt mittekallale tungist, väevähendusest, normaalsete kaubanduslikkude suhete jalaleseadmisest.

Selle ebanormaalse aja häireteadete ärevuses ja pinevuspausides on omaga rahuldatus vähemate rahvaste välispoliitika püüdnud pidada võimalikult ettevaatlikku kurssi: eralduda erapooletusse.

Ükski maa pole nii suur või väike, et võiks poliitiliselt ja majanduslikult täitsa eraldatult elada. Aga mis teha, et kurjade poliitiliste ilmade tulekul kõigi teiste rahvastega rahu elada? Häid suhteid säilitada, kurjaendeliselt relvastuvate, vaenuvankreid veeretavate, uue Maailmasõja ähvardusi keeritavate suurriikidega? See küsimus on erapooletuspoliitika püüdlustes omandanud erilise tähtsuse. Eemalhoitud suurriikide vahelistest tülidest on Skandinaavia riigid, on Balti riigid, on ka Eesti võtnud oma juhttähke. Euroopa ja maailma valitsemise pärast protsessivate võimude konfliktiküsimustesse meie end ei sega. Rahvusvahelise õigusliku korra segaduses olgu õigus jääda erapooletuks iga sõjalise konflikti puhul, mis meie rahuselamist otseselt ei puuduta. Seda kõhklematum kohus uskuda oma tagasihoidlikkusse jõusse kõvendada valvelolekut kodumaa piiride vabaduse iseseisvuse puutumatusse pärast.

Ajakohaselt määrustatud ja karmilt relvastatud erapooletuspoliitikaga tahame teenida lugupidamist oma õiglase rahuarmastuse ja vankumatu meelegi kohta. Vältides liitumist relvadega-rääkimisse kiskuvate võimupoliitiliste rühmitustega loodame oma kaitsekorraldustega tagasi tõrjuda kõik väljastpoolt kardetavate vahelesegamiste ettekäänded ja vägivaldsed üritused, kui nii peaks juhtuma. Aga täieliku erapooletuse optimismiga määrates oma välispoliitilist suundumist loodame tasa ja targu kõrvale pääseda ähvardavast üldohustki, läbi saada ideoloogilistest keerdtormidest. Rahulikkude läbirääkimiste tee, kasulikkude kaubanduslikkude ja tööstuslikkude tehingute väljavaated jäägu võimalikult igasse külge lahtiseks.

Ähvardatuks end ei tunnegi. Ainult prantsuse keeles võib sõna „neutre“ (neutraalne, neutram) riimida sõnaga „pleutre“ (umbes kõrvalepugeja, mis kadunud riigimehe Barthout poliitikajoonelt, aga loetud ühest tänapäevasest prantsuse lehest.

Eks ole aga need eespool päris õiged enesehoiu ja erapooletuse põhimõtted? Õiged juba tihti korrutatud ja teisedatud truismidena. Vaieldamatuks valemiks sellises välissuhtlemises, milles väikeriiklikud ideoloogilised momendid on piiratud hästi kainete reaalpoliitiliste kaalutlustega.

Tõtt ütelda pole see oluline küsimus meil veel nihkunud nii aktuaalse avaliku mõttevahetuse alla nagu näiteks Šveitsis või Skandinaavias. Riiklikus ja riikidevahelises elus küllalt keeruline erapooletusküsimus pole meil põhjalikumalt käsitletud leidnud ka mingis akadeemilises väitekirjas. Aga need, kes praegusel kokkupõrkepingelisel ajal vastutavad meie välispoliitika eest, panevad rõhku Eesti täielikule erapooletusele läbikäimisel teiste riikidega. Ja oma seadusandlikult kogult on Eesti juba möödunud sügisel saanud võimaliku sõja-aja hoiakut määrustava era-

pooltuse seaduse. Selle väljatöötamisel on meie välisministereiumi eksperdid nähtavasti eeskujuks võtnud Soome ja Rootsi asjaomased kaitsekorraldused sõjalise konflikti puhul.

„Mis paberile kirjutatud, see pole lõpuks otsustav, vaid aktiivne jõud meie seisukohtade kaitsmisel,“ lausub Rootsi välisminister ühel parlamendi-vaidlusel. Täieliku erapooletuse küpsuseksam ei toimu mitte tühjas ruumis, vaid vastuoluliste jõuvahekordade ja sündmuste surve all.

Erapooletuse kriisiküsimused on praegu teraval kujul jõudnud Poola piiridele. Katsugem kogu viimaste aastate tõsisündmustikule mitmes suunas silmi vaadata. Ons siis küsimus dunaamiliste maailmariikide pealetungist ja kaardide ümbertegemise protsessist ainult teiste maailmariikidega, Versailles rahutegijatega, Prantsusmaaga, Suur-Britanniaga, Ameerika Ühendriikidega? Teljeriikide kõvast asumaade nõudlusest, irredentakirgede kihutamistest ja sõjaväelise jõuga argumenteerimisest hoolimata pole ei Prantsuse ega Suur-Britannia impeeriumi piirid veel lõõdnud liikuma. Ons Berliini-Rooma-Tokio telje — Natsinterni — avalik vaenukuulutus Kominternile juba riskinud mingit Napoleoni sõjaretke taolist suurseiklust Moskva

vastu? Pole III Reichi tung itta Nõukogude Liidult vallutanud veel ühtki jalatait Ukraina mustamulla maad.

Ka Mikaado suurel määral militariseeritud löögijõud pole veel juhust leidnud tõsisemaid rünnakuid ette võtta Siberi puna-armee vastu — ainult piirivahejuhtumid. Hiina sõja raskusi pole ju ekspansioonihimulise Jaapani väed kaugelt mitte ületanud. Ja Euroopa teljepartnerite viimased diplomaatlikud käigud otsivad koguni liginemist „ideoloogilisele vaenlasele nr. 1“. Nägude vahetus Kremli välispoliitikas on samuti sümptomaatiline: läänedemokraatiale liginemise, Genfi koostöö „jagamatu rahu“ põhimõtete pooldaja Litvinov pealegi juut, on erru saadetud.

Kas võtta fašistliku Itaalia valdamisrünnakuid või rahvussotsialistliku Saksamaa „anšlusse“ kuni Danzigi praeguse tagastamisprotsessini: ikka veel pole diktatuuride arveteõindamine läinud lausa sõjategevuseks nende pinnavõitmise ja hegemoonivõistluse vägevamate vastastega. Tõsi küll, Hitleri väekogumine ja sõjaahvardus Poola piiridel on praegu juba tõuklemas hoopis tugevama riigi ja kõvemate kaitsevõimude vastu kui Kesk- ja Ida-Euroopa kaardi siinamaani sooritatud ümbertegemised.

On palju kõneldud ja kirjutatud meie „erilisest sõprusest Poolaga“. Sõpra tuntakse katsumistes... **Wait**

Vestelaadi tõsine jutt sellest teatrist, kellele ta sobib

Mitmelgi puhul on räägitud selle teatri poolt ja vastu. Pole põhjust praegugi teisiti mõelda. Otsib ju see teater alles õiget rada. Usume — leiab endale ka sileda tee. Olgu needki read talle rohkem kasuks kui kahjuks.

Iga ettevõtte vajab osavaid juhte ja häid kaastöölisi. Teater vajab aga osavate juhtide kõrval veel paremaid kaastöölisi — vajab hingestunud kaasmängijaid. Eriti aga niisugune teater, kellel pole tarvilisel määral raha, et täita oma liikmete kõhtu, rääkimata mugavustest. Selline teater võib ülal seista ainult siirast usust paremasse tulevikku. Mis kinnitab inimese usku? Jumala sõna, tõe sõna. Mis kinnitab aga teatrikollektiivi liikme usku? Vastastikune usaldus, ühine siht ja ühiselt valitud teed ning abinõud. Ka armastus asja vastu. Niikaua kui inimest ei maksta kinni tema vaevarikka töö eest otse rahas, nõuab ta oma töövaeva ausat kasutamist ehk lepib sageli ka kiituste, meelituste ja lubadustega! Viimased soovivad, et päike ainult nendele paistaks, et ramp ainult neid valgustaks, hoolimata, et selle tagajärjel hukkab maailm, laguneb teater.

Niikaua kui teatril polnud raha, leppiski osa kiituste, meelituste ja lubadustega — või teda polnudki teatri juures. Jah, kui polnud raha ega võimu, tehti tööd rohkem armastuse kui oskusega. Asi edenes, sest armastus väärisk lugupidamist. Kui aga oli juba raha, pisut lugupidamist, pisut võimu — siis tulid teised, kes vajasisid eeskätt ainult raha, võimu, lugupidamist.

Nii ei olnud enam ühist sihti, ei võinud püsida usaldusvahetused, ei saanud olla ühiselt valitud abinõusid sihi

saavutamiseks. Kadus usk, kadus armastus. Jäi esialgu pisut raha, pisut võimu. Algas jaht rahale, võimule — ärge unustage — pisukelele rahale, pisukelele võimule. Pidid olema pisukesed needki, kes pisukest püüavad.

Tuli uus ajajärk selles teatris. Ei mõista, kas see on tõde või nali, kuid ikka enam hakkasid mõjule pääsema järgmised põhimõtted:

Kes kõige enam distsipliini rikub, saab juhiks. Seletus: juht on väljaspool arvustust, juht ei saa distsipliini rikuda.

Kõige halvem näitleja saab pea-lavastajaks. Seletus: halvad mängijad kaoksid, kõigil oleks tööd.

Kes kõige enam räägib, saab luba alati rääkida. Seletus: distsipliini pärast. Kui räägib tema, võivad teised vaikida, kui räägivad teised, ei või tema kunagi vaikida. Distsipliini pärast!

Tõtt võib uuendada. Seletus: Nagu uuendatakse vanu riideid — pahupidi pöörates.

Kõigile koosmängijatele pole eespool mainitud lood meeldinud, nad esitanud teatavaid reformatsiooni tingimusi. Tingimustega pole arvestatud. Näitlejad olevat lahkunud umbes 67%. Juhatus asunud seisukohale, et niisugune % ei tähenda veel midagi.

Miks peab meie teatriolu olema ikka keerutatud intriigide mängu? Miks ei suudeta leida kahe äärmuse vahel koostöö võimalusi ja miks ei suuda isegi noored teatrid noorte jõududega otsida isikutes leplikke, kunstipüüetes aga võitluslikke sihte?

Õppigu siit, kellel õppida on.

V.

Epigramme

VIHMAVARI

Loodeti, et vanaema vihmavari
Varjab kindlalt kuulirahe eest.
Nüüd küll näha sooviks seda meest,
Kellel endakaitseks käes on hambahari.

SÕJA LEIL

Euroopa kütab kuumaks sõja leil,
Mõõka täristab Furor Teutonicus,
Õõd kui päevad: töö käib relva-

vabrikuis,
Rahvas juubeldades mõirgab: „Sieg
heil!“

N õ g i k i k a s

PRIMITIIVSED TÕED

Primitiivsed kui veise ammumine
on paljude kõnede tõed,
kui Prometi „Igaviku“ tammumine
ümberr maasse taotud vaia.
Liiva jooksevad kõik lõöksõnade jõed,
kaoõ kumu maailma laia...

A. Alle

Pidu lahe taga

Ootame kogu maailma noorust!
Selle olümpiakutse põnevuses elab praegu Soome. Piduperemees — Helsingi linn — on asunud suure hoolega end erakordse suursündmuse vastu ette valmistama. Ainult kaks aastat on nendeks eeltöödeks aega, kuna Tokio loobus alles möödunud aasta juulis.

Suure kiirusega asuti töösse. Juba nelja nädala jooksul peale olümpiaadi-pakkumise saamist oli moodustatud Olümpiakomitee, mille eesotsas seisab pangadirektor J. W. Rangell, kes oli ise 25 aasta eest Soome meister kolmikhüppes. Enne seda oli aga kõik võimalused läbi kaalutud asja edukaks läbiviimiseks, mille järeldusena Soome võttis XII olümpiamängude korraldamise endale.

Esimene ülesanne oli mängude aja kindlaksmääramine. Soome meteoroloogiajaama andmetel leiti kõige sobivaks ajaks ilmastiku poolest 20. 7. — 4. 8. Moodustati Olümpiabüroo, kus praegu töötab üle 100 palgalise inimese, peale selle üle 100 vabatahtliku auametliku tegelase ning lisaks ehitustöödel alaliselt üle 700 ehitustöölise.

19. oktoobril möödunud aastal saadeti kutsed olümpiaadist osavõtmiseks 62 rahvusele ja sama kuu lõpul tuli juba esimene osavõtuteade Inglismaalt. Praegu on juba 37 maad teatanud oma meeskondade saatmisest.

Kõige pinevam on eeltöödest muidugi võistluspaikade ehitamine ja ümberkorraldamine. Helsingil oli suuremateks võistlusteks varem olemas 1938. a. valminud staadion 30.000 vaatajale. Messuhalli raskejõustikule, Malmi laske-rajad, Laakso ratsutusväljak ja linna idaosas suured tennisplatsid. Helsingi linn asus kohe ehitama ujumisstaadioni, rattasõiduteed ja sõudjatele regattateed. Samuti alati olümpiamängude peavõistluspaiga — staadioni laiendamisele, mis ehitatakse nii võistlusradade kui ka pealtvaatajate tribüünide poolest palju suuremaks, mahutusega kuni 63.000 pealtvaatajat. Samal ajal alati Olümpiaküla jaoks ettenähtud maaala korraldamist, kuhu elama asuvad ainult mehed, kuna naised paigutatakse praeguehitatavasse põetajatekodu ruumidesse.

Kõik need ehitised peavad valmis saama s. a. sügiseks, ainult Olümpiaküla lõplik valmishitamine jääb tuleva aasta kevadeks.

Helsingis toimuva XII olümpiamängude suureks kergenduseks publikule on see, et kõik võistlusrajad asuvad linna sees või linnale väga lähedal. Staadion, messihall ja ujumistaadion asuvad linnas, ratsutuspaik 1,5 km ja Olümpiaküla 2,5 km kaugusel. Ainult vehklemise, purjetamise ja osalt ujumise võistluspaigad on pisut kaugemal,

Osa Helsingi staadioni ühes 73 m kõrge olümpiatorniga

kuid mitte üle 9 km. Purilennu võistluste jaoks, mis on esmakordselt olümpiamängude kavas, pidi aga vastava maastik valitama ning need toimuvad Jämsjärvil, Helsingist

Kibe töö käib kaljusse rajatava ujumisbasseini (vasakul) ja rattasõidutee ehitamiseks

300 km. põhjas. Samuti peetakse moodsa viievõistluse ratsutusosa raskel maastikul Hämeenlinna lähedal, 150 km Helsingist eemal. Ka üksikud jalgpallivõistluste eelvoord katsetatakse pidada teistes Soome linnades.

Peale võistlusradade ehitamise oli teiseks suuremaks mureks väliskülaliste majutamine. Helsingi hotellid suudavad mahutada ainult üksikuid külalisi ja välisajakirjanikke, kelle jaoks nad peamiselt hoitaksegi. Seni on majutus-toimkond leidnud Helsingis üle 60.000 korteri külaliste jaoks, neist 30.000 erakorterites ja 30.000 ühiskodudes (koolid, kasarmud, organisatsioonide ruumid jne.). Samuti on laiendamisel Helsingi sadam, kus tõenäoliselt toimub väga elav liikumine ja kus väga paljud väliskülalised elavad ujuvates hotellides — laevadel. Kõik erakorterites olevad peatuspaigad välismaalastele on valitud moodsates majades kõikide mugavustega ja vastavalt neile hindadelt liigitatud.

Olümpiapäasmete eelmüük on seni toimunud erakord-

selt hoogsalt. Kõikjalt üle maailma tahetakse sõita kuulsale spordimaale — Soome. Kõikidele võistlustele on O. Komitee hoidnud eelmiste olümpiamängude kombe kohaselt pooled pääsmed väliskülaliste jaoks ja neid jaganud vastavalt rahvaste läheduse, spordihuvi ja suuruse järgi. Eelmüügil on juba praegu oma osa täielikult ära ostnud Eesti ja Rootsi. Soomlased ise on ostnud pääsmeid kõige rohkem odaviske ja pikamaajooksude võistlustele.

Kogu Soome on asunud vaimustusega eeltöödele, et väärikalt vastu võtta külalisi tervest maailmast ja võistlused eeskujulikult läbi viia. Riik, omavalitsused (eeskätt Helsingi linn) ja eraorganisatsioonid ning kogu rahvas võtavad nendest eeltöödest osa nii nõu ja jõuga, kaasabi ja rahaga. Soomele on XII olümpia läbiviimine tõeline rahvuslik suuretegevus.

Arvatavasti kujuneb Eestigi kaasaelamine sellele suurpeole rahvasterändamiseks üle lahe.

O. K.

Seltsid ja korporatsioonid

Noorsooküsimusi laias perspektiivis

MEIE ÜTLEME DEMOKRAATIA ja mõtleme — v a b a d u s. Sest demokraatia on vabaduse poliitiline vorm. Vabadus teada, kõnelda, arvustada.

Muidugi, demokraatlik süsteem ei tööta elus kergesti. Ta nõuab oma rahvalt kõrget kultuurilist taset. Nõuab poliitilises ja ühiskondlikus elus ausust, kihi- ning klikehuvideid kõrgemaiseismist. Kõrgel kultuuritasemel seisva ühiskonna rahvaesindused, komisjonid ja mõttevoolud on parimateks veskiteks, kus rahva elulised huvid oma võitlust peavad ja õigusi kaitsevad. Praegusel ajal kõneldakse maailmas palju parlamentide ja komisjonide ühisesest ja vüürerite tähtsusest. Meie ei usu seda propagandat. See oleks suur ja saatuslik eksiarvamus. Parteide ja mõttevoolude olemasolu ei tähenda veel seda, et ollakse seesmiselt elujõuetu. See tähendab ainult, et igauks võib oma parema arusaamise järgi võidelda oma rahva õiguste ja hüvede eest. Meie rahvas võitis näiteks oma Vabadussõjagi parteide ajal.

Muidugi on säärases ühiskonnas selle võitluse eeltingimuseks „ausa mängu“ põhireeglid. See nõuab aga ühtlasi ka klikeparteide asemel püsiva ideoloogiaga ja poliitilise maailmavaatega erakondi. Seepärast on meilgi hakatud tegema teravat vahet kihi- ja poliitiliste parteide vahel, kusjuures üldiselt on kalduvus eelistama viimaseid kui tervemat riiklikku ja sotsiaalset elu võimaldavaid.

Kust aga peavad tulema poliitilised erakonnad, kui mitte sealt, kust loomulikult tulevad ja peavad tulema juhid. On maid, kus üks ülikool on enamvähem kindel ühe, teine teise erakonna kants. Suurel määral on nii näiteks Inglismaal Cambridge ja Oxford. Meil on vaid üks ülikool, kui mitte arvestada tehnikainstituuti. Üliõpilaskonna mõttes ei saagi seda arvestada, sest tegelikult esinevad Tallinnas Tartu organisatsioonide osakonnad, samad organisatsioonide liigid ja organiseerimise moodused, nii et neid kaht üliõpilaskonda pärastises elus saab vaevalt eraldada. Niisiis peab meil sama ülikool, või ütlemisega sama eesti üliõpilaskond, andma juhte kõigile parteidele, kogu avalikule elule. See ongi hea. Võivad juba õpiajal kujuneda inimesil seisukohad, veendid, sümpaatiad, ilma et see kuidagi muudaks nende suhtumist *alma mater*’isse ja vastupidi.

Väljaspool vahet ei ole nii väga selge üliõpilasorganisatsioonide, nende vilistlaskogude ja liitude osa avalikuses, kogu riigi saatuses. Seda selgem on see Tartus. Juba varemgi on üliõpilasrõngide vaen kandunud poliitikasse, nii kaugele kui ulatub nende iga. Viimane ja suurim neist oli ühe korporatsiooni kantud vapside liikumine. Korporatsioonid asuvad ka poliitilises elus teravalt ühele, seltsid teisele poole. Mõlemad püüavad järele tõmmata massi. Esiargul ja vist ka edaspidigi jääb nende kahe va-

hele kõikuma kolmas, andes ülejoosikuid mõlemale ja juhte-kujundajaid väiksemaile parteidele, võib-olla kujunevale kolmandale suuremalegi.

Nii võib see praegu nii teravalt hukkamõistetav killunemine akadeemilises peres kord veel saada meie poliitilise elu kõige selgemaks ning paratamatuks aluseks ja sellena tulevate põlvete poolt väga kiitva hinnangu osaliseks.

Praegu igatahes on kõik veel kujunemisel. Seltside rinne on poliitiliselt meelsuselt veel üsna kirju. Parem on lugu korporatsioonide juures. Nad on nähtavasti teel ühe kindla ideoloogia suunas. Siiski praegu hoiab neidki veel koos rohkem kui ideoloogiline kokkukuuluvus, võim üliõpilaskonnas. Ja selte ühendab — opositsioonivaim. On juba pisut nagu kahe poliitilise partei süsteemi laadi — üks valitseb, teine on opositsioonis. Puudub aga veel ametlik ja avalik ilme, puuduvad avalikkusele esitatavad poliitilised programmid.

Nii kujunevad poliitilised parteid. Ainult nii saavad nad meie oludes kõige kergemini kujuneda ja tõusta väljapoole kihihuviseid. Ja see võib olla hea, kui neist saavad vaimu- ja mitte võimu-, mitte kaikaparteid, vaid üksteist mõistvate, kuid eri maailmavaateliste tugevate, hea enesedistsipliiniga isiksuste parteid. — Kui aga jäädakse väiklase tigiduse ning värvivaenu tasemele, siis...

„Üliõpilaskondlik killunemine“ ei ole nii, sellest küljest vaadatuna, enam väike tudenginääklus, mis ei puutu kaugemaiseisjasse, vaid tervet rahvast ja riiki puudutav tõsine suurus. Selle kujunemisest võib oleneda riigi saatuse. Seepärast tuleb mure ning huviga jälgida selle võitluse arengut. Murega eriti siis, kui see võitlus kantakse väiklasele isikliku majandusliku heaolu pinnale ja poliitiliselt võimutsejad hakkavad liiga teravat vahet tegema oma ning võõra värvi vahel, ühtesid soodustades, teisi kõrvale tõrjudes. Siis ei teki tervet poliitilist võitlust poliitiliste parteide vahel, vaid hukutav viha; väiklane, toores ja egoistlik. Vaimuparteide asemele tekivad siis vaimuparteid. Ideoloogia asemele asub omakasu tagajamine. See ei oleks enam pind demokraatia.

Nii ei ole võimatu, et üliõpilaskonnas käiv võitlus on suurema järgneva võitluse eelproov ja algus ning selle kujunemine võib teravalt mõjustada meie uue poliitilise elu kujunemist. On seepärast suur patt, kui võitlus jääks väiklase värviviha tasemele ning ideoloogia asemel juhiks pooli leivakadedus. Juhid, kes seda ei mõista või ei taha mõista, koguvad tuliseid süüi oma peade peale. Ajalugu ja tulevad põlved, kes selle all kannataksid, ei laseks neil käsi puhtaks pesta, vaid märgiksid neid nende endi vihavärvidega.

E. R. + V. M.

Ühe uskliku ketserlik kiri

MEIE KIRIK elab praegu jälle ereda kriisi tähe all. Paljudes kohtades on lahkkelid koguduste ja õpetajate vahel võtnud kuju, mis meenutavad õndsaid patronaadi aegu. Ainult ei ole veel midagi kuulda olnud õpetajate valgete lõpuste maharebimisest. Selle põhjuseks võib olla ehk küll asjaolu, et üks tülitsejast pooltest, nimelt kogudused, on oma kultuurilises tasemes tuntavalt tõusnud.

Kriis meie ev.-luteri kirikus on permanentne nähtus. Ta peitub õieti meie kiriku organisatsioonis eneses. Ev.-luteriust pastor ei ole eneses kunagi tahtnud näha koguduse, oma ligimese teenijat, hingelist kasvatajat ja õpetajat, vaid kõrgemat ametikandjat, käskijat ja väikest võimu-meest. Ta tahab olla kirikhärra ja mitte midagi muud. Hiljuti teostatud kiriku reform pidi võimutunde legaliseerima, andma kiriku keskvalitsusele tsentraliseeritud võimu, mille abil oleks võimalik olnud kõrvaldada lahkkelid ja panna vaikima rahulolematud. Et oleks üks kuulekas kari ja üks vägev karjane. Viimaste kuude sündmused näitavad aga, et see abinõu ei ole suutnud tuua rahunemist.

Nimeliselt ütleb eesti ev.-lut. kirik enesel olevat üle 800.000 liikme. Tegelikult on maksumaksjaid vaid natuke üle 200.000. Teised on jäänud kiriku vastu leigeiks, hoolimatuks. Suurel osal on kontakt kirikuga vaid veel selletõttu, et kirikuõpetajad täidavad meil seaduse järgi ka perekonnaseisu ametniku kohuseid. Langeb neilt see ülesanne ära, mis peaks paratamatult sündima juba lähemal ajal, et heaks teha omaaegset Riigikogu eksimust, kuna riik ei tohi pikapeale sallida dualismi perekonnaseisu korralduse küsimuses, siis kuivab kiriku liikmete arv veelgi koomale. Mis on selle põhjus? Kuuldavasti olevat üks Tallinna kogudusi algatanud selle küsimuse selgitamist ankeedi kaudu. Selle tulemusi peaks huviga ootama, sest peab ikkagi lootma, et inimestesse on jäänud veel niipalju huvi kiriku vastu, et nad vaevaks võtavad vastata ankeedile ja ette toovad oma külmaksjäämise põhjused. Aga ilma ankeeditagi peaksid inimeste kirikust eemalejäämise põhjused olema selged ja teada. Vähemalt on nad selged neile, kes vaatlevad kiriku elu nähtusi kõrvalt ja n. ö. *sine ira et studio*. Kirik on ikkagi suur ja tähtis institutsioon, millest ei saa tähele panemata ja hindamata mööda minna seegi, kes temast eemale jäänud põhimõteteliste ja hingelistel põhjustel.

Variserlikkus

Üks suuremaid ja mõjuvamaid põhjusi, miks järjest enam inimesi kirikust eemale jääb, on meie kiriku elus valitsev variserlikkus. Meie kirikuõpetajad ei ole usumehed, tõekuulutajad, inimese õilistajad, vaid ametnikud, kelle isiklik elu sageli ei ole kooskõlas nende õpetussõnadega, mida nad kantslist kuulutavad. Selle väite tõestuseks näidete toomine ei ole sünnis. Küll võib aga vastavaid järeldusi teha kas või hiljuti ajalehtedes aset leidnud õpetajate omavahelisest ägedast poleemikast, kus sõeluti ühe kõrgema vaimuliku abielulahutuse küsimust.

Abielu ja lahutus

Kõigil on ju teada, kuidas kirik vaatab abielule ja abielulahutusele. „Mida Jumal on kokku pannud, ei tohi lahutada inimesed.“ Kirik ei luba abielulahutust ja ütleb, et igaüks kandku oma risti, mis Jumal talle pannud. Sellest ei ole ju kaua tagasi, kui mingil kirikupäeval või usuteadlaste päeval tõsteti mõte üles, et kord lahutatud inimesi ei tohi kirik enam laulatada. On ka kõigil teada, missuguse vihaga suhtuvad meie kirikumehed § 30-sse, mis võimaldab lahutada abielu vabal kokkuleppel ja säästab palju piinlikkust, paksu verd ja musta pesu pesemist. Nüüd, kus õnnetus on tabanud ühte vaimulikku ennast ja ta ei taha enam Jumalalt talle peale pandud risti kanda ja kui mõned ametivennad nõuavad kinnipidamist kiriku õpetusest, või kui mitte, siis ametist loobumist, tulevad teised välja tema sammu kaitsma oma-

paraste argumentidega. Vaimulik, ütlevad nad, ei olegi midagi erilist; ta on samasugune koguduse liige kui iga teinegi; mis on teistele lubatud, olgu lubatud ka temale. Seejuures minnakse veel sadistiks ja hakatakse sorima teise inimese valutavat haava. Ma ei usu, et sel vaimulikule oleks heameel oma kaitsjast ja sellest, mida nad tema seisukorra õigustamiseks ette toonud. See on hoobiks kirikule. Me teame ju, kuidas kirik senini ise on vaadanud vaimulikule või vähemalt kogudusele alati mõista andnud, mis mees on vaimulik. Kogudusele on ta ikka olnud Jumala asemik ja volimees. Millena kuulutab vaimulik kas või pattude andeksandmist? Igaüks koguduse liige ei tohi ju seda teha. Järelikult on ta ikkagi rohkem kui *primus inter pares*.

Kõiges selles tundub vana kirjasõna „käige mu sõnade, aga mitte mu tegude järele.“ Vaimulik võib kurjustada koguduselikkme abielu lahutuse pärast, sest laulatuse juures ütleb ta juba, et „mida Jumal on kokku pannud, ei tohi inimesed lahutada“. Kaitsjata väitest võib järeldada, et vaimuliku abielu ei olegi Jumala kokku pandud, sest selle lahutamiseks otsitakse abi inimestelt kohtu näol. Või maksab siin ehk vana ladinlaste kõnekäänd: „*quod licet Jovi, non licet bovi*“?

Tõekuulutaja ja ametnik

Eksivad vist need, kes arvavad, et tähendatud vaimuliku abielulahutuse lugu süvendab kriisi meie kiriku elus. See iseenesest ei tee seda ja vaevalt keegi tõmbab selle pärast kirikust eemale. Iga tõsiselt usklikku inimest paneb aga mõtlema ja vajalisi järeldusi tegema vaimuliku abielulahutuse kaitseargumendid. Neis ilmneb kõige selgemini meie kiriku elus ja vaimulike hulgas võimutsev variserlikkus ja kahepaiksus. See ongi, mis süvendab lõhet koguduste ja õpetajate vahel, sest kogudus näeb, et vaimulik ei taha tunnustada enese kohta maksvaks neid usulis-kõlbelisi nõudeid, mida ta ette kirjutab teistele. See kisub maha vaimuliku autoriteedi koguduse silmist. Ta jääb kogudusele vaid pealesunnitud ametnikuks, kes kindla rahataksi eest sooritab vajalisi kodanlikke toiminguid.

Kuigi praegu näivad tõenäolistena kuulduks, et tähendatud vaimulik olevat otsustanud lahkuda juhtivalt ametlikohalt ev.-lut. kirikus, ei ole sellega veel lahendatud kriis kiriku elus. See jääb püsima. Kõrvaldub vaid seekordne tüliõun, tülivaim aga pesitseb edasi. Meie kirikus valitsevat permanentset kriisi võib leevendada vaid üks asi ja nimelt see, kui kirik asub elama täitsa omil jalul, otsimata tuge väljastpoolt, jätab võimutsemise, ja kui tema juhid, koguduse teenrid, näevad oma peamist ülesannet vaid kaasinimese teenimises tões ja vaimus, tõe kuulutamises ja inimvaimu õilistamises õpetajana ja isikliku eesküü andjana, keda juhib nende tegevuses usu- ja vaimuvõim, mitte aga võimuusk ja võimuvaim.

Vaimuliku abielulahutuse küsimuse puhul esilekerkinud poleemika tõi üles ka teisi kiriku elu puutuvaid küsimusi. Aga nende käsitusviis meenutab vanaaegseid kirikupäevi ja konsiile, kus arutati küsimusi, kas peab risti ette lööma kahe või kolme sõrmega või kas Jumal on täpselt ette määranud inimese elukäigu või on inimesel ise ka siin veel midagi teha. Meie praegused vaidlejad räägivad agendadest, apostoolikumidest ja teistest sellistest kavalaist asjust, millest usklikul kogudusel ei ole ei soe ega külm. Kas sellega saab vältida usuelu kriisi ja tuua parandust? Kindlasti mitte. Seda enam, et vaidlejail on üks ühine joon — nimelt rahulolematust kirikus valitseva korraga. Kogumused on juba näidanud, et kiriku keskvalitsuse võimu kasvamine ainult kahjustab kiriku elu loomulikkude käiku, sest meie ev.-lut. kirikul puudub elustav usuline vaim. Puuduvad tugevad ja õilsad usumehed, kes kannavad seda vaimu. Puuduvad ka vaimulikud, kes mõistavad seda vaimu ja kelle hinge on haaranud usuline elamus. Nõnda kaua aga, kui ev.-lut. kiriku vaimulik näeb eneses vaid võimukandjat ja ametnikku, kelle seljataga pealegi seisab poliitseivõim, on kiriku elu laostumine ja kriisi süvenemine paratamatu.

L. K.

Avalik kiri Tulevikule

KALLIS UNISTUSTE SÖBER TULEVIK.

Kui kirjutan Sulle selle kirja, siis tean küll, et Sind pole olemaski. Või kui oled, siis alles veel vormimata, ebamäärase pakitsusena tänapäevlaste unistatus. Sa oled alles koidupuna, millele mõeldes tänapäeva tõsielu väsimus saab uut usku ja lootust paremateks päevadeks.

Või eksin ma, kallis Tulevik? Sest me ei tea ju, kas oledki sa tõepoolest parem: tulevikke on olnud just niisama palju, nagu on olnud inimpõlvi, kuid inimpõlvi on olnud lugemata palju, aga need tuhandet kustunud Tulevikku on lõpmatult vähe toonud inimestele tõelisi paremusi!

Eks elu käi tõusvate ja langevate lainete viisi ja eks tõusu-harjal viibijale languse-lohu Tulevik tähenda suurt kurbust ja meelehäarmi. Kui ma Sind, meie Tulevikku, aga siiski armastan, siis seepärast, et Sa ei saa tuua meeleheidet, sest meie päevade laine on maailma paisanud lohkudesse ja madalmaile, kust tulevased päevad peavad inimesi jälle vinnama kõrgemale. Armas Tulevik, meie ootame Sind, sest me usume, et pilvitus me ümber kord jõuab lõpule.

Vaata kord tagasi meiegi minevikule, siis näed, et meil oli kehvasti kitsas käes, ja meie inimeste südamekuld, tahe, loovad omadused varisesid ikka mulda, ilma et seda kuigi palju lasti sädelda. See sära, mis minevikust säilinud, on vaid orjaaja tumm kõnelus rahvakunstis ja sõnalise vanavara mõistu mõistaandmistes, on plahvatuslike meeleheidete puhangud mässudes maaisandate vastu, on haridusjantu ärkamisajast Maailmasõjani, on võitlus, mis avaldus Vabadussõjas.

Tiike peab puhastama. Nii tegi ka meie rahvas oma eluvõitluses, et rahva vaimse elujõu hingelõõrid ei ummistuks lõplikult. Meie vabastasime endid rahvaelu tiigivee harrastajaist ja me saime maigu suhu vaba elu loovatest voolavatest voogudest. Me tundsimme demokraatliku ajastu päikesepaistat ja me sammusime kiiresti eduteed. Kui seda päikesepaistelist ajastut tumestasid mõnedki plekid, siis ei tulnud see mitte vabaduse mõtte seesmisest ekslikkusest ega ka rahva kui terviku õilsuse puudusest, vaid üksikute haaramisest varjude järele ja varjude taga teotsemisest omakasulistes egoistlikes huvides.

Õilis veendunud demokraatlik mõllemine näeb, kuidas tänapäeva maailma võimukäik ei mõju inimestesse mitte üksnes surve korras, vaid nakatab ka kaudselt: saksa pagulane H. Mann leiab, et isegi mittetotaalsetes riikides näiteks kirjandus loobub suurtest elulistest ühiskondlikest probleemidest ja tegeleb kodanike väikeste koduste muredega. Inimestel jääb vaimupõlemise leek väiksemaks, elatakse mingit läbiajamise elu ja see on minek loomevõimetusse, väikekodanluse. Võimutaotluse kihk näeb seda ja muutub veenvamaks. Nikolai II võimurive on õieti kui sulgkaal tänapäevaste võimude raskekaalu kõrval. Mõned kinnitavad, et see võim oma avaldusis jõudvat keskaja brutaalsuseni. Ei maksa kõhelda, see uus võim tükati ületabki juba keskaja. Sest pangem tähele: kui vaene mungake Luter sai tõest ja usust teisiti aru kui kõikvõimsad piiskopid, vürstid, kuurvürstid, hertsogid ja keiser, siis ei suletud mitte tema suud ilma jututa kähku ja käskkorras, vaid anti kaitsebulla tasku ja kutsuti Vormsi, et ta võiks sadade võimukandjate ees avalikult kaitsta oma õpetust ja näidata võimu vigu, mille vastu võitleb. Me kuuleme, et totaalriigid talitavad nüüd hoopis lihtsamalt: nende võim ei tunne huvigi kellegi mõtetest.

Vaata, armas Tulevik, kuhu maailm on paiskunud nüüd. Kuidas see kõik on hoopis teisiti kui noil aastail, mil suures idealismis loodi rahvavalitsuslikke vabariike. Viimasel Põhjamaade haridusnädalal kõneles Neeme Ruus palju õigust, kui ta Rootsilt soovis rohkem demokraatia

propagandat, et demokraatia maa-ala ei kanduks kuhugile vaid inimesteta Põhjanabale.

*
*
*

Kallis Tulevik, kui Sa praegu juba oleksid olemas, näeksid Sa meie poole taha vaadates lootusrikkaid edasirühkijaid. — Sinu suunas.

Nüüd aga on küll mõndagi, mis oleks pidanud olema teisiti, kui meie inimesed, meie seltskond, meie harillaskond oma vaimsust nii väga tagasi ei tõmbaks ettevõtete hingestamisest. Ma mõtlen, et meiegi inimesed on kaudselt nakatunud tagasitõmbumisest. Meie inimesed nagu ei tungle üldse enam, ei põle ega kannu enestes loomise erutusi. Me rahuldume liialt pisieluga, me väikekodanlustume, me rahuldume olemasolevaga, pealegi ammu minevikus olemasolnuga. Nii kipub väline koor tüsedaks minema, aga tuum kõiges hõredaks jääma.

Möödunud laulupeol saime ilmse mulje, et välist paisutamist, lipuehet, mõjuvuse sambaid, astumise pompi oli rohkem kui varem kunagi, aga vaimset rikkastumist ja sellest õhutatud elevuste spontaansust ei olnud märgata.

Kallis Tulevik. Sa juhi kord oma tähelepanu, kuidas rahvusluse mõistmisega ja rahvushingestusega siis võib minna, kui neid peenekoelisi küsimusi ja sisetundeid küllaldaselt läbi ei mõtelda. Mõtlen siin mitmeid kurbi kuri-oosumeid, nagu näiteks seda ülipinnalist mõtlemist ja teotsemist, et siis nagu oleksime parimad eestlased ja rahvuslased ning patrioodid, kui ilutseksime kõige ümber, mis on muistne, mis on vanavaraline, ja kui kõneleksime juttu, et selle vanavaralise peaksime kõik jälle rakendama ellu. See on loova vaimu lukkupanemine nende nähtuste külge, mis juba loodud. See pole mitte seisak, vaid tagasimineki ja seisak koos.

Kõige traagikoomilisemaks transformatsiooniks rahvusluse mõistmisel ja selgitamisel on see, mis tehakse nüüd Tallinna Toompea vene usu katedraali puhul. Aastat kümme tagasi eesti rahvuslik enesetunne nägi selles katedraalis sümbolit, mis oma kuplitega kõrgele üle linna tõustes pandi venestuspoliitika mõtte demonstreerijaks kubermangulinna. Kogu meie uuea aja ajaloo elavaim eestilism vaim ja vaimujõud räägib, kuidas vene usu toomine ja vene kirikute ehitamine Kagu-Eestis oli meie hingelaadile võõra vaimu pealetoomine. Vene usku minemine tekitas meie rahva paremas osas ikka võõrastust. Vene usku läksid inimesed suure majandusliku häda sunnil; vene usku läks ka palju seda meie odavamast elementi, kes vahendeid ei vali karjääriks ja majanduslikuks eduks. Meie ajaloost ja meie rahva hingest ei kustuta enam keegi seda äratundmise veenet.

Sellel kaalutlusel kümne aasta eest oli mõte küps, et katedraal tuleks lammutada rahvastunde rahuldamiseks. Nüüd on teisiti: rahvuslus on endine ja katedraal on endine, aga jutud on hoopis teised. Katedraali remonditakse bootsalt ja üteldakse, et ta sobivat küllalt meie rahvuslikku ellu — tarvis ta vaid rahvuslike muustritega eestipäraseks teha ja slaavi kirjade asemele tuua eestikeelsed tekstid pühakute piltide alla! Isegi hoone arhitektuur sobivat kenasti!

See on üllatav näide, kuidas tegelased kõige võivad saada hakkama, kui asju ajavad väliselt, aga sisu tuumasse ei tungi meie rahva hingeelu vaatekohtadelt. Meie usuline lojaalsus võib rahulik olla, et veneusulised oma jumalakoda hoiavad, aga meie rahvuslik meel ei mõista, et ebarahvuslikust ehitisest kui rahvuslikust kõneldakse.

Tulevik, kui Sina kord oled meie juures, siis meil vist enam niisuguseid rahvuslikkuse tõlgendusi ega tegusid ei tehta. Praegu ei mõista ma ette kujutada, mis mõtleksid võormaade kunstimeeled, kui kuuleksid, kuidas meil vene katedraalist tehakse eesti rahvuslik ehituskunst.

Rasmus Kangro-Pool

Purjekate võitlus elu eest

INIMJÕU asendamine masinatega on toonud murrangu merelgi. Masteetlikud purjekad on vetelt välja tõrjutud aurikute poolt. Suured purjekad vahetati aurikute vastu ning Käsmu küla jõudis sel teel kuulsusrikka kaptenite küla tiitlini. Raskem oli aga kehvamate meeste olukord. Väiksemad purjekad ei too enam sisse seda mis vanasti, aurikute ostmiseks puudub raha ja nii on mõnigi randlane sunnitud loobuma laevniku kutsest.

Viru rannajoonel lõi purjekate-aja lõpp raskeid haavu. Paljudes küldes oli mitukümmend kahemastilist alust, milledega veeti kartuleid ning puid Soome randa, „Piite- risse“ ja oma kodumaa linnadesse. Teenistus oli hea, mõ- ne suvega teeniti „otsade“ õnnestumisel sõiduk tasa. Siis lõi aga sõda kaubavahetused segi, aurikud võtsid oma osa ja Viru randlased tõmbasid laevad rannaliivale tuulduma. Seal nad seisavad praegugi ja harvaks-kuivanud küljelau- dade vahelt loobib tuul liiva laevakeresse. Osa laevu lasti otse merre vajuda, osa müüdi. Ainuke küla, kus on veel oma laevastik, on Vergi. Ja — imede ime — kahe- kümnendal sajandil — selle aasta aprilli alul lasti veel Vergis vette tuliuis purjek. See oli vast suursünd- mus! Kaheksa aastat tagasi oli viimati samasugune sündmus ja vähe oli neid, kes julgusid loota, et see Viru rannas veel kunagi korduks. Aga kordus. Ning kangela- seks, kes astus vastu aja arengusammule, oli Vergi rikka- maid mehi Joh. Uutman.

Laev ehitati kodurannas Läänemaa meistri poolt, sest omaranna kuulsaist laevameistrest ei ole enam järel

„Anna“ vettelaskmine

ühtki. See on kahemastiline ruumikas sõiduk ja kuulub tervenisti Uutmanile. Laeva merrelaskmist ja ristimist kogunes jälgima rohkesti rahvast, sest kes teab, kas ava- neb veel kunagi Viru rannas juhus näha purjeka vette- laskmist.

„Anna“ heiskab aga varsti tuliuis purjed ja libiseb koos teiste Vergi laevadega merele.

Kas on ta viimne?

Naatanael

Legendaarne Kihnu Jõnn

MÕÖDUNUD AASTAKÜMNETE purjekate romantika on and- nud meie meresõiduajaloole omapäraselt legendaarseid vetevalutajaid. Üks nendest on Kihnu kapten Enn Uuetoa, alias Kihnu Jõnn, Pärnu lahe kuulsaim merekaru, kelle „imelikud seiklused ja vägiteod maal ning merel“ liiguvad veel praegugi ringi meremeeste ridades.

„Kõige kangema“ diplomiga kapten

Kihnu Jõnn oli vaevalt jõudnud meheikka, kui talle soovitati: „Jenn ae, sa piad minema Einaste merekuuli!“ — „Äi mol põle tede kuuli tarvis!“ kähvatanud Enn vastu. „Kos sa muidu võid merd sõita,“ vastati, „oled nigu üljes ilma sabata.“ Pikapeale aga räägitud talle „auk pähe“ ja Enn sõitnud ühel heal päeval Heinaste merekooli. Esimene päev mõõdunud lihtsa „ümbervaatamisega“, kui aga teisel päeval alustatud õppetööga, pannud Enn oma träáni kotti ja sõitnud kodurahva meelepahaks tagasi Kihnu.

Elu aga andis Jõnnile palju rohkem kui kool, tormine meri enam kui koolipink ja aastate mõõdunult andis Venemaa keiserlik valitsus Petrogradis Enn Uuetoale vastava diplomi, kus Jõnni tituleeriti „kõige kangemaks kapteniks“ ja lubati teda juhtida „igasorti laevu kõigil maailmamere- del.“ Ennu vanemas eas ilmusid silmapiirile juba mõned külgratastega aurikud, mil puhul Jõnn oli lubanud oma diplomile toetudes minna kapteniks ka ühele sarnasele „tossukastile“; surm aga tõmbas sellest plaanist kriipsu läbi.

Jõnn kaugesõidukaptenina

Jõnn oli suur sinasõber kõigi omaaegsete Häädemeeste ja Orajõe merekarudega. Kord keegi kapten öelnud Jõn- nile: „Sa oled küll kõige kangem kapten ja puha, kuid ühtki laeva pole sa valmis teinud. Teised toovad, sõövad, saavad ja teevad, sina sitikas aga sõidad nagu lutikas teiste nahal.“ Jõnn vihastanud, mõelnud, kaalunud ja ost- nud lõpuks mitmepäevase kauplemise järele ühelt orajõe- laselt poolmuidu suure männipalgi. Rohkem pole Jõnn tahtnud laevaehitusele raha kulutada. Laev pidi aga kõigi kiuste kerkima Orajõe rannikule Jõnni auks ja uhkuseks.

Enn kratsinud kukalt, mõelnud veel ühe päeva ja lõpuks tulnud talle meelde, et peale päevade on olemas ka veel öid, mil metsasaksad magavad õiglase und. Vedanud siis Jõnn aegamööda, puu-puu järele metsast rannale ja kui teised imestades päid raputanud, vastanud Jõnn: „Äi saa keegi ütekorraga olla kate nooriku man, kui üits on Ora- jöel ja tõine Kihnus. Äga miagi saa kura kääga laiva valmis tsusata ja parembaga merd sõita. Sellepärast tõs- tan ma päiva purjesi ja öösi palkisi.“ Ja Enn „tõstiski“ laeva valmis vaid mõne rublaga! Metsaülemad ja -ala- mad püüdnud küll Jõnni „silmusesse ajada,“ kuid taga- järjetult, sest mis sa teed suure ja lõhkise võrguga tillu- kesele“ „agaluule“!

Jõnn ei ehitanud salaja ainult laeva, vaid vedas sala- mahti ka kaupu oma koduranniku ja naabermaade vahel. Kord purjetanud suur salavedajate „armaada“ kuskilt Leedu või Läti sadamast Pärnu poole, teel aga nabitud mehed kinni ja kuna Kihnu Jõnn sõitnud kõige ees, peet- ted teda lootsiks ja armaada admiraliks ning tahetud vii- mast kahekordselt karistada. Jõnn aga müristanud vastu- seks: „Äi põle ma kunagist üte ülge käest katt nahka saanuve, ja te tahate mind kate korra nülgid!“ Ja Jõnn jäetudki rahule oma ühe nahaga.

Kus aga Jõnni ükski maapealne võim ei suutnud kim- butada, oli Atlandi ookean, mis selle kuulsa Kihnu mere- karu jalgade all oli peagu sõna otseses mõttes „suur lomp“. Tolleaegseist meresõidu tehnilisist abinõudest tundis Enn Uuetoa vaid kompassi, millest aga jätkus talle ookeani ületamiseks! Ainult üks äpardus juhtus Jõnniga paljude reiseid vältel: ühel sügisel, olles tagasisõidul Ameer- rikast Euroopasse, purjetas ta Inglise kanali asemel Norra randa! Selle viperuse pani Jõnn aga „Kolfstrüümi“ arvele. „Kui ta kõnn põless mu küna naba poole veda- nud, ma oless ammu olnud kanalis nigu ahunas!“

„Kuue aeruga paat“

Kord Põhjameres pannud keegi madrus kapteni kiikri vahele täi. Jõnn sihtinud kiikriga tükk aega ja pahvata- nude: „Pagana pihta, üks kuue aeruga paat kooserdab

keset merd!“ Ühe madruse jutu järgi tahtnud Jõnn purjetada paadile järele, kaugus viimase ja laeva vahel polnud aga mitmetunnisele võidusõidule vaatamata vähenenud. Jõnn imestanud: „Pergel, on aga paadis kanged aeruantsud!“ Juhuslikult suunanud kapten kiikri teise ilmakaarde ja vaata imet — sealgi olnud samasugune kuue aeruga paat!

Kõverad laevad ja maarotid“

Oma kuulsusele pani Kihnu Jõnn täie haritipu „kõverate laevakünade“ kaptenina: ta armastas sõita laevadel, mis olid „eest liimist lahti, keskelt kõverad ja tagant mitte sugugi paremad.“ Teised meremehed julgesid hädavaevu selliseist künadest ainult mööduda, Kihnu Jõnn aga sõitis nendega läbi kümneid ulgumeresid ja sadamaid nagu „lendav hollandlane“, õigemini küll „lendav kihnulane“. Mõni laev vajus küll Jõnni jalgade all põhja, kapten ise aga jäi veepinnale ja purjetas edukalt edasi teiste „logumentidega“, mis seisid vee peal ainult ränga pumpamise tõttu. Jõnn aga kiitnud, et ta olevat kord oma „kastiga“ mööda kihutanud isegi ühest tuliueest Norra kala-laevast. Kuidas see võidusõit toimus tegelikult, sellest oli Jõnn ajapuuduse tõttu vaikinud.

Kihnu Jõnn pidas oma elu ainsaks raskuseks meeskonna koostamist, sest ükski korralik meremees ei tahtnud Jõnni „küna!“ purjetada avasilmi surmasadamasse. Jõnn meelitas, palus ja lubas kõrgemat palka — ning sõimas isegi, kui muu ei aidanud — kuid mis meeskonnata jäi, oli tema kuulus „ujuv logument“. Lõpuks ei jäänud kaptenile muud üle kui asuda meeskonna koostamisele poisikeseohtu noormeestest-maarottidest — kes merest ja meresõidust niisama vähe teadsid kui hülgepojad sekstandist. Jõnn oli isegi rõõmus, et neil on maakeel selge ja et nad kõik tunnevad kaarte, mitte mere-, vaid mängukaarte. Jõnn naelutanud siis igale „otsale“ ühe mängukaardi ja käsitanud: „Hei, jungad, tõmmake ristiässal!“ — „Laske järele potikuningat!“ — „Andke saba alla ärtuemandale!“ — „Koorige ruutupoisi nahka!“ jne. Kõik käsud täideti täpselt ja Jõnni koolist läbikäinud poisid vallutasid hiljem ulgumeresid tublide merekarudena. — Jõnni lihtsus, südamlikkus, ta lopsakas huumor, äikeselik kärkimine, teeseldud karmus ja siiras ausus haarasid nii laevaomanikke kui ka meeskondi, mis Jõnni täiesti teenitult muutis omaaja kuulsamaks ja lugupeetavimaks kapteniks.

Jõnni retk rahu sadamasse

Oma viimse reisi tegi Kihnu Jõnn Läänemerelt Inglismaale parklaevaga „Rock City“, mis kuulus saarlastele ja vedas puumaterjali inglastele. Keset teed aga sõitis üks taani aurik „Rock City“le peale. Kuna taanlased tõstsid suurt hädakisa, arvas Jõnn, et ta oma „logumendiga“ on ajanud auriku põhja! Jõnn tõmmanud juba risti kajuti seinale, kui madrused korruga karjunud, et laev laseb vett läbi. „Pange punn eden,“ vastanud Jõnn rahulikult, ja kuna vigastus polnud just elukardetav, siis õnnestunud ka punnipanemine ja laev purjetanud läbi Taani väinade Põhjamerre.

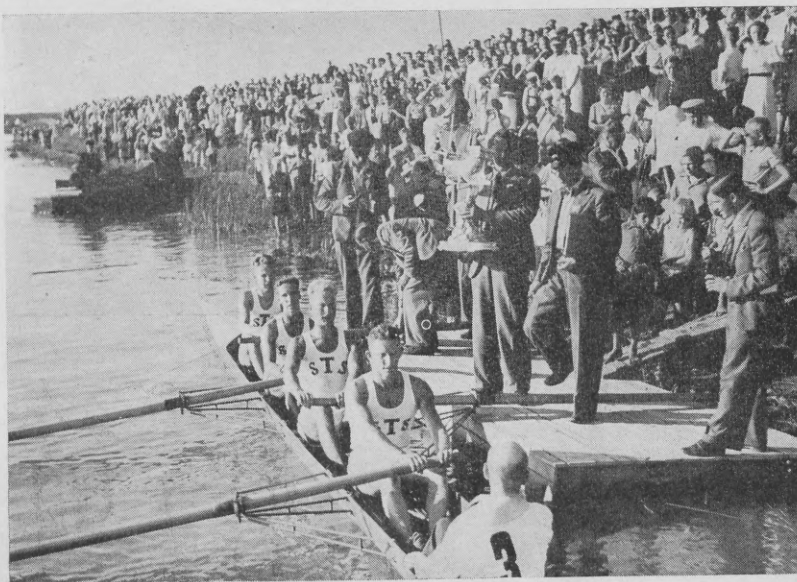
Üks neistsinatseist Tallinna sadamas

Aurikult saadud obadus aga kujunes saatuslikuks „Rock City“le, tema meeskonnale ja vanale kuulsale kaptenile. Taani ja Inglismaa vahel tõusis tugev torm, laeva värske haav põrus lahti ja „Rock City“ täitus lühikese aja vältel veega. Kaptenile ja meeskonnale oli selge, et nad seisavad oma surmasadama ees. Vana Jõnn aga ei kaotanud siingi oma suurepärast rahu (oli ju ennemgi laevu tema jalgade all põhja vajunud): ta käskis, korraldas ja juhtis meeste päästmist viimse hetkeni, siis sidus ta enese masti külge ja teisel päeval uhtus meri „lendava kihnulase“ laiba randa, kus talle korraldati taanlasilt suurepärased matused. Mõned meeskonnaliikmed pääsesid eluga, teised aga läksid oma vanale kaptenile kaaslasiks Taani mulda.

R. Alango

Pilte möödunud suvest. Võistlejaid ja auhindu Emajõe sõudevõistluselt

Hinto contax-fotod

Mõistusega

Oma silm on kuningas — selles lihtsas rahvasõnas on suur osa turismi ideoloogiat.

Ise näha, oma silmaga näha, kuulda, teada — sellepärast võetaksegi kätte reisikepp. Muidugi on veel huvi ja lõbureiside kõrval palju teisi põhjusi: ravi-, äri-, ameti- ja juhureisid (kongressid, näitused, peod jne.). Need aina lisavad rändajaid. Ja nii saab kokku omaette võõraste-liikluse küsimus, mida on hakatud meie ajal päris teaduslikkude meetoditega käsitama ning mille kultuurne ja majanduslik tähtsus on väga suur.

Neist reisipõhjustest on muidugi turism peamine, mida saab suunata ja korraldada. See on ala, mida meilgi peaks hakatama süstemaatilisel ülemaalses ulatuses korraldama, eriti nüüd, olümpiaeelisel aastal.

Turismi eeldused on: looduslikud, kultuurised, majanduslikud ja poliitilised. Iga rahvus püüab neid eeldusi rahvusvahelistele ränduritele meeldivaks teha, propageerida, korraldada ja lihtsustada, et tagada mugavust, kindlust, kiirust ja odavust, mis on iga turisti põhinõudeks. Meilgi on nendel aladel väga palju ära teha — õieti oleme alles selle korralduse poolest algastmes. Propaganda, korraldamine, puhastamine, liiklemisvõimaluste ja öökorterite loomine jne. on meil veel sageli venekroonuline. Turiste tuleb kõige enam isikliku soovitus peale, seda on vastav statistika küllalt tõendanud. Seepärast peame oma olud nii seadma, et igaüks, kes siin käinud, meid teistele ka tõesti soovitaks.

Nüüd oleme aga mõneski asjas lihtsad algnõuded unustanud: raudteed tolmavad, maanteed on viletsad, öömaja- ja söögivõimalused on väga korratud ja halvad. Need viima-

Suveküsimusi

sed eriti jalamatkurile. Vene ajal oli teede ääres vähemalt kõrtsi, kus sai öömaja. Praegu on see palju raskem. Peaks hoolitseta kiiresti öömajadevõrgu loomise eest linnades ja maal — taludes. Samuti korras hoidma vaatamisväärsusi, mis on sageli otse reostatud. Ning tegema osavat propagandat. Samuti juhtub, et maanteedel on teeviid puudulikud või korrast ära.

Puhtust, korda ja lihtsaid mugavusi saadakse luua väga vähesel rahaga. Ainult head tahet on vaja. Peame hoolitseta nii välis- kui siseturisti eest, leiutama oma maa võlusi ja neid propageerima maailma ees.

Ja tunnetega

Need olid mõistuslikud soovid „ülemale poole“. Aga tundeid haarab algava suve maanteehulkuri-kirg. See kutsub ja meelitab ning ei hooli neist muredest, mida kohtad seal tolmusel teel. Kui turism ja võõraste-liiklus üldriiklikus ulatuses mõjustab tervet kultuuri, poliitikat, majandust, riigi eelarvet, siis üksikmatkurile tähendab ta peamiselt uute elamuste, elurõõmu, tervise ja tahte kogunemist ning kasvamist. Ja needki on väga suured väärtused, mida iga ühiskond oma liikmetele peaks võimaldama ning soodustama.

Seepärast kõnelemegi ka tunnetele: suvi algab, nüüd on aeg minna jälle välja vabasse loodusesse, vete äärde, maanteedele. Lähemale kiirelt tuksuvalle ja pakatavale elule, mille kaunidus meid kõiki vaimustab ja võlub. Väga väikesel aja ning rahakuluga saab seda teha. Ainult pisut julgust, pisut oskust ja pisut tahet on vaja.

Meie kodumaa on suuremale osale meist enestest harilikult tundmatu. Õppigem siis minema välja neid paljusid radasid pidi, mis viivad lähemale sellele väikesele ja kaunile sünnimaale.

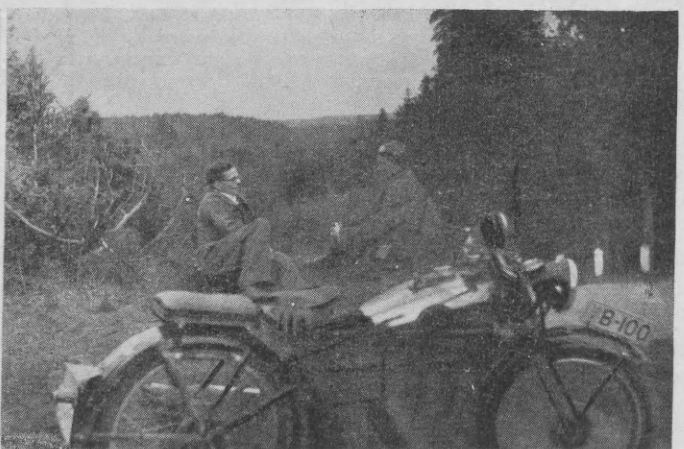
Rännates tuhmuvad ja kaovad inimestes harilikult kõik seisustevahed. Ja see on teiste seas matkamise suurim väärtus. Seepärast armastavadki selle maailma suured ja vägevad reisida „inkognito“, et tunda end oma selga laotud kohustuste koormast vahel harvagi vabana, mehena tänavalt. Seda õpetab ka liiklemine: austa kaasliiklejat, kellel on samasugune õigus matkata nagu sinulgi.

Maantee-demokraatia on parim elujõu ja elurõõmu alikas. Tal on ka suur kasvatuslik väärtus. Seepärast: ikka rohkem ja rohkem rändama, koos teiste matkuritega. Vabana, rõõmsana ja üheväärsena.

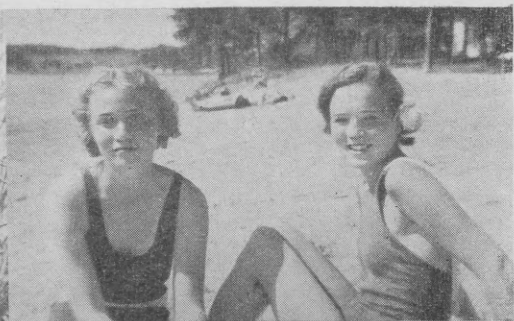
E. R.

Matkamehe pilte: Risttee on käes Kuhu nüüd?

Motomehed Kärde mäel

Pilte möödunud suvest:
Paremal — Pühajärve kaunitarid.
All — grupp tartilasi N. Jõesuus ja
vaade Peipsile R. Pungerjas

SÕUDJA

Nikolai Mihhailovitš Jazõkov
(1803—1846)

Inimtühja mere hala
kostab nagu leinasalm.
Tema sügavikust sala
hingab hukkumiste kalm.

Uljust, veljed! Tuulepingul
puri eksimata, vaal',
kõrgelt hõljub lainekingul
kiiretiivuline paat!

Tõtleb, tormleb pilvi. Oota,
valla löönd on põhjatuul!
Maru puhkeb: võillust loota,
võidab julge, häving muul!

Uljust, veljed! taandub nõrgem,
Mässab meri nagu vang.
Lainetõus on üha kõrgem,
õudsem urangute lang.

Kuid nii mõni laintepuhmas
hukkub kannatuste teel.
Uljust, veljed! Tormiukmas
seisa võimsalt, purjepeel!

RAHVAKOOSOLEK

Ivan Andrejevitš Krõlov
(1768—1844)

Ükskõik, mis liiki oleks valitsemisviis,
on saherdajad pukis, siis
nad leiutavad õige nõksu,
kuis lihtsameelseid hingi püüda lõksu.

Hunt lõvile kord lambakarja hoidjaks pakkus end
ning teda, kõlbta elu sammast,
kes iialgi ei jäta hätta lammast,
ka emandale mainis reinuvader-vend.

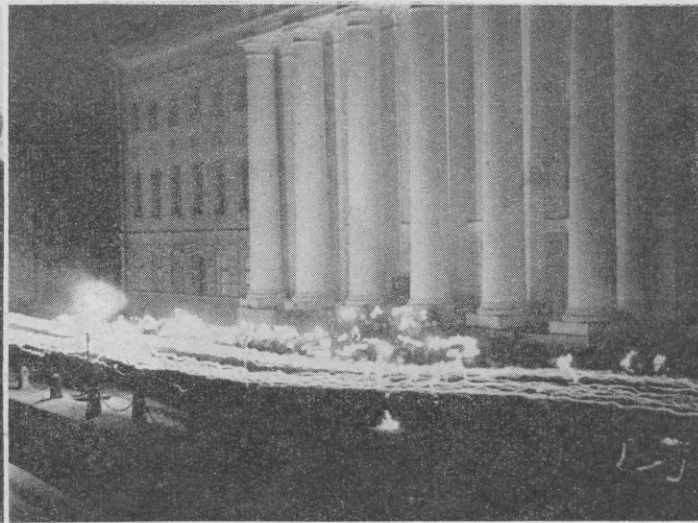
Ent kuna rahvajutt ei kiida hundi hammast
ning võidaks ütelda, et onupoeglik kuningate püüd,
siis rahvakogu anda nüüd
jõi otsus; risti-põiki
siin küsiteldi kõiki,
mis keegi hundi kombeist teab
ja kelleks teda peab.
Üksmeelses kogus polnud vastuhõike,
hunt lauta pääses avateid.

Kas lambad siis ei tõstnud kära?
Said kõrge kutse eesel, sikk ja mära,
kuid lambad unustati ära.
Ent õigem oleks kuulda neid.

Tõlkinud J ü ri Š u m a k o v

Linnulaul!

Võrukeste koosviibimine »Vanemuise« Keskel kunstnik J. Vahtra, tema taga Akad. Meeskoori juht R. Ritsing. Paremalt — üliõpilaste mairongkäik ülikooli ees Hinto contax-fotod

Fr. Toomus — Puusliku esoteerne meielikkus

Fr. Toomust tunnevad meie Tartu kohvikud küll, aga kes ta õieti on, selle üle lähevad arvamised lahku. Üks ütleb — magister, teine — igavene üliõpilane, kolmas — igavene abiturient, neljas — noorkirjanik, viies — rahvuskirjanik. Kuid igatahes — üks lootustäratav noormees Sõrvest.

Ta algas mõne eluloo kompileerimisega. Kuid see on pagana igav amet — paari raamatu järgi kolmandat kirjutada. Äkki seisab seal sõna: pontifex maximus, — ja mine tea, mis ta võib tähendada. Teine asi, kui ise omast peast raamatut kirjutad. Siis võid anda võõrsõnale tähenduse, mis sulle endale parajasti meeldib.

Toomus on taibukas noormees. Ta nägi, kuidas Isamaaliit „otsib ideoloogiat“ ja seepärast kannatab „teatava hoopuuduse“ all. Silmapilk o'i otsus valmis: tema leiutab selle ideoloogia.

Seda polnud kaugelt otsida. Teadupärast on uemal ajal peaaegu igal hulluarstil oma nõks. Ühel on — sugu, teisel — võimutahe, kolmandal — alaväärsuskompleks. Saad selle nõksu kätte — ja kohe on lood inimese ülemises kambris jälle joones.

Tartus on üks hulluarst, kelle nõksuks on — meielikkus. On keegi omadega sassis, siis tähendab, pole tema „mina-kompleks“ õieti sobitatud „meie-kompleksisse“, meielikkusse.

Meie hulluarst ei pea oma nõksu vaka all. Tal on terve koolkond, eriti noorte seas, kes otsimas nõksu, millega seda sassis maailmakorda ühe jutiga jälle roopasse viia. Koolkonnal on juba oma alakoolkonnadki: ühed on — „ida-meied“ teised on — „lääne-meied“. Vastavalt meiede keskustele — kas Moskvas või Berliinis.

Fr. Toomus on lääne-meie. Paar natside brošüüri „paatunud liberaalse individualismi kõikemürgitavast relativismist veel juurde — ja ideoloogia oli valmis. Jäi üle seda kuulutama hakata.

Fr. Toomusel ei ole üksnes taipu, vaid ka ettevõtlikust. Tavaline eelarvamus on, et kui sa ühest asjast kirjutama tahad hakata, pead seda enne tundma õppima. Aga mis kunst on niiviisi kirjutada? Nii võib iga lollgi kirjanikuks hakata. Kunst on alles see, kui kirjutatakse asjast, millest mõhkugi ei teata. Aga seks peab olema nõks, mis on nagu seesam — mine lahti! Meielikkus, mis asetab kõik maailma asjad õigeile kohtadele.

Ja siis kõik need intelligentsed sõnad — just nagu Eesav Puuslikul: destrueerima, selegeerima, liberaalse massidemokraatia relatiivsus, individualistlikud dressaadid, kontraktuaalsed veended, esoteerne riigikord, contra a priori, jus primae noctis. Vabandust, see viimane oli vist kusagilt mujalt.

Kõige enam meeldib mulle esoteerne. See olevat puudunud vapsidel. Muidu oli kõik meielikkus, nagu olema peab — Juhan Libe utjas sellest kirjutada, nii et pea vahtus. Aga vaat' see esoteerus — see jäi tal kahe silma vahele. „Esoteersema riigikorra pidid nad tooma, kuid siis oleks tulnud ka näidata hoiakuid, mis peavad esoteerust kujundama ja säilitama.“

Vaat' kus see saladus peitus! Sa loed ja ei julge endalegi tunnustada, et see lause üle su mõistuse käib: miks pidid siis just meie vaesed vapsid mingit kabbalistlikku salaasku harrastama hakkama?

Mitte vähem müstiline, kuid siiski kuidagi kodusem tundub juba teine lause: „Arenedes individualistlikust liberaalist rahva ühtluse tahte kandjaks ja eestvõitlejaks, on viimasel arenguperioodil tema ideaaliks saanud terve ja spontaanne meie-tunne.“

Loed ja imestad, kust tuleb see kummaline võlu, mis selle lause sulle kuidagi nii omaseks teeb? Äkki tuleb see meelde: see on ju sama mis reporteri klassikalises sõnumis: „Kuriteo kohale jõudes oli laip juba surnud.“

Kui noormees, kel kõik need intelligentsed asjad sulad, on kompileerinud Caesari ja Nietzsche elulood, — kellest jääb tal siis veel meie eesti väikestes oludes kirjutada? Ainuuksi veel ehk Vabariigi Presidendist. Ja seegi on õieti ainult enam „occasion“, juhus, mille puhul seda meielikkust saab lähemalt seletada.

Ähmi täis, hädaldas üks tuttav mulle:

— Küll lähevad ajad hulluks, — viimaks tuleb inimesi hakata nende eluloolaste eest kaitsma!

— Mis siis lahti?

— See Toomus on meie presidendi mingiks vapsiks maalinud.

— Noh, seal peaksid siiski omad vahed olema.

— Vahed on kas välja jäetud või maha seletatud. Vaata ise järele: Eesti verivaenlane on see liberaalne massidemokraatia ja K. Päts on kutsutud selle kaela käänama.

— Aga uus põhiseadus?

— Mis pagana põhiseadust veel? Sellest on ainult paar leheküljekest tühja-tähja. Ei tea, miks ta seda enam üldse peaks tõsiselt võtma?

Ja mees hakkas kurtma, et maailmas enam midagi ei saa uskuda.

Vist on need arusaamatused ka Fr. Toomuse enda kõrvu ulatanud, sest ta rääkis kohviku peal, et asju veelgi lähemalt tuleb seletada. Esiteks kirjutas brošüüri, siis raamatu ja nüüd kirjutavat veel kolme tuhande leheküljelisel mürakat, mis ilmuvat kõigis Euroopa keeltes.

V. E.

Gori

Lõbusõitjad

GORI

Uulitsaelu

Sajab ja sajab, lõppu pole nähagi, kuid siiski aeg-ajalt näitab end päikese kõõrdsilm. Reumahaiged mõõdavad uulitsaid kõõkus ja kõverad.“ Nii algas mu sõber.

„Jah noh, ma isegi olen jooksjahaige, ja kui ma need arstimid oleksin ära tarvitanud, siis ma ei istuks mitte siin, kus ma istun praegu. Üks soovitas mulle soolahapet, teine väävlhapet, kolmas sipelgavanne... ja mis mul tõstis kananaha üle ihu: juua ussiõli. Viies tõendas südamevere nimel, et kandku ma ometi taskus kaks kastanit — see võtvat reumavalu nagu näpuga.

Aga kui ma nüüd oleksin tarvitanud kõiki neid soovitatud arstimeid, siis oleksin juba surnud, sügaval maa all.“

Tõuseme pingilt, nihutame endid turu poole, ja seal siis me alles näeme, mis me näeme. Turul on palju ostjaid, otsekuu sööks rahvas ainult pühade ajal. — Pühad tulevad — mis muudki teha: istu kodus ja söö. Kuid näitlejail vaasekestel, kinodel, kirikuõpetajail ja kirjakandjail on just sellal kibedaim töö; isegi öötöölised, ajakirjanikud, saavad paar päeva puhkust.

Naljakas: pagarid ei tohi öösiti töötada, aga raudteemetnikud, postiametnikud, raadio-onud, apteekrid, arstid? Nii umbes võib öelda pühadeelset Tartust.

Aga veel on midagi öelda. — Jutt võib olla ainult ühest omnibuseliinist meie kuulsas linnas. Väga võimalik, et mõnes teises linnas on niisamuti, aga ma ju kõlelen praegu ainult Tartust. On ses linnas üks omnibuseühing, mis mõnikord üsna raskesti lasub su närvidel!

„Näiteks“, jutustab sõber edasi, „püüdsin ma ühel ilusal päeval sõita koju, noh sinna ja sinna, seal kus ma elan. Minuga seltsis üks sõber, kes samuti tahtis jõuda oma perekonda. Aga mida meie ei näinud, see oli omnibus, ära-seletatult: sõiduk kõigile. Meil mõlemail oli teatav tung kuhugi...“

Käisime seal ära ja vaatasime ringi — ei omnibust pole nähagi. Meil hakkas külm, kuigi paistis päike, sest vahel hakkas isegi liigest ootamisest külm ja roidumus ihus.“

Tekkis vaikus, ma ei mõistnud selle peale midagi vastata.

„Mis on siis lihtsam, kui läheme sinna üle uulitsa, seal on päris kenakene lett ja napsi peale ei või ka nuriseda — see alati on võrdlemisi külm.“

Läksime sinna restosse, jõime külma, sõime sooja, aga mu üks silm vahtis autobuse seisukohale — Kas ta juba ei ole tulnud?

— Ei, omnibust polnud näha.

Mõlemail pead juba natukese soojad, väljusime restost — jälle silmad laiali: kuhu jäi meie autobus?

Üks näost sinine vanaproua samuti näis ootaval omnibust; tal oli käes mingisugune väike kohver. Mu natuke vindistunud sõber tegi temaga juttu. „Kuhu lähete?“ küsis.

„Kas see huvitab teid?“

„Mitte just, kuid aeg läheb siin nii igavaks, et tõesti kipud kõnelema, ükskõik kellega.“

„Tõttan vastu võtma ühte uut maailmakodanikku,“ vastas lahke daam, „aga ma vist niikuinii jään hiljaks, sest ma ootan seda omnibust juba kolm tundi.“

Sel proual nagu näha oli kiire ja ta läks jalgsi minema oma ametkohuste täitmisele.

Sellal kui ta oli meist lahkunud, läksime üle sõbra poole, ning lõime paar partiid preferanssi, kuid tulles tagasi — omnibust ikkagi ei olnud seal.

Ja kui ta siis viimaks tuli ja kui me istusime peale, siis algas säärane kihutamine, et isegi Kivisild pööras kõrvale oma pale sellest vaatamängust, ei pandud siis enam põrmugi rõhku neile kodanikele, kes ootasid omnibuse seisukohtadel, vaid lasti sirgesti mööda.

Noh, umbes niisugune on praegune Tartu uulitsaelu. Kuid sinna tuleb veel midagi lisandada: ma ei taha end teha suureks isamaalaseks või kelleks... Kuid niipalju siiski pean ütleva, et meie muulasid kodanikud ei anna meile teed jalgteel; eestlane astub maha jalgteelt, kui näeb üht naisolendit lapsega, annab neile mõistlikku jalaastumist, kuid muulased — ei iialgi. Eriti on ses tükis vahvad niinimetatud israeliudid, need veavad nagu noota üle jalgteel — ei iialgi anna sulle teed. Ma ei tea, mis nad mõtleavad?“

Nii umbes lõppes mu lühike jutt oma sõbraga, kes sülgas ja läks oma teed.

Siis ma kõndisin Emajõe ilusat kallast mööda ja mul oli heameel sellest ilusast ilmast, kuni mulle tuli vastu üks muulaste jõuk ja andis mulle niisuguse põõna ribidesse, et ma tükk aega puristasin sogases Emajõe vees, kuni sellest sain välja.

O. Luts

Eesti Mängud

Tartu ja Tallinna kirjanikud mängivad vana tantsulugu ühisel kandel. Esindusteatrī näitleja mängib pöördlaval väga tõetruult, esitades tänapäeva rahuarmastaja prototüüpi. Maletaja mängib ruudulisel väljal moodsat mängu, tungides malekuninga trooni poole. Maadleja mängib Euroopa matil maailmameistrit. Mulk mängib torupilli. Ainult kultuurtegelane ei hooli „mängust“!

Varakevadine idüll 1939

RAADIMÕISA lossimäe ja järvevahelisel nõlvakul asetseval pingil istub prillistatud härra kahe daamiga: üks blond kui pühademuna rebu, teine brünetne nagu kaarnatiib. Naised ajavad innukalt juttu, mees igatseb ja vaatleb ärkavat loodust, kuulab lindude laulu ja jälgib nende kevadisi omavahelisi hääliitsusi.

Järsku hüüatab ta: „Näete, kirju liblikas!“

„Ei vaata, ei tahagi näha! Kus ta siis lendas?“

„Tahtis teile pähe laskuda.“

„Ptü! ptü! ptü!“ sülgas blond daam.

Natukese aja pärast juhtis härra daamide tähelepanu mesilastele, kes ähvardasid maanduda nende juustesse.

Blond võttis taskurätiku, et suud pühkida, kui kirju liblikas jälle ta juurde hõljus, tahtes nagu sülle istuda, kuid arvas siiski sündsamaks oma tiivad järvepoolsele nõlvakule päikesepaistesse laotada.

„Kas nüüd nägite liblikat?“

„Jah! just nagu kiuste! Ptü! ptü! ptü!“

„Kas näete, kuidas kärbsed oma kõhtusid soojendavad teie mustadel kuubedel?“

„Jah! Ime küll, kuidas Teie kõike näete ja meie mitte midagi!“

„Aga kas teie linde puude otsas ka ei näe, nende laulu ei kuule?“

„Ei näe, ei kuule! Kus nad siis on?“

„Eks avage silmad ja kõravad, küll siis näete ja kuulete!“

„Näe kui tilluke, aga ilus laul!“

„Kui imelik rahutu ta on!“

„Aga kui ilus sulestik sel on ja kui tugev hää!“ imetlesid daamid teineteise võidu. Ja härral tuli neid nii mõnegi lauliku nimega tutvustada.

Oli õige tükk aega istutud. Mees soovitas edasi liikuda. Kuhu? Tähtvere metsa. Seal peaks nüüd kõik kohad linnulaulu ja lilli täis olema. Mindigi. Aga oh pettumust! Mets oli nagu surnud. Mõni üksik tihane hääliitses kõrgel männi ladvas. Nagu näha, meeldib ka lindudele elu linnas rohkem kui maal. — Metsaalustel loikudel oli jääkolakas peal, küngaste vahel mätastel oli mustpea oma õiepuhmad välja sirutanud nagu hõõguvad pisitunglad. Mõni üksik jõhvikas punetas samblal.

EPIGRAMME

„ILO“

„Hästi loomutruu ja ilus olgu pilt, mil kuldsed raamid!“
— seda teavad kõrged daamid,
teab ka iga pesunaine;
kunstnikest vaid välismaine
ordeni ja mundrimaaler.
Tosin portreed roosaks silus.
Teenistuski oli ilus.

KAAMEL

„Minu seadused on minu rinnas,
keegi kus püüdes ringi ei nuhi,
mõtete käiku mul kellegi kinnas
ei juhi!“

Nõnda mõlles koormakandja
kaamel kõrveliivas,
kui ta selga nuutiandja
moslem kotte hiivas.

Arnu Vihalemm

BAUDELAIRE'I OTS

Ei luule kraavitöös üks kange mees
ei kõhi,
all sotsiaalse tellimuse „kõva põhi“
lööb Aleksander Antson ise
nüüd segi Charles Baudelaire'i olemise,
kes kuidagi ei anna välja seda normi,
mis „Muhu hundijahis“ valas Rentlei
vormi.

LOOTUSRIKAS PRAKTIKA

Hommikust õhtuni varrukaid käärivad
täna sed jakob-pärnad.
Positiivismiga vilkalt määrivad
ilusaks elu kärnad.
Nõnda saab viletsast vaimukehvast
geeniusameti praktikandiks.

„OMAIL JALAIL“

Ei ole otsa ega aru pudrul-kapsail
kui Murakin teeb targaks keeleteste
suguharu.
Ta ise rahulikult paneb kirja — „mat-
kail“ —
ja kuulutab, et kõigil teistel puudub
selge aru.
(Nüüd keeletehmed tahtvat parandada
pilte,
et neist saaks hädakorral kas või poe-
silte.)

Sarkofaag

Metsasihil oli sipelgapesa, millesse vist mustkärge augu oli uuristanud sipelganukkused otsides. Pesa päikesepoolsele küljele olid kogunenud talveunust sipelgad ja lebasid nagu läikiv tumepruun vaip liikumatult tihedasti üksteise kõrval.

Mees ulatas oma kinda sipelgvaiba lähedale, et näha, kas loomakesed reageerivad kindale. Ei. Siis puutus ta neid tasakesi. Sipelgad nagu kohkusi ja panid happepitsid käima.

Jah! Siin nad nüüd lebavad, vabanenud talvehiiglase käpa alt. Ainult paar päevapaistet ja nad on valmis rahurikkujale vastu hakkama, olgu see nii suur kui tahes. —

Kas pole see sümbolne nüüdsele ajale?

M. S.

Motoriseeritud ülilikool

Motoriseerimine on ajanõue. Ilma selleta ei saada ka teaduslikus töös kaugele. Head eeskuju ses suhtes pakub juba ammu härra rektor. Majandusjuht Veldman aga arendas motoriseerimist veel rohkem. Seda silmas pidades ei oleks halb, kui professorid hakkaksid liiklema jalgrattal, võttes arvesse distantssi. Tundengid, kelle vanus ikka enam kaldub lapseikka, võiksid lasta lihtsalt lastemoodi.

R o m u l u s

Chaplin loobub?

Käesoleva aasta aprillis on meil põhjust meelde tuletada peale Adolf Hitleri veel ühte teist 50. sünnipäeva, ja nimelt maailmakuulsat kinokoomikut Charlie Chaplini oma.

Nende kahe kokkulangevad sünnipäevad on õieti kummalane ühtesatumus. Mõlemad nad on sündinud 1889. aasta aprillis, üks Austria-Ungari keisririigi väikelinnas, teine Londoni East-Endis. Mõlemad pärinevad vaesest perekonnast ja kummagi noorpõlv ei olnud kerge. Hiljem hakkasid nad kandma ühesuguseid vurrusid: ühel on need ta isiku sümboliks, teisel ainult koomiku võte.

Hitler ei kõnele meeleldi noorpõlvest: „Mein Kampf“is mainib ta seda vaid põgusalt; Chaplin mõtleb oma noorpõlvele liigutusega ega häbene seda kaugeltki. Noore ea kogemused on põhjustanud selle, et ta kõigis oma filmides kujutab vaest, õnnetut inimest, hulkurit. Ta on andnud koguni vaesele inimolendile erilise aupaiste.

Mõlemad vihkavad teineteist: Chaplin ei lase mööda ühtki võimalust, et avaldada oma põlgust Hitlerile; Hitler loomulikult on keelanud Saksamaal kõik Chaplini filmid, nagu nad on keelatud kõigis fašistlikes mais. Viimast asjaolu peab Chaplin oma filmidele suurimaks auks.

Hitler väidab, et Saksa rahvas ei tahtvat „närusest juudi koomikust“ midagi teada. 1931. a. märtsis, Weimari vabariigi ajal, oli aga Charlie küllaskäik Berliini temale täielik triumf: sõit ja rahvast ei olnud uulitsail mitte vähem kui Hitleri enda triumfioitudel. Chaplini küllaskäigu päevilt jutustatakse, et Hitler, kes tollal resideeris Kaiserhofis, sattus raevu, kui ta auto, läbides Unter den Linden'it, pidi peatuma määratus rahvamurrus, et mööda lasta Chaplinit.

Oma 50. sünnipäeval on Chaplin täies tööhoos. Ta väntab nimelt oma chef d'oeuvre'i — filmi „Diktaatorid“, mille teksti ta on kirjutanud ise ja mis kujutab nukra huumoriga kahte meest, kes laiuavad Euroopas. Vaatamata mitmesugustele omapärastele vahelesegamistele, loodab ta selle filmi varsti lõpule viia. Film, mis linastub kõigik vabades maades, olevat suure koomiku viimne: „On aeg, et ma ajan maha oma vurrud, sest nad on oma võlu kaotanud.“

O. S.

Kaks luuletust

VÕÖBAKULTUUR

*Kui ajast maha jäänud on me kool,
Meil selleks juba härra Tandre silmad
avas:
mis tähtsus on meil halval ajalool?
Ja võõbakultuur hoopis puudub õppe-
kavas!*

*On aus fassaad — mistahes olgu taga:
Las hurtsikulgi lossina kord uhkeldada.
On hoopis imposantsem targeldatud
pugu.
Võiks rakkuskäelistelgi kortsud spah-
teldada!*

*Aeg ise paradab kõik haavad — selleks
ajalugu,
Ent milleks muistenditelt kõntsa
kraapida?
Et mõte inimväärtusest ei rikuks
inimsugu,
On kõige õigem kõike üle vööbata.*

A. Mäerist

DEMAGOOGID

*Nüüd ratskame rikaste vara
ja muretult prüskame veel,
sest homme võib mõne meist ära
siit pähkida tuline keel.*

*Tööraha ja pööbli auks joomes
ning magame laudade all,
sest vastset maailma veel loome,
mis töötand kord Jumala Tall.*

*Süis aga hämardus päike
ja kerkis kummitav õõ
ning raksas pilvedest äike
— see tegi ka oma töö.*

*Tuul puhus ära neil tahi,
vihm riismed endaga viis,
vool kandis eemale prahi
kui Saadana hull kapriis...*

Ralf Perman

EDUARD UUSEN

Rõivastuskunstnik sai hiljuti 50 aastat vanaks. Uusenist olgu öledud, et tema kunstihing ei rahuldu üksnes rõivaste juures, vaid otsib ka muid toiduaineid kirjanduse ja kujutava kunsti näol. Selles erineb ta palju oma kolleegidest-töösturitest, kellest mõni teeb tõrva ja arvab, et nüüd on ta küllalt täitnud oma kohustust eesti kultuuri vastu.

MA MÄLETAN: see oli vist aastal 1903, kui noore külakooliõpetajana lugesin äsja ilmuma hakanud ajakirja „Linda“. Leidsin tolles värskevaimulises ajakirjas huvitavaid sullejoonistusi, eriti vinjette, mis kujutasid intiimseid maastikumotiive ning millede nurgas sageli olid autori nimetähed M. P. Need olid värsked, ilusad joonistused, mõned väga peenelt välja töötatud. Ma armastasin neid vaadelda, sest tegin ka ise sulega joonistuskatseid. Sageli tõi „Linda“ leheküljesuurusi pilte, millede klišeed olid valmistatud ksülograafia maneeris kuulsate kunstnikkude maalide järgi. Klišeede lõikajana oli märgitud M. Pukits.

Umbes samal ajal tõi „Linda“ läti uuemast kirjandusest tõlkeid. Autoritena on mees Andreevs Needra, Jahnis Poruk, Aspasia, Karl Skalbe. Tõlkijana esines M. Pukits. Pean tunnistama, et need olid väga värsked ja elavad jutustused ja novellid, värske- mad ja jõulisemad ning kunstipärase- mad kui tolelaegne noor eesti ilukir- jandus pakkuda võis. Ma lugesin mõnda mitu korda, nagu Needra „Maa“, „Kui kuu kahaneb“, „Jõuetu hing“. Usun, et need M. Pukitsa tõlked tolelaegse läti kirjanduse paremikest on avaldanud kahtlemata mõju ka eesti kirjandusele selle sõna paremas mõttes. Läti tolelaegseil noortel kirjanikkudel oli rohkem in- telligentsust ja mõttelendu kui meil, sest Riia kui suurlinn ja läti vaimu- elu tsentrum oli kui suur sulatusahi, kus klaarusid ja kristalliseerusid noo- red talendid, kuna meil, eestlastel, sar- nast suurt keskust ei olnud.

Aga — see oli aastal 1913, kui asu- sin kunstiõpilasena elama Peterburi. Ma ei mäleta, kus või kuidas see oli, kui kohtasin seal Mart Pukitsat. Esi- mesest kokkujuhtumisest peale saime headeks tuttavateks, sest Mart Pukits suhtus suure osavõtu ja huviga kõi- gesse, mis puutus kultuurisse või kir- jandusse. Varsti olin ma sagedane kü-

Üks vaikne külvajaja

laline Mart Pukitsa juures. Ta elas tol ajal *Tšornaja retškal*, *Novaja derevnja*-nimelises äärelinnas. Tal oli seal tohtu suur tuba, just kui mõni pidusaal, kus aga pea- aegu igal pool riiuileil, aknail, jah, isegi põrandal olid kõrged kihid raa- matuid mitmes keeles, eriti rohkesti aga häid kunstiraamatuid. Oli tal ka rohkesti mitmesuguseid valmis ja poolvalmis õlimaalinguid ning suu- rel moolbertil seisis alatasa valmis hiiglasuur lõuend, mille kohta hr. Pukits peaaegu alati lausus: „Näed, lõuend on valmis, pilt kah mõeldud, aga aega ei saa, et võiksin tööle asu- da. Peab teenima muu tööga, et ära elada, kuigi nii väga tahaksin siin lõuendi ees istuda.“

Olin tol ajal vaene santlaager, kellel sageli puudus korter ja oli alati puudus joonistamise ja maalimise tar- beist. Mart Pukits suhtus minusse suure osavõtlikkuse ja kaastundmu- sega. Elasin tema juures mõnikord nädalaid. Ta varustas mind sageli värvidega, pintslitega, jah, isegi oma poolpeetud kasuka surus ta mulle ükskord külmal ajal selga, kui kuu- lis, et vanakraami-kaupmees tatar- lane mind minu räbalase palitu pä- rast enam rahule ei jäta, nõudes, et ma selle, kui võimatu katkise keha- kätte jalamaid talle kätte annaksin.

Mart Pukits oli endale Peterburis leidnud väikese kõrvalameti: ta oli ülemtrükkalitsuse juures eesti näite- mängude tsensor. Kuulsin temalt, kuidas tal nii sageli olnud raske ot- sustada, mis teha: kas olla ükskõikne kroonuametnik või oma rahva sõber. Peaaegu alati aga kaldunud vaekaus- viimase kasuks ja ta rutanud „Va- nemuisest“ tsenseerimiseks saadetud näitemängudele luba kätte toimetama sageli isegi telegraafi teel, et kodu- maalastel ei oleks asjaga viivitust.

Jah, seal *Tšornaja retškal* nähti alati mitmesugust eesti kirjanduse ja kunstirahvast. Kõik tolelaeg- sed eesti kirjanikud ja kunstnikud, kui nad sattusid Peterburi, ei jätnud külastamata Mart Pukitsat, seda õilsat hinge, kes ikka ja ikka tahtis elada kunstile ja kirjandusele, kuid keda maine eluproosa surus alati mingile kõrvaltööle, andmata mahti tegelda kunstiga.

Suvel 1917 töötasime Mart Pukit- saga koos „Peterburi Teataja“ toime- tuses. Millist osa ta seal toimetas, pole mul enam mees, aga seda mä- letan küll, et ta mind mõnikord minu käremeelsuse pärast heasüdamlikult hurjutas. Jah, ta oli üks neist, kes algatas ja aitas korraldada eestlaste hiigrameeleavalduse Peterburis keva- del 1917, millest võtsid osa ligemale sada tuhat Peterburi eestlast. Kui ma 1918. aasta suvel Peterburist nälja tõttu kodumaale tulin, jäi Pu- kits sinna. Ta ilmus Eestisse hiljem,

leidis Tartu joonistusõpetaja koha ja töötas sel alal rea aastaid, kuni valiti Tartu Linna Avaliku Raamatu- kogu juhatajaks, millisel kohal töö- tab tänaseni.

Pikk on aastate rida, mil Mart Pukits on töötanud eesti kirjanduse, kunsti ja mitmesuguste kultuuriliste asutiste ja ettevõtete kasuks. Ta on olnud kultuurtegelane selle sõna ot- semas mõttes, ennastsalgav ja osa- võtlik kõikjal, kus on vajatud tema kaastööd. Ma mõtlen, et küllap on Mart Pukits ka eesti noorusa puugra- vüüri üks esimesi pioneere ja just värvilise puugravüüri alal. Samuti on ta tegelnud litograafiaga ja nii mit- med meie kultuuritegelased on tema poolt portreeritud litograafilisel teel. Eesti Rahva Muuseumil leidub juhuslikult veel praegu lauluisa Fr. R. Kreutzwaldi kümme aastat müümata portreed. Viimasel ajal on Mart Pu- kits oma alalise ameti kõrval teinud tõlkeid läti kirjandusest ja kirjuta- nud rohkesti artikleid kirjanduse kui ka kunsti üle. Tal jätkub energiat ja nooruslikku tahet tegelda oma lemmikaladel, hoolimata sellest et aastate hulk näitab kõrget arvu.

Meil on sagedasti tehtud ilusaid sõnu kultuurist ja kultuurtegelastest. Jah, viimasel ajal on nimetatud alade tegelasi mõnel määral hinnatudki.

Kas mõtles keegi Mart Pukitsale tema kõrgearvulisel tähtpäeval, kus jubilaaril seljataga mitmekümne aas- tane kultuuritöö?

Jõudu Sulle, armas väsimatu töö- mees, Sinu 65. sünnipäeval! Helged mälestused Sinu vaiksest, kuid intenziivsest kultuuritööst elustuvad Sinu tähtpäeval nendes, kes armastavad eesti kirjandust, eesti kunsti ja eesti kultuuri.

Jaan Vahtra

Algupärandite küsimusest teatrilaval

EHKKI EESTI ALGUPÄRANDITE osa meie teatrite mängukavades on märksa suurem kui ajajärgul enne Maailmasõda või isegi meie iseseisvuse esimestel aastatel, pole seisukord siiski ideaalne, isegi mitte normaalne.

Tõsi, kirjanike arv, kes meil kutseteatritele kirjutavad, on väga väike ja neistki rõhuv enamik ei tööta sel alal pidevalt. Nõudmine algupäraste uudisnäidendite järele on teatrite poolt suurem kui suudetakse pakkuda. Kuid väikese valiku juures on kõlvulise leidmine raskendatud. Kui meil ilmub aastas läbisegi kaks-kolm näidendit, mis suuremate teatrite huvidele pretendeerivad, siis ei saa nad ju sajaprotsendiliselt head olla, sest tavaliselt on keskpärastel ja nõrkadel teostel kõikides liikides enamus. Teatrid jälle, välismaise repertuaari kerge kättesaadavuse juures, ei tarvitse nõrku algupärandeid lavastada.

Algupäraste repertuaari kriis on puhtmatemaatiline küsimus. Kui teatritele oleks iga aasta kindlustatud 2—3 head algupärandit, nad võiksid esialgu rahulduda. Aga et kahte-kolme kvaliteet-teost saada, selleks peaks meil olema tosin tasemega näitekirjanikku, kes aastas kirjutaksid kümme näidendit. Meil on veerandsada romaania kirjanikku, kes aastas lasevad turule kakskümmend romaani. Aga mitte iga aasta ei leidu seal teost, mis vastaks kõrgemaile nõuetele.

Ehkki meie näitekirjanduslik looming tegelaste kasina arvu juures on alati sõre olnud, on mõningate aastakümnete jooksul, mil me kutseteatrid tegelevad, siiski kogunud repertuaarilist tagavara, mis lavalist värskendust ootab. Meil on märksa rohkem näitekirjanduslikku raudvara kui teatrid seda seni on taotlenud meenutada ja uuele tuleproovile panna.

Algupärandite suhtes meie teatrid suvatsevad ära elada peamiselt uudisteostest. Kuid isegi suurima lavakirjandusega rahvad pole nii rikkad, et nad elatuksid päevasündmustest. Ja kui nad seda teeksid, ei oleks see ökonoomiline.

Ainult linnuke oksal elab sellest, mis silmapilk kätte toob. Meie kehvades tingimustes tundub niisugune mineviku varade kasutamata jätmine, päevast päeva elatamine otseste raiskamisena.

Viimase kümne aasta jooksul on me algupärane näidend võitnud suure populaarsuse ja kindla positsiooni teatrite rühvilise publiku juures. Ja kui siin ajutist seisakut on märgatud, siis peamiselt selle tõttu, et ta ühiskondlikkudel tingimustel on sunnitud oma aktiivsust piirama.

Seda noorema lavakirjanduse võitu on tarvis laiendada ja üle kanda ka vanematele teostele. Seda on osaliselt tehtud. Kuid ülesanne nõuaks hoopis põhjalikumat ja sihikindlamat suhtumist ning see poleks teostatav ilma teatripoolse mõistva ja innuka algatuseta.

Mis puutub Kitzbergisse ja Vildesse, siis nende paremaid kui ka rahvalikumaid teoseid on korduvalt lavastatud, olgugi et ka siin veel kõike pole avastatud. Juhuslikku ettevõtlikkust on märgata ka Kitzbergi-eelse lavaloomingu esiletoomiseks, nagu hiljuti Tallinna Töölisteater seda teatava eduga pakkus Kunderi „Kroonu onus“. Mis aga taas elustamise mõttes täiesti söötis seisab, see on meie „esimese vabariigi“ esimese poole looming. Seal on rida huvitavaid ja kaaluvaid teoseid, millede esilavastustest on möödunud 10—20 aastat ja millede uuesti repertuaari võtmine ainult tugevndaks meie rahvusliku teatri positsiooni.

Meie vanemad näitekirjanikud, kes praegu veel elavad ja jooksvat lavakirjandust ikka veel kannavad (Tammisaare, Metsanurk, Raudsepp, Adson jne.), on oma eluealt jõudnud juba viiekümnendate ja kuuekümnendate eluaastateni ja nende teoste esimene osa seisab aja kiires muutumises juba nii kaugel tänapäevast, et on aeg seda „hilisemaks klassikaks“ nimetada.

Kui teatrid praegu kurdavad teatavat väsimust värsket ja värvikate uudisteoste ilmutamises, siis oleks paras silmapilk kätte jõudnud teatrilavade tähelepanu juhtida meie „hilisemale klassikale“. Kui praegu puudust tuntakse

tõsisulisest draamast, siis meie lähema mineviku näitekirjandus pakub sisukaid, kunstiliselt kaalukaid ja isegi dekoratiivseid teoseid, mida lihtsalt patt on kauem „kalevi all“ hoida. Miks ei võiks meie teatrid oma hooaega avada Tammsaare „Juuditiga“, Raudsepa „Kohtumõistja Simsoniga“ või Adsoni „Toomapäevaga“? Meil on selline huvitav ja algupärane teos nagu Adsoni „Lauluisa ja Kirjanetsi“, mis „Estonia“ lavastuses tõi suure ja haarava teatrielamuse. Kas see teos ei peaks ka teisi teatreid kohustama?

Samuti on meil koomilises žanris rida teoseid, mida noorem põlvkond üldse pole näinud ja mille uuslavastused vanemale publikule värskendaksid kunagisi eredaid teatrielamusi.

Siis on veel üks mineviku võlg, mis teatrit kohustab. Osa meie vanemate näitekirjanike loomingust sattus ajale, kus teater rasket kriisi pödes, kontakti oli publikuga kaotanud ja mitte ei olnud suuteline meie tolaeagseid uudisalgupärandeid laiemale publikule tutvustama. „Estonias“ läksid siis lavastused 5—7 korda pool- ja täistühjadele saalidele ja „Vanemuise“ lavastuste keskmine iga oli 3—4 etendust. Olgu näiteks öeldud, et minu lavaloomingu esimene pool, teostega nagu „Kohtumõistja Simson“, „Ameerika Kristus“, „Kikerpilli linnapead“ ja „Siinai tähistel“ sattusid, kahjuks, lavale tulema neil pimedatel teatrikriisi aegadel. Need ja ka minu kolleegide tolaeagseid näidendid, ehkki nad lavale pääsesid, ei ole publikut tänapäeva mõttes üldse näinudki: suuremale hulgale ja nooremale põlvkonnale on nad niisama hästi kui uudised.

Võiks öelda, et meie vabariigi esimese poole draamakirjandusest leiduks umbes tosin näidendeid, mis uuestilavastusi vääriksid. Ja senikui seda sündinud pole, ei ole teatril moraalset õigust öelda, nagu poleks algupärastest repertuaarist midagi mängida.

Me võime nüüd teinekord arvustuses lugeda, et käesolev uudisteos ei küüni autori minevikus loodud paremate teosteni. Noh, siis oleks teatrite kohus meile neid paremaid teoseid aeg-ajalt uuesti näidata. Esiteks seepärast, et nad paremad on, paremad mitte selleks, et neid tagantjärele kiita, vaid et neid ka mängitaks. Aga teiseks ka seepärast, et muljeid kontrollida. Võib-olla variseb nii mõnigi parem teos uuslavastuses kokku. Ja mõnigi halvaks pandu ärkab uuele elule.

Ühe või teise näidendi elulisuse üle on viljatu teoreetiserida: otsuse annab alles uuslavastuse tuleproov. Neid proove peame järjest mineviku reservidest andma. Ja seda peame tegema mitte moe ja viisakuse pärast, vaid täie kunstilise tõsiduse ja vastutustundega. Alles siis on uuslavastusel teose kohta otsustavat tähendust.

Üldise reeglina aga tuleks püstitada nõue, et me lähema mineviku arvestatavad teosed, kui nende esilavastusest on möödunud kümme aastat, peaksid uutele lavalistele katsetetele tulema.

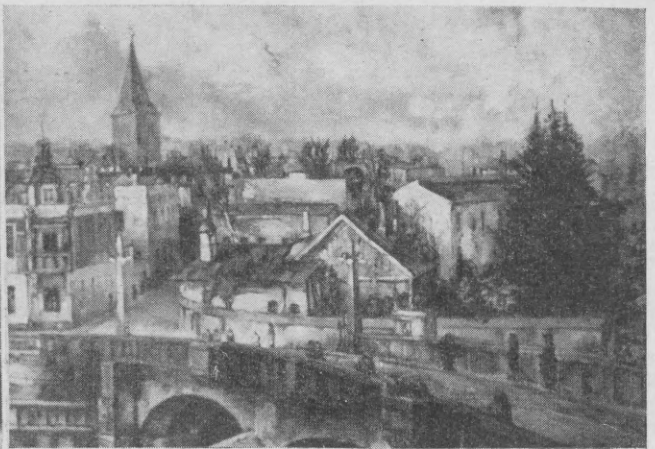
H. Raudsepp

Kahe maa noorus

R. Sagrits: Jõe ääres

J. Pütsepp: Vabadussild

Pallase kunstinäitus

mis toimus mööndunud kuul, oli väljapanekute poolest küllalt huvitav, nagu ikka. Esinesid oma töödega tuttavad pallaslased: Pütsepp, Liimand, Uutman, Haamer, Sagrits, Raud, Bergman, Johani, Leps jt. Enamik neist ei pakkunud eriliselt uut, küll aga tuleb märkida Sagritsa ja Pütsepa suuri edusamme, võrreldes nende kunstnike varemate töödega: Sagritsa „Öngitsejad“, ja Pütsepa

„Vabadussild“ ning „Talimaastik“, ka Raua „Ropka park“, kuulusid näituse paremiku hulka.

Huvitava linograaviiridega esines Sagrits. Näib, et ka graafika alal võib Sagritsast tulla hea meister.

Mõnede esinejate puhul peab märkima seisakut arengus, isegi tagasiminekut. Pole arusaadav, miks püütakse mudelit otse fotograafia-taoliselt kopeerida! Uskuge, värviline foto sügavtrükkis on parem ja ehtsam kui käsitsi valmistatud kopeering. Loodust ei saa kopeerida kunsti nimel, loodust võib kunstnik ainult ümber luua omaenese vaimse palge järgi.

J. V.

50 aastat

23. aprillil pühitses Kõrgema Kunstikooli „Pallase“ direktor ja skulptuuriõpetaja prof. Anton Starkopf-Rea oma 50. sünnipäeva, lisaks ligemale 30-aastase kunstilise tegevuse teetähist. Olles „Pallase“ asutamisest alates kooli skulptuuriõpetajaks, ei ole ta tähtsus seisnenud mitte ainult viljakas pedagoogilises töös — Starkopf-Rea võib oma õpilaseks nimetada sääraseid tüsedaid meistreid nagu Sannamees, Jõesaar, Saks, Halliste, Vomm j. p. t. — vaid

ennekõike viljakas kunstilises endateostuses. Starkopf-Rea avardunum looming süveneb koos Eesti iseseisvusega. Teinud läbi rea õpiaastaid Saksas ja Pariisis, algab tal intensiivne oma kunstilise palge otsimine, kus ka „Pallase“ tungleva kunstimiljööle mitte väike osa ei olnud. Starkopf-Rea ei talle vanu teid, ei otsi realismi ega klassiliselt külma romantikat, millega meil omal ajal nii harjutud oldi, vaid püüab moodsa aja otsingute kaudu läheneda skulptuuri algtõdedele — taotledes skulptuurse massi organiseerimist vormilise lihtsuse, aine sisemise rütmi ja skulpturaalse staatika suunas. Kui ta varasema perioodi töid iseloomustab ekspressionistlik, pikaksvenitatud, teatud piirini sensuaalselt tundelinegi figuurikäsitlus sisemiselt hästisobivas puumaterjalis — näiteks „Sügis“ (1929) — siis leiame ta viimase ajastu loomingust üha suurenevat kompositsioonilist ja vormilist tihendust, mis kaldub tugevalt abstraktse, puhta sisemise vormi nägemisele. Kõik mitteolulised detailid on redutseeritud plastiliseks vormisiluetiks ja kompaktseks, tihedalt rütmistatud ümmarkompositsiooniks. Orgaaniliselt sellega on materjalinagi hakatud eelistama raskemat, monumentaalsemat marmorit ja ennekõike graniiti. Olgu mainitud siin näitena „Ema“ (1933) ja „Vaas“ (1936), milledes peale muu võime jälgida Starkopf-Rea kallakut kompositsiooniprobleemi iseseisvamale käsitlusele. Ja lõpuks — ei saa mainimata jätta teda kui isikupärast ning värsket reljeefimeistrit. Ka portree ja monumentaal-skulptuur on tas leidnud viljaka kunstniku.

Olgu kunstisõpradel luba soovida poolesaja-aastasele meistrile avaraid kunstituuli ja raugematut loomingutahet!

V. R.

Kiri pealinnast

„Aeg ei ole kompromissideks...“ Nende sõnade kaja saatel on pealinna poliitilises elus möödumas talvine hooaeg.

Korra nagu oleks midagi rebenenud. Suhtelise pooldajad pääsesid hetkeks peale, kuid peagi jäid nad jälle

enamikule alla. Ainult kodanike julgeoleku-seadus jäi seisma.

Haljasvõõ Toompea ja vanalinna ümber hakkab lõõma juba rohelineks. Patkuli trepilt võib ohtuti ja hommikuli nautida ka kevadekuulutajate laululindude siristamist Snelli tiigi äärseist pöösaisl. Kas need kontserdiandjad ise ka päriskevadet näevad, seda me veel ei tea. Seni on nad kõik

langenud veel enne lehekuu lõppu hulkuvate kasside malevale ohvriks. Ja kellele neid vabadusesiristajaid linnukesi vaja, kui pealinn saab endale vabaõhumuuseumi, kus nad puurides käitstud kõigi ohtude eest.

Ka inimlapse ähvardavad vabaduses igasugused ohud. Ja puuris on neil kindlam tunne. Täisealised on kaitsitud juba määruste, seaduste ja ees-

kirjade hiina müüriga, nüüd on alanud ka noorte kaitsemine. Kui kergesti võivad nad minna tänavail ülekäte ja õppida vanadelt halbu kombeid. Ja nüüd ei pääse nad enam läbi Harju ja Viru väravatest, kui pole tõendust taskus täisealiseks saamisest.

Noorus on aga imelik. Ta ei taha mõista oma hooldajate häid kavatsusi. Ja neid ilmus Estonia puiesteete pooltuhat. Valge pael tõmmati üle tänava ning siis toimus Õpilaste puiesteete pidulik avamine. Pingile tõusis koolijüts, kõva kübar peas, ning pidas avamiskõne. „Ühes käes mõök ja teises raamat — nii läheme võitlusse...“ ütles ta. Tegi oma kõnes väärikaid psühholoogilisi pauseid ja kordas sõnu. Siis lõigati lint katki ja jagati mälestuseks osavõtjatele. Estonia-Õpilaste puiesteete kihhas lõkendavast noorusest. Vanad ei taha aga noori mõista ning nüüd käib üle linna süüdlaste tagaotsimine.

Noored on ju rumalad. Nad ei tea, mis neile hea on. Oli noorte kõnevõistlus. Kohtumõistjad olid tõsiselt šokeeritud. Missugused põõrased mõteld liiguvad noorte ajudes! Vabadus, isiksus, selgroog, õiglus — kellele kõike seda tänapäeval enam vaja!

Aga noorus on siiski kardetav. Ta ei küsi suurpoliitikat ega diplomaatiast. Nüüd kus rahvad peavad olema hiirvakka, noorus annab aina kõrvu mõõda, kui ta parimaid tundeid riivatakse. Muidugi mitte vanadele, vaid omasugustele. Ja tagajärg on ka silmanähtav: valgeid sukki pole enam näha.

Jah, ajad muutuvad. Oli aeg, kus noor oli see, kes andis tuld rahva sekka. Meenuvad nood möödunud päevad, kui kasvataja ja õpetaja moodustasid vandeseltskonna. Amelikult oli küll matemaatika tund, kuid lükustatud ukse taga jagas õpetaja poistele juhtnõore, kuidas tegutseda. Ja kui tuli aeg, olid samad poisid esimesed kaitsmas relvaga ideed, mille eest nad olid võidelnud.

Võitlusrinded ei ole ju ainult poliitikas, vaid ka igapäevase elu mitmesugustes nähetes. Eks abielu ole ju ka üks võitlusrinne. Ka siin ei tunta mõnikord kompromisse. Kirjanikude abielu ongi nüüd lõhki: lõpuks on meil ka vormilikult Tartu ja Tallinna kirjanikud. Ka mujal on tekkinud rinded. Isegi rahvarindes. Ning balti sakslaste „Volksgemeinschaftis“. Esimest maid pühitseti kahes vaatuses: Lutzu omad eraldi ja zur Mühlteni omad eraldi. Aga võib olla on kõiges selles süüdi kevad. Inimesed on rahutud ja loodus on rahutu. Ka rahutus on lõpuks külgehakkav.

Nagu näete, on pealinn viimasel ajal uudistevaene. Ah jah, siiski üks oleks: „Postimehe“ aktsiate pakett läks Pikalaenu Pangalt riikliku propagandatähtsuse kätte. Aga keda see huvitab?

Vaatleja

Suvine Haapsalu rand

Läänemere rannale...

JÄLLE ASTUB Teie ette kuurort Haapsalu. Suvises pidurüüs, rõõmsana ja tervena. Seda rõõmu ja tervist pakub ta oma külalistele — suvitajatele.

Haapsalu hüved on tuttavad — neid ei tarvitse reklaamida. 125-aastane kuurordiminevik kinnitab, et seal peab midagi olema, mis tõmbab inimest suvitama Haapsallu. Ons see tervisemuda, pehme kliima või tõeline rahu, mida siin pakutakse, see jääb selgitamata. Väike ja mugav. Puhas ja korrektne. Odavad korterid ja suvilad.

Mis pakub siis Haapsalu nimelt. Võiks ütelda: Haapsalu ei kavatse tänava ehitada hiigelhotelle, ei muud kõmulist. Haapsalu korraldab ja kohendas kõike vana, seades oma hooneid ja lokaalid väärikasse korda, ehitab uusi sildu Poska puiesteete ja Väikese Viigi äärde. Puieistikude võõrõmmatakse tihedalt koomale Haapsalu sopilise keha ümber.

Vana suvituslokaal — hotell „Peterburi“ on tänava omandanud uue ilme. Uus peremees teostas põhjaliku kapitaalremondi, mille tagajärjel hotellirestoran „Peterburi“ seisab täiesti

ajakõrgusel. Hotelli juures on suveaed ja laiendatud rõdu.

Suvilate ja korterite hinnad on 60.— kroonist alates. Tube saab juba 15.— kroonist alates. Pansionides on täispansioni hind kr. 3.50—5.— päevas. Juba praegu on palju kortereid reserveeritud, ent neid on tagavaraks küllalt, nii et kõigile suvitajaile peaks jätkuma.

Kuidas on väljavaated? Head nagu alati. Haapsalu loodab tänava võita rohkem suvitajaid kui kunagi varem. Eriti rohkesti on loota ka välismaalasi, muidugi rootslastega eesotsas. Kuid ka hõimlaste — soomlaste arv on viimastel aastatel näidanud pidevat tõusu.

J. K.

Pärnu suve ootel

VIIMASED AASTAD on pärnlastele möödunud suurte ja moodsate ehitiste tähe all, nagu seda on rannahotell ja möödunud sügisel valminud Suursild. Eriti viimase valmimisest tuntakse headmeelt. Kuid ega Pärnu nende kahe suurehitsega ei lepi — juba kerkivad plaazil, „naisteparadiisi“ vastu, uue hoone, moodsa rannakohviku müürid, missugune ehitus peab valmima suvituslokaali alguseks.

Peale selle jätkub eeloleval suvel pidustuste ja külaliste vastuvõtmine, mis peletab supelsakste argipäeva-meeleolu. Rannakohviku avamispidustustele järgneb varsti kuurordi 100 aasta juubel, mis kõige kuulu ja ettevalmistuste järgi töötab paisuda suurejooneliseks.

Lõppakordi neile pidustustele annab muidugi Pärnumaa VII laulupidu, kus esineb üle 5000 laulja ja keda Taara asemikuna juhatab helilooja Peeter Laja.

—mäe

Vastne Pärnu suursild

Pilte Alutaguse põlismetsadest

Vana ja uue võitlus

ALUTAGUSEL, sel kõveral nurgal mere, Peipsi ja „punase paradiisi“ vahel on kaks teineteisest teravasti lahkuminevat palet.

Alutagust võime võrrelda vana õlgkatusega palk-onniga, mille savipõrandale paigutatud moodne mööbel. Sest Alutaguse oli ja on veel praegugi üks meie vanamoelisimaid, ürgelisimaid ning omapärasemaid nurki. Kus mujal te leiata säherdusi otsatuid põlislaasi, nii palju umb- ja metsajärvi, seesugust pööraselt kõrget paekallast? Alutaguse on karude, huntide, koopaelanike, nunnade, kuulsate püttimeistrite ja veel kuulsamate puskaripruulijate kodumaa. Siinsed põliselanikud — talutaadid — aeglased ja mõtlid, kannavad suvel valgeid takuseid pükse, talvel aga tõmbavad läkiläki sügavasti üle kõrvade: siin metsade keskel on sageli leitsak palavam, külm ja pöörismarud on siin alalised külalised. Elu juhivad siin paiguti raudsed kirjutamata seadused. Ja leidub hülte metsakolgastes, kus praegugi veel seinal ripub vana Vene keisri pilt: Maailmasõda, ükski revolutsioon ega Vabadussõda pole kõigisse siinseisse laanekurudesse ulatunud...

See on Alutaguse üks pale. Selles osas ta tuletab meile meelde vana korstnata rehema ja, mis ikka on endine.

Kuid nüüd tuleb see, mis siin täidab moodsa mööbli aset.

Lainetavate viljaväljade, metsade, aasalõikude ja rabade keskele on tekkinud hiiglaslikud vabrikud, elektrijaamad, tõsteliftid, kopad, uued raudteed, vagonettide lõputud karjad — mitu lõiku käratsevat, närvilist, sagivat Ameerikat või Ruhrimaad. Vilistavad, ragisevad, ähivad masinad; päeval tõusevad vastu taevast paksud suitsujoad, nagu keeraks mingi koletslik elajas aeglases laias kaaras oma pigimusta saba; öösi on taevaalune ümberringi täis verevat valgust kui kestaks kuskil alalõpmata tulekahi. Nagu üleöö on sündinud uued rahvarohked elukeskused uute nimedega: Kohtla-Järve, Kiviõli, Küttejõud, Goldfields, milliste sära ulatub isegi üle Eesti piire. Ja sügavale maapõue-

kihtidesse on tunginud turjakad sitked mehed, et ihurammu ja tehnika abil heita põleva kulla masse päevalgele, kus sellest välja pigistatakse väärtuslik õli... Aga veel rohkem: siin uuritakse raualademeid Jõhvi all, fosforiiti Saka rannikul ja kaevatakse diadomiiti Tõrvalas...

See on Alutaguse teine pale.

Ja need karjuvad kontrastid avaldavad sügavat mõju.

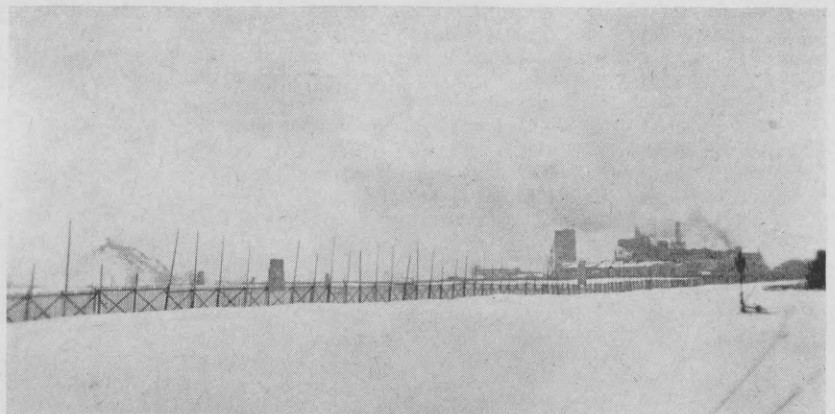
Nii lõhestatud, segipaisatud ja kahelpalne kui on Alutaguse väliselt, nõnda tulvil vastuolusid on ta ka oma sisemises elus. Vähe sellest, et takuseid pükse või läkiläkit kandva mõtliku talutaadi kõrval kõnnib nüüd eimillestki hoolimata hakkaja ja julge tööstustööline — põlevkivikaevur, et saunakatusel võngub raadioantenn kõrvuti lati otsas oleva must-räästapuuri või et vanade kiigepostide otsas mäerindel kuivavad allmaakaevanduse töömehe maailmatupikad säarikud, — siin hakkab nüüd silma palju muudki. Kui vanasti iga peretütar ootas kosilaseks perepoeaga, kellest kangemat meest polnudki, siis nüüd kingitakse süda varakult põlevkivikaevurile või õlivabrikumehele. Sest talupoiss elab oma vanematekodus, õdede ja vendade

keskel, temale tuleb olla pool eluaega pruudiks, enne kui saab sind teha naiseks maailma ees. Aga kaevandusemees saab enese ning naise jaoks kohe korteri, teenib ilusat raha ja nõnda tulevad pulmad mõistlikul ajal. Teiseks on peremeestel poegade ränka tegemist. Vanasti, kui poiss oli veltukätt, noomisid kere täis, siis oli sellest kasu: poiss oli esialgu pisut küll lotsis, käis, silmad maas, aga hakkas siis jälle ilusasti tööle. Kuid proovige talle nüüd midagi näkku ütelda, kohe rind kui pugu ette ja vastus nagu varnast võtta: lähen kaevandusse, kui oma seletamist ei jäta! Ja läheb ka, kui vana talle pai ei ole.

Siis peod. Aastakümneid tagasi olid need vaiksed. Nüüd on siin alati kaks rahvast vastamisi — talupojaseisus, kes vanast kuraasist veel ikka kõvasti kinni peab, ja põlevkivikaevurid, kes tahavad mängida juhtivat osa. Sellest tekib vahel palju kära ja verevalamistki.

Jah, paistab nii, et vana kuulsu Alutaguse võlud on kadumas. Asemele tuleb uus Alutaguse. Ootame ära, mis sugused tulevad selle võlud. Praegu on vana ja uue heitlus. Kuid ka heitlust tasub meeeldi vaadelda.

H. V-res

Vaade Kiviõlile. Vasakul tuhamägi, paremal vabrikud. Esiplaanil maa-aluste kaevandite õhukorstnad

Läbi kevadise Võru

VILKALT PÖIKLEB OMNIBUS
Vastse-Kuustest Võru poole.

Suured kevadvihmad on ahnelt sõõnud viimased lumeräbalad. Tuultest ja päikesest tahenenud maanteekäärud kannavad jälle kindlamalt omnibuse-line, tsiklimeest ja muidu-matkuritki. Maa algab oma iga-aastast renessanssi, linlanegi märkab kohenduda oma talvisest töötartretusest.

Jaa. Me käime viimasel ajal õige palju välismaal. Ei lepi ükski mõne Soome või Skandinaaviaga, vaid küünitume päris kodusel juba läände ja Vahemeregi rannamaile. Tuleme tagasi koju ja üllatunult kõneleme tuttavaile, et kummaline, meie Eesti polegi Euroopat häbeneda tarvitseva kultuuriga perifeeria. Ümberpöörduvalt: paljudes tähelepanekuis jõutakse lausa vastupidiseile tulemusile. Aga ometi — kui visalt venib meie oma kodumaa lähem tundmaõppimine. Kui palju leidub meil inimesi, kes pole saanud Saaremaale, Põhjarannikule ja Lõuna-Eesti mägismaale, pajatades aga laialt välismaast. Kui nii on lood maastikuga, selle kõige mugavamalt kättesaadavaga matkal, kui vähe tuntakse siis meie kunsti-ajaloolisi varasid või kinnismuistiseid eljaloolisest ajast. Ei kahtle, et paljud välismaa turistid, kes läbinud Eesti, teavad neist rohkem kõnelda kui meie oma tavaline kodanik. Võtame näiteks meie barokk-altarid ja kantslid 17. sajandist — euroopaliku tasemega meister-skulptuurid, mida unustatuna võib leida pea igas meie kihelkonnakirikus. — Ainult mõni välismaalane otsib ehk säärase üles, sest ta on kuulnud sellest oma kodumaal kõneldavat — kirjutavat. Ja ometi on nad nii lihtsalt mõistetavad — vaja ainult kord neid vaadata, mitte aga üleoleva eelarvamisega neist pilku lasta mööda libiseda — Euroopasse, kus sel alal, nagu sageli muuski, harva paremat leida on. Kuid see kõik pole meil nähtavasti moeks, nagu seda ei näi olevat paljud muudki omal maal asuvad väärtused.

Aga — pidime kirjutama ju Võru maastikust — kuid kas pole lugu sellega täpselt sama? Sõidetagu kord rongil Vastse-Kuustesse ja sealt omnibusel Võrru ja te avastate äkki nagu ilmutuse, mis Võru maastik õieti on. Otse süngelt võimas on Haanja profiil supipäeva sinetavas vines, tõuseb jõuliselt väikese Võru linna käputäie majade ja paari valge kirikutorni tagant, mis vajunud nagu sügavale orgu järvede vahele. See on tõesti meie lõunapiiri haarav sümbol. Kuid miks kõnelda ainult säärasest heroilisest maastikust. Üle Võru Kasaritsa kandis ja mujalgi — kes jõuaks loetella seal neid südamlikke järvesopikese ja mäerinnakuid — kas või „kuldse kodukotuse“ romantikani.

Ja ometi — kui vaevane ning väike on me ettekujutus eesti maastikust, ta inimestestki! Või aitab sellest, et kord koduküläs karjapoisiks oldi, siis linna tulli ja nüüd veel vaid üle piiri kõlbab vaadata?

Kuid jätame selle. Omnibus on Tartust tulnud võrukestega juba Kirumpää varemete all ja sealt Tamula-veersele puistetele vajunud.

Võruigi on viimasel ajal ehitama hakanud. Kaks aastat tagasi valmis uus maavalitsuse hoone. Praegu on valminud Eesti Panga hoone. Need on koondatud ümber turuväljaku, kus asub ka Võru luterikirik — üks ilusamaid arhitektuurimälestisi uusklassitsistlikust ajastust meil üldse. Jääd kirikuesisele platsile seisma ja vaadat valmivat pangahoonet, millele parajasti raiutakse Saaremaa paest fassaadi-ornamentikat. Ajalooliste ehitusstiilide moderniseerimine ei ole enam uus võte. Seda on näiteks Saksamaal juba mõnda aastat praktiseeritud, kunstiliselt isegi silmapaistvate tulemustega. Viimasel ajal on meilgi ses suunas katsetatud eriti küll selle eesmärgiga, et uued ehitised paremini sobiksid linnas varem domineerinud stiilisuuruga. Nii näiteks on Tartus rida uusi ehitisi jälginud stiiljoont, mis valitses 18. ja 19. s. vahetusel, kus enamik Tartu ehitisi said oma tänapäevani säilinud fassaadi. Midagi säärast on Võrus Eesti-Panga hoonegi tehtud, kuid siin oleks tahtnud vormide leidmisel näha suuremat loogikat ja sisemist õigustust, mis enam arvestaks linna üldist arhitektoonilist ilmet. Võru teatavasti on rajatud Katarina ajal, kuid kõnesoleva pangahoone fassaadi on pandud kaunistama varabarokkmotiivid 16. ja 17. s. vahetuselt. See on Võrule küll täiesti võõras. Parem oleks olnud siis juba midagi päris modernses stiilis ehitada. See oleks ka sama väljaku ääres oleva maavalitsuse majaga paremini harmoneerinud. Kuid olgu, nende ühtlaselt tisedate vormidega võiks ehk lõpuks leppida, kuid arusaamatul viisil on kõrgele kivikatuse harjale ehitatud vaskne rõdu ilmetu barjääriga, ja selle keskelt tõuseb pikkadel kõhnadel sammastel ümmartempli mannetu imitatsioon — seegi vasest. Harilik matkaja ei saa muud kui küsida, et kas meie arhitektidel siis tõesti iga-sugune arhitektuuri- ja stiililoogika koos esteetilise arusaamisega kaduma on läinud või — on raha nii hirmus palju, et ehitata aga vaskseid narrusi ning maitsetusi lihtrahva silma arendamiseks! Tartus „Vanemuise“ juurdeehitus pakub siin tõhusat lisanäidet. Kas me kuidagi oma plaane ning kavatsusi ei suudaks ega kärsiks sügavamalt ja asjalikumalt läbi mõelda! Kapitaalset ehitisi ei lammutata ju jälle niipea.

Ajalehesõnumid Fr. R. Kreutzwaldi endise maja omavõllisist ümberehitusist ergutavad matkajat minema sedagi vaatama. Samanimeliselt tänavalt leiamegi kõrge kelpkatuse alla nagu häbenedes küüru tõmbunud majakese. Paar larmikat kõrtsilist sõnelevad parajasti omavahel. Restorani leti taga askeldaval puhvetipidajal läheb nähtavasti lõbusamalt kui kordsel Võru suurel arstil neis ruumides. Talle on siia mugav kortergi nüüd sisse ehitatud, uusi seinu, uksi, aknaid ja ahje. Mis tähendab tänapäeva isandaile ühe lauluisa, raua mälestus! Mis tühja mineviku sentimentalismist, muinsuskaitsest ja kõigest säärasest „vaba arengut“ pidurdavast! Siin on nüüd mugav juua — kinkigu auväärne president palju tahes raha ja pahan-dagu Tartu literaadid mis jõuavad!

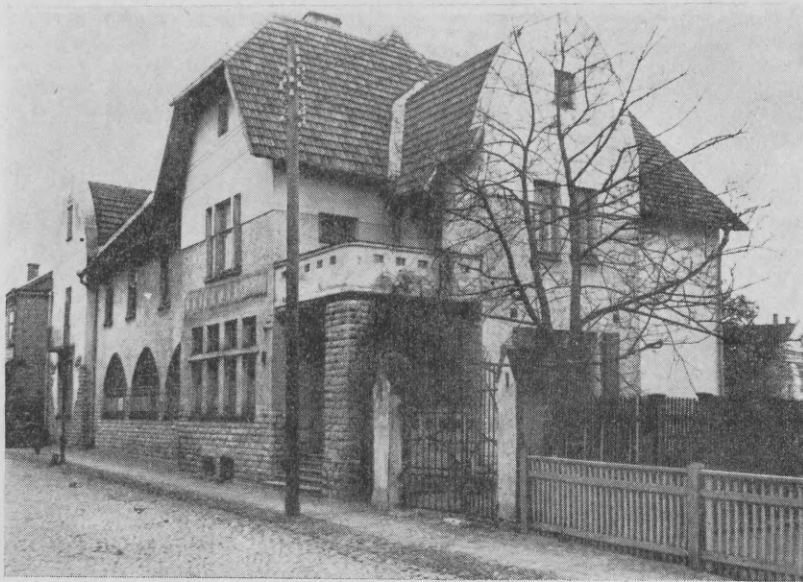
Kreutzwaldi mööbel aga, nii palju kui seda siiani on õnnestunud koguda, nende hulgas ka laud, millel kirjutati „Kalevipoeg“, vedeleb ühes linna algkoolimajas hunnikus. Nad vähemalt pole kõrtsimööbliks, ja siin hoiavad neid tolm ning ämblikuvõrgud. Võru on ju meie üks neid linnasid, kus puudub iga-sugune muuseum, nii siis pole ka Kreutzwaldi asjadel paremat paika. Tahtmata meenub siin jälle põhjanaaber Soome, kus iga suuremas külas on oma muuseum. Seal armastatakse oma kultuuri ja minevikku natuke enam. See ei ole seal südamelähedaseks auasjaks mitte ainult laiemale kodanik-kihile, vaid esijoones just juhtivaile tegelasile vastavas omavalitsuses.

On siiski kuulda, et uue kevadärkamisega looduses ka võrukesed on aktiivsemalt liikuma hakanud „Kreutzwaldi suunas“ ja et lauluisa vanas saalis joodud uue-aja sõprussidemeist hoolimata suudavad määravad tegelased käesoleval aastal teoks teha Käsitöölise Seltsilt majaomandamise ja päästa, mis päästa annab.

Ärgem unustagem oma asju Euroopa võraste varjude all! Ja katsugem natuke rohkem mõelda oma kätsevatete kõnede ning tegemiste taga!

Teekäibja

„Noor-Eesti“ uus maja

Aruannetes arvestab „Noor-Eesti“ kirjastus oma tegevuse algust 1905. aastast. Seega oleks ta tänavu 34-aastane.

Ent ta tõelist sünni võib veel aasta kaugemale viia, kus meil praeguste nimekamate kirjanikkude algatusel, 1904. aastal ja tolleaegse Vene keskkoolide kasarmlikus õhkkonnas tekkis „Noor-Eesti“ kirjanduslik liikumine, eesti tolleaegsete „noor-seppade“ ja teiste kirjanduslik „tormi ja tungi“ aeg. Samas kirjastati ja trükiti selle kirjandusliku liikumise

esimesed teosed, nagu kõik kaas- aegsed veel mäletavad. See oli huvitav ja uhke aeg kogu Eesti nihkumisel vaimsele ja aktiivsele iseteadvusele. Kirjanduses kajastus see „Noor-Eesti“ liikumises, mida pärastpoole on korduvalt arvustatud, analüüsitud ja tema vigu otsitud. Tormi peamine väärtus aga seisneb õhupuhastuses...

Tookordsest väikest algatusest on tänaseni välja arenenud üks suuremaid eesti kirjastusi, mis kogu oma tegevuse ajal on kirjastanud peamiselt eesti autorite algupäraseid töid.

Seega on „Noor-Eesti“ senini olnud, mida ta ka tulevikus tahab jätkata — eesti vaimse ja kirjandusliku kultuuri suuremaid arendajaid ning kirjanikele töötamise võimaldajaid. Kuigi kirjastuse asutamisest on möödunud mõnikümmend aastat, töötavad õnneks tema asutajaid mitmed veel praegugi tema juhtimises otseselt kui ka kaudselt kaasa.

Seni on „Noor-Eesti“ kirjastus pidanud tegutsema laialipillatud ja viletsais üüritud ruumes. Asja aga ning ligi aastase otsimise järele õnnestus ettevõtte ostu teel omandada hr. K. Jäneselt Kastani tn. nr. 38 (Riia tn. lähedal) end. „Pain-Normali“ leivavabriku hoone, mis on ehitatud tööstuseks 1910. aastal ning kirjastusele kõigiti sobiv.

Sinna paigutatakse, vajalikkude ümberkorralduste järele, kogu „Noor-Eesti“ kirjastus, nagu trüki- ja kõitekojad, ekspeditsioon, büroo ja laod. Hoone on kahekordne ja tugev kivist ehitus ning avara platsiga. Ümber ehituse ja korralduste järele saab kirjastus vist moodsaimad, võrreldes teiste kirjastustega, trüki- ja kõitekoja ruumid Eestis: kõrged, avarad, valged (kahepoolse valgustusega), keskkütte, pesemise, duši jne. ruumidega, kus kõik võimalikult mehhaniseeritakse.

Võrreldes praeguste ehitushindadega on maja soodsalt ostetud. Ka peale ümberehituse kulude võimaldavad need summad, mis praegu üürideks, vedudeks jne. lähevad, aasta 10—15-ga ostukulud kapitaliseerida.

Hoone on nägus, juugendstiilis ehitus, nagu pildil näha, kus „Noor-Eesti“ tegevus endisest intensiivsemalt võib jätkuda. **K. Laagus**

KAKS SUURRAAMATUT

KEVADPÜHADEKS ilmus „Noor-Eesti Kirjastusel“ müügile kaks tõlketööd, mis kuuluvad meie tõlkekirjanduse kõige väärtuslikumate toodete hulka. Neist on üks salapärase inglase T. E. Lawrence'i teos „Seitse tarkuse sammast“, tõlgitud A. H. Tammsaare poolt inglise keelest, ja teine suure vene kirjaniku Leo Tolstoi romaan „Anna Karenina“, tõlgitud S. Holbergi poolt vene keelest. Olles suured teosed oma mahult (mõlemast on seni ilmunud vaid esimene jagu), on nad ühtlasi ka suurteosed oma sisult. Nende autorid on niivõrd kuulsad ja tuntud nimes maailmakirjanduses, et kaob igasugune tarvidus veel nende kuulsust alla kriipsutada. Mõlemaid teoseid kõrvutatakse säärase raamatutega nagu on seda „Vana Testament“, Cervantese „Don Quijote“, Dostojevski „Vennad Karamazovid“ ja Nietzsche „Nõnda kõneles Zarathustra“. See kõrvutamine on mõnel määral õigustatud.

T. E. Lawrence'i „Seitse tarkuse sammast“ ilmub eesti keelses tõlkes esmakordselt, peale seda, kui see on ilmunud juba paljudes keeltes. Huvi selle raamatu vastu on suur kogu maailmas Lawrence'i kui autori erakordse elusaatuse tõttu: ta oli üks kõige suuremaid seiklejaid Maailmasõja erakordseis oludes ja üks kõige mõistatuslikumaid inimesi selle range aja raamid. Kuid ta ei olnud mitte harilik seikleja, vaid ideeline inimene, kelle seiklusi kandsid suured aated ja taotlused. Lawrence oli suur aat-

leja ja kõrge intelligentsiga ning andekas teadlane, filosoof ja kunstnik, sõjamees ja reisija, ühe sõnaga isik, kes kehastas eneses kõrgeid vaimseid ja eetilisi väärtusi. Tema oli araablaste rahvustunde ärataja ja neid vabadusvõitlusele õhutaja türklaste ikke alt vabanemise ja iseseisvaks saamise suunas. Säärasena esines Lawrence kui mingi legendaarne kangelane, kes oli saanud niivõrd ligidaseks araablastele, et nad jumaldasid teda kui oma suurt juhti. Ta muutus neile rohkemaks kui oma inimeseks, keda nad piiritult usaldasid nii pisikesis kui suuris asjus. Olles kõrgesti haritud inimene, erihariduselt ajaloolane, palju lugenud, tundes raamatute vastu erilist „nõrkust“ oskas ta igas olukorras kohaneda. Olles hea psühholoog mõistis ta pärismaalastele ligidale pääseda ja neid mõista.

Kuid Lawrence ei esinenud legendaarse kujuna üksnes idamaail araablaste seas, vaid ka Euroopas Maailmasõja lõpupäevil ja pärast seda, eriti oma kodumaal Inglismaal ja Prantsusmaal. Teda austasid kõige tähelepanelikumalt sääraseidki sõja-, poliitika- ja vaimumaailmainimesed nagu Foch, Churchill, B. Shaw, Lloyd George, jt. Kui ta pärast Maailmasõja lõppu järsku jäljetult kadus vaatepiirilt, valdas sõja likvideerijaid ärevus, sest kardeti, et ta läheb araablaste ässitama, kuna ta ei olnud Rahukonverentsi otustega araablaste suhtes rahul, nähes oma elutöö liivale jooksvat: araablastel ei saanud neid vabadusi, mida taotles neile Lawrence. See häiris ja vihastas teda nii, et ta andis tagasi kõik oma Inglise ja Prantsuse aumärgid.

jättes endale vaid Prantsuse aumärgi Croix de Guerre, mille aga riputas ühe oma sõbra koera kaela, lastes viimast siis avalikult ümber liikuda tänavail. Niiviisi avaldas ta oma pahameelt ja vaenulikkust Prantsuse võimudele.

Erakordne nagu oli olnud Lawrence'i elu, oli ka ta surm. Kaotanud pärast Maailmasõda oma elumõtte, siirdus ta üksildusse ja erakluse. Pettunult ja tagasitõmbunult elas ta Inglismaal, leidmata enam elule õiget eesmärki, isegi lihtsõdurina sõjaväes mitte, kus ta ajutiselt teenis. 1935. a. sai ta õnnetut surma mootorrattal, mida pidurdades purustas oma pealuu, tahtes vältida kokkupõrget jalgratastega, millel sõitis kaks poissi. Poisid pääsivad surmast, kuid Lawrence hukkus. Surmaski näitas ta, et teiste elu ja saatus olid talle rohkem väärt kui ta oma elu. Sedaviisi toimivad tõsised sangarid, pannes oma isikliku hüveolu ei mikski.

Millest kõneleb Lawrence oma raamatus „Seitse tarkuse sammast?“ Kõigest sellest, mis ta tegi, läbi elas, nägi, tundis, kannatas ja koges, olles araablaste tegelik juht nende võitluses türklaste ja sakslaste vastu Maailmasõja keerises. Oma teoses ei käsitle ta mitte üksi oma seiklusi ja võitlusi araablaste eesotsas võõraste orjastajate vastu, vaid samuti ka Araabia maastikku, loodust, inimesi ja nende elu kõigis selle avaldustes. Araablase usund, kultuur ja olustik leiavad tema teoses tühjendava käsitluse. Eriti haaravalt ja otse nägemuslikult kirjeldab Lawrence vägevast ja vaikivast kõrbe, mis oma pitseri vajutab kõigile araablaste eluavaldustele, eriti nende usundile ja kultuurile kui fantoom. Kõik „peab kõrvemaal paratamatult korduma, kuni püüvad põhjused — päike, kuu, tuul, mis teotsevad avara ruumi tühjuse ja mõjustavad kõrvemaaliku ebaläbematut ja koormatud vaimu.“

„Seitse tarkuse sammast“ on Lawrence'i eluromaan, on autobiograafiline teos, milles autor esineb ise keskse kujuna. Samal ajal on see aga ka araablaste vabadusvõit-

luse kajastusteos ja araablaste elu romaan: niivõrd lähedalt elab ja teotseb autor ühes araablastega. Oma raamatus annab Lawrence oma seiklusi ja Araabias toimuvaid sündmusi edasi otse protokollilise täpsusega, minnes tihti kõige väiksemassegi detailidesse. Kuid ekslik oleks arvata, nagu oleks ta vaid protokollija, kirjeldaja ja jutustaja. Ei, ta on ühtlasi ka vaatleja, hindaja, filosoof ja kohtumõistja. Kohtumõistjana ja filosoofina esineb ta kaua kui prohvet kahe maailma, Ida ja Lääne vaherajal. Mõlemaid tunneb ta põhjalikult ja seepärast on ta ka neist mõlemaid üle, suhtudes ühtlaste sümpaatiate ja antipaatiatega mõlemasse maailma, olles mõlemast ühtlasi pettunud ja innustunud.

Lawrence'i raamatu „Seitse tarkuse sammast“ sisemaailm ja sisepale on haruldaset mitmekülgset. See on elu suur raamat, olles ühtlasi teaduslik, ilukirjanduslik, filosoofiline, memuaariline, sõjakirjanduslik ja reisikirjanduslik teos. Ses mõttes on „Seitse tarkuse sammast“ väga avara sisuhaaranguga. Sellest on autor ise teadlik ja seepärast ei piiritlegi ta oma teost mingisuguste kirjandusliigiliste raamidega. See ei kuulu harilikus mõttes ühtegi praegu kehtivasse kirjandusliiki. Säärase teosena ei ole „Seitse tarkuse sammast“ põnev harilikus mõttes, vaid on põnev selle, kes taotleb tungida elu ja looduse sügavasse sissuse. Lugejale, kes teosest otsib vaid sündmustikulist põnevust, võib see raamat tunduda igavanagi.

Lawrence'i põhiline elukreedo, mis läbib kogu teost, esineb järgmises valemis: „Kogu mu elus on asjad mulle huvitavamad olnud kui inimesed, ning ideed veel huvitavamad kui asjad.“ Olgu need sõnad lugejale võtmeks Lawrence'i teose mõistmiseks. „Seitse tarkuse sammast“ nõuab pingutust lugemisel, ent see pingutus tasub end rikalikult, avardades lugeja mõtte- ja fantaasiamaailma ja lisades tema senistele kirjanduslikkudele kogemustele juurde uue väärtusliku annuse.

(Järgneb)
J. Roos

Viirastuste keskel

Valge rinde arvustuse asjus *)

HÄRRA B. LINDE, sõna võttes läinud aasta „Loomingus“ nr. 4 mu viimase raamatu „Valge rinne“ kohta, märgib kõigepealt, et teda olevat raamatut lugedes kõige rohkem „irriteerinud“ mu „äärmiselt piiratud kriitiline võime“, mille „võika tulemusena“ üks eestlane, s. t. mina, kirjutanudki siis tolle „suurvenelise marurahvusluse suunatud vene monarhismi propagandateose.“

Noomides siis kirjastust, et seal ei leiduvat käsikirjade läbilugejaid enne raamatute trükkandmist, mistõttu ka avaldatavat säärased „väikerahvaste survet ja hävingut ülistavaid Vene monarhistlike memuaaride jäljendusi“, Linde tõsise isamaalase tunneb moraalselt piina veel lugejategi pärast: „Tõsist häbi tunnevad kõik isamaaliselt ja rahvusdemokraatlikult mõtlejad, kui neile serveeritakse jagamatu Venemaa pooldajate propagandat.“

Aastakümneid tagasi, 1905. ja 1906. a., kollitati „mustasajaga“ lapsi, kui nad olid tõrksad ega lakanud jonnimast. Nüüd noodsamad vanad viirastused on hakanud kollitama auväärse hr. Linde, aastates inimese ümber. Kuigi talle toosama „mustsada“ muide on olnud sootu südamelähedasem kui „Valge rinde“ autorile, meeletades tõika, et Linde noil päevil, mil võideldi Eesti vabaduse eest, viibis kogunisti valgearmee, s. t. „mustasaja“ organiseerijate leeris Volga ääres ja Siberis, nagu ta seda ise puhtsüdamlikult mainibki...

Kuidas aga kõne all oleva „mustasajalise ja monarhistliku propagandateose“ ideoloogilise suunaga tõeliselt on lugu, seda näidaku siinkohal mõned lühidat katkendid raamatu sissejuhatavast osast:

„... Algab pinev, verine võitlus, milles uued rahvusiigid saavutavad oma vabaduse ja iseseisvuse ning tõmbuvad seejärel enamasti tagasi oma etnograafilistesse pii-

ridesse, jättes sõjaõnnele otsustada küsimuse, millise maailmakorraga lepivad venelased ise.

Armutu tooruse saatel rullub siitpeale see metsik võitlus. Austust seaduse, tõe ja õiguse vastu ehk lihtsalt inimlikku kaastunnetki või halastust ligimese vastu ei ilmuta kumbki sõdiv pool.

Loendamatud valgekindralid oma jõukudega ühel pool ja inimsoo „päästjad“, punased heebrea rüütlid Trotski, Sinovjev, Kamenev jne. teisel pool — kõik nad esinevad rahva nimel, demokraatia nimel, õiguse ja tõe nimel kirjeldamatu vägivald ja omavoli kaasabil.

Inimese elu ei maksa kummaski vaenulaagris enam krossigi. Vikatimees ei kõnni võidutsevalt ringi mitte üksnes tapluspaikadel, kus ähmaste loosungite nimel langeb avalikus võitluses mees vastu tuhandeid ja kümneid tuhandeid, vaid veelgi enam nõuab surm saaki vastaspoolte tagalas, kuhu töötama rakendatakse luureasutised, väljakohtud, tapasalgad, muidugi õilsate ja ilmsüütute nimetuste all.“

„Et sellest surmatantsust võttis tuhandeina osa küll punaste, küll valgete lippude all ka meie suguvendi eestlasi, võiks küllaldaselt põhjust olla mainitud ajastu kõige-külgseks kirjeldamiseks karmilt erapooletuil aluseil.“

Kas ülaltoodud lõigud on tõesti nii mustasajalised ja monarhistlikud, pannes ausa eesti isamaalase häbi tundma selliseist ridadest?

Muidugi jääb kõigepealt ju raamatu lugeja enda otsustada, kui võrd on õigustatud hr. Linde patriotilise pahameele või kuivõrra vana sulemees on sääsest elevanti tehes naeruväärselt kimpu jäänud pettepillide keskele.

Neile, kes on viitsinud väikesegi tähelepanuga kaanest kaaneni läbi lugeda kõne all oleva „Valge rinde“, ei saa kahepidist arvamus olla — autor on kodusõja kirevate sündmuste kirjeldamisel jäänud erapooletu vaatleja

*) Avaldame mõttevahetuse korras.

positsioonile kogu raamatu ulatuses, vaagitud ühesuguse mõdupuuga nii ühe kui teise vaenupoole tegusid. See-suguse prognoosi võib panna teadagi vaid selline lugeja, kes on raamatu tõepoolest läbi sirvinud.

Hr. B. Linde seda aga teinud ei ole.

Millise otse lubamatu lohakusega ta opereerib seetõttu raamatu sõnastuse juures, sellest tahaksin tuua allpool ainult paar iseloomustavat näidet, kuigi kogu „arvustus“ jüst koosnebki sääraseist lahkamisnoa väärtärgetest. Aja-kirja kitsas raamistikus oleks aga võimatu kõiki neid tä-pipealt loendada.

Arvustaja kõlbelise väärkusega juba ette ära määrates, raamatut läbi lugematagi, tema madala tasapinna, tema mustasajalise suuna jne., sihib Linde ründava oodaotsa autori vääratusele, ent satub õnnetuseks ka siingi jälle — viirastuste sekka.

„Valge rinde“ lk. 187-l leidub näiteks sõna-sõnalt järg-mine lõik:

„Ussuri ja Amuri maadel enamlasti karistama asunud jessaul Kalmõkov ei taha maha jääda Semjonovile osaks-saanud karjäärist, lõikab seal samuti lahinguloobereid ja nõuab peale Habarovski vallutamist Horvatilt, et see tun-nustaks ta Ussuri kasakate atamaniks. Saadeski selleks ajutise valitseja nõusoleku koos aukõrgendusega kindra-lik, aitab Kalmõkov omaltki poolt kaasa Kaug-Ida pu-hastamises nõukogudest, ning kui hiljem kõigi Siberi val-gevägede juhtimine liitlaste soovil antakse admiral Koltšaki hoolede, võib viimane järgida juba onu-tult mööda rahustatud ja valgeile alistatud Venemaa pinda kuni Omskini, kuhu ta asutab oma peastaabi ja ühtlasi ka Siberi valitsuse.“ (Sõrendused minult. Ed. G.-Sp.)

Ülaltoodud lõigust on hr. Linde aru saanud hoopiski võõriti, või jälle kogunisti läbi lugemata jätnud lause lõpu, kandes rahuliku südamega mu „vigade-registrisse“ järg-mise asjatundliku otsuse: „ataman Kalmõkov pole kunagi asutanud... Siberi valitsust“ Omskis (lk. 187).“

On ülearune tähendada, kuna asi igale vähikulegi on selge, et nimetatud lause lõpus räägitakse kui Siberi valit-suse asutajast Omskis mitte Kalmõkovist, vaid Koltšaki-st.

Edasi hr. Linde ütleb end olnuvat Koltšaki võimuhaa-ramise ja hiilgeaegade kohapealseks vaatlejaks, teab täpi-pealt ütelda, et Samaara õine vallutamine tšehhide poolt polevat enamlastele tulnud sugugi ootamatult, nagu väida- vad sellest retkest osavõtnud tšehhid ise, targutab ja vas-sib omamoodi ümber terve rea üldtuntud ajaloolisi tõsi-asju, eriti aga Koltšaki äraandmise loo, ja langeb lõp-peks suure vihaga jällegi, nagu mu eelmise raamatu „Suu-res heitluses“ arvustusegi puhul, — eestlase-kindrali Kap-peli peale.

Seesinane Kappel muide polevat Samaara-päevadel üld-segi olnud veel polkovnik, nagu väidan allikate alusel mina, vaid kõigest alam-kapten, ning juhatanud ainult roodu!

Vaatame nüüd, mida sellest legendaarsest suguveljest pajatavad ametlikud vene dokumendid ja allikad.

Ametliku vene sõjaajakirja „Russki Invalidi“ 1916. a. ühes veebruari numbris nimetatakse Voldemar Oskari p. Kappelit juba alampolkovnikuna temale vahvuse eest Vladimiri ordu III järgu aumärgi annetamise puhul. 1916. a. augustis on samas ajakirjas jällegi kahel korral Kappeli nime nimetatud uute lahinguordenite saamise puhul. Kerenski-aegses ametlikus sõjaajakirjas „Armija i flot svobodnoi Rossij“ võime mitmes numbris uuesti ko-hata Vold. Kappeli nime alampolkovniku kraadis.

Nikolai sõjaväeakadeemia 1913. a. lõpetanute ametlik nimistu lausub, et ratsaväeleitnandina 1910. a. akadeemi-asse astunud Voldemar Oskari p. Kappel, uroženets Liff-jandij, on 1912. a., s. o. akadeemias viibimise ajal, ülen-datud staabi-rittmeistriks (alamkapten ratsaväes) ja aka-deemia lõpetanud 1913. a., koos kindral J. Sootsiga.

Kindral Petrov oma raamatus „Ot Urala do Tih-hago okeana“ Kappeli elulugu kirjeldades nimetab teda Samaara-ajastul kindralstaabi polkovnikuks. Samuti tituleeritakse Kappelit polkovnikuna Volga rinde päevadel ka kindral Voitsehovski, Vetlugini ja Zahharovi memu-aarteoses, Siberi valitsuse liikme G. Ginsi mahukas 2-kõi-

telises teoses „Sibir, sojusniki i Koltšak“, Si-berii valitsuse varustusministri Serebrennikovi raamatuis „Ledjanoi pohhod“ ja „Veliki othod“, enam-laste 3-kõitelises kapitaalteoses „Graždanskaja voina“, Valgete perioodilises almanahhis „Beloje delo“ jne., jne., jne., rääkimata mulle isiklikult tuntute sada-de Kappeli ohvitseride suusõnalisist tõendusist.

Et aga andmeid Kappeli kohta veelkordselt kontrollida, pöördusin omal ajal ka Kappeli akadeemia-kaaslaste kindral J. Sootsi poole, kes kinnitas eranditult kõiki minu raamatus esinevaid teenistuslikke ja eluloosisi andmeid Kappeli üle ning lisas kõigele senisele juurde, et Kappel on kapteniks ülenatud 4. detsembril 1914. a. ning juba alampolkovnikuna olnud 1916. a. lõpul Berditševi linnas paikneva Maailmasõja-aegse Põhja-Lääne Armees staabiülemaks.

Kõige selle põhjal on päris võimatu uskuda imesse, et hr. Linde nägi „oma silmaga“ Kappelit veel 1918. a. Samaaras alles alampolkovnikuna väikeses aukraadis, ohvitserina, kes „kamandas“ ainult roodu. Võimalik on küll vaid see, et Linde vahetas Kappeli ära mõne teisega, või eksis kui mittesõjaväelane*) ohvitseride väliseis tunnuseis.

Kappeli asjaga lõpetades tulen tagasi teiste „rohketes vigades“ juurde, mida Linde kujutleb leidnud olevat „Val-ges rindes“.

Tšehhidest rääkides, kellega Lindel teatavasti on ol-nud mõningaid sidemeid, peamiselt Siberi ajastult ja äri-aladelt, läheb L. uuesti sassi iseendaga ja õpetab mulle: „Tõsiasiadeks on ja jäävad: tšehhid tulid läänest, jäid Samaaras, idast aga nihkusid võideldes lääne poole tšehhide teised eelonid...“

Sellest peab arvustuse lugeja mõistma, et ma oma raa-matus olen selle fakti surnuks vaikinud. Tegelikult aga seisab mu teoses lk. 189 lugeda:

„Osa tšehhide väeosi, kes 1918. a. suveks pole veel jõudnud endale teed murda idasse ning asuvad enamlaste-ga pooliti rahujalal viibides laiali mööda raudteejaamu Sõzrani ja Samaara vahel, avavad äkisti vaenutegevuse. Pu-nastele täiesti ootamatult ründavad nad Samaarat 8. juuni õöl ja kerge vaevaga laiali pekstes ehmunud vastase, mar-sivad varavalgel linna sisse.“

Lindelt allakriipsutatud teistele tšehhide väeüksus-tele, mis koos valgetega rühkisid jõuliselt edasi idast läände, olen aga eespool pühendanud terve ülistava pea-tüki, kuid seda Linde nähtavasti pole vaevakski võtnud lugeda. Kusagil ei ole ma mingil määral varjutada püü-dnud tšehhide tõelisi vaprustegusid, kuid ei ole vaikida suutnud ka kodusõja hilisemast ajastust, kus tšehhide üksused valgearmee suhtes mängisid vägagi äraandlikku osa, jättes etteteatamatult maha terved rindelõigud, omavolil-sedes metsikult tagalas piki Suurt Siberi magistraali ja reetes lõppeks punastele ka admiral Koltšakigi.

Need kõik on ajaloolised tõsiasiad, nende vastu pole minul midagi parata, ning mulle on täiesti tume, miks härra Linde omistab mulle nende kirjelduste puhul erilist vihavaenu tšehhide vastu, valgekaartlust, mustasajalisust, ja koguni kahtleb minu kui eestlase rahvusmeelsuseski, kuna ma tema arvates suhtuvat „eitavalt piiririkide enesemää-ramise puuetesse.“

Kumb meist nüüd „rahvusmeelne“ on ja kumb mitte, näitab vahest ehk seegi pisike tõik, et Eesti Vabadussõjast 1918.—1920. a. võtsin ma algusest lõpuni osa ühes tuntu-mas löögiüksuses (Kuperjanovi partis. pataljonis), kuna hr. L. ta enda tõenduse kohaselt viibis samal ajal valge-väe ridades, sellesama valgeväe nimelt, kellele L. nüüd tagantjärele saadab nii valusaid kabalööke. Temale peale Eestisse opteerumist nii sissejuurdunud vaate järgi ta en-dised premehed pole iial olnud muud kui aina bandiidid, mõrtsukad ja vägistajad. Neile „paljasjalgseile“, nagu nime-tab neid Linde, ei tohi vististi omistada mingeidki ideid, mingitki sangarlikkust ja rüütlimeelsust, ei tohi piiksu-gagi avaldada neile sümpaatiat isegi seal, kus lubavad seda ajaloolised faktid. Ainult sõimata tohib vene valgeid,

*) B. Linde on kuuldavasti mündrit kandnud ainult Semstvode ja Linnade Liidu ametnikuna. Nimetatud or-ganisationsioon ei kuulunud sõjaväe koosseisu.

sest nii käsutab silmapilgu mood. Ning unustama peab Linde järgi vist isegi selle, et nood „paljasjalgsed“ olid ühises enamlusevastases võitluses ju meie relvakaaslased ja liitlased, kellega meegi, eestlased, hoidsime püssisuid ühte suunda — p u n a s t e vastu!...

Ometi ei ütle ma sellega, nagu vääriskid kõigi valgekaartliste rühmituste teod ja ettevõtted lugupidamist ning poolehoidu. Valgete kindralite hulgas oli kahtlemata ka õilsameelsemaid inimesi Balahhovitši, Judenitši, Bermonditi jt. nendetaoliste seiklejate kõrval, ning kui ma juba eespoolgi toonitasin, et olen püüdnud keskteed käies erapooletu vaatlejana kõike näha, siis ei tarvitseks ju hr. Lindel nii ägedasti hädalokku lüüa.

B. L. heidab mulle veel ette kompilatsiooni paljudest vene keeles ilmunud memuaaridest, kusjuures olevat „andeksandmatult“ avaldamata jäetud allikate loetelu. Muidugi, — ajaloolisi andmeid ei saagi ju käsitleda — kompilatsioonideta.

„Valge rinne“ aga polnud mõeldudki mingi puht-sõjateadusliku uurimusena, küll aga loetava, kõigilemõistetava rahvaraamatuna, kus ajalooliselt täpsustatud kuupäevad, kellaajad ja igasugune protokollistil, samuti ka allikate loetelugi oleks tundunud üleaaruseks ja lugejat koormavana.

Olles sunnitud käesoleva kirjutisega enesekaitseks sõna võtma, pöördun nüüd kõige eelöelduga, avaldades needki read ainult seetõttu, et hr. B. Linde „arvustus“ m. a. „Loomingus“ nr. 4 ületas iga arvustuse mõeldavad piirid ning oli liiga varjamatult tige, vassinguterohke ja vahest isegi leivakadeduslik, sest kõigi tunnuste järgi näis Lindel eneseltgi kavatsusel olnud mõnd teost ilmutada Vene kodusõja üle. Et mina selles nüüd ette jõudsin, siis see ongi vahest minu ainukene patt.

Ed. Grosschmidt-Suursepp

Klaas Porselan Teras

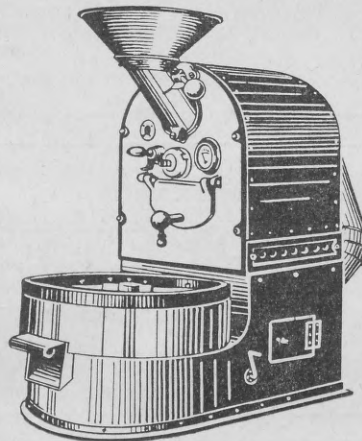
A-s. «D. Mirvits & Pojad»

Tallinn

Tartu

KOHVIÄRI „JAVA“

TARTUS,
G.-Adolffi t. 8

on
esimene kauplus
Tartus, kes omab
moodsa elektri-
puhasõhu kohvi-
kõrvetusmasina.
Seetõttu on äris
alati saadaval
värsked oa- ja
viljakohvi segusid
ning suures vali-
kus hollandi ka-
kaod

Iga nädal Georg Stude värsked
šokolaadi-saadetised

Perenaised!

Meie vorstitööstuse saadused

on müügil meie Lihatsentraalides:

• Tartus, Valgas ja Petseris

Ühing „Eesti Lihaekspord“ Tartu eksporditapamaja

Oleme müügile lasknud uue sordi

*nehmemaitselist
Pilseni õlut*

Kõikjal saadaval

A.-s. A Le Coq

õlletehas

Kõige suurem valik

TAPEETE

Hinnad alates 15 senti rull.

Paberiäri „Kodumaa“ Aleksandri 10

O/ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“

TRÜKI- JA KÖITEKODA

TARTUS, GUSTAV-ADOLFI 9/11. TELEF. 14-29

*

VALMISTAVAD

KÕIKSUGU TRÜKI- JA KÖITETÖID

**VALMISTAN RÕIVASTUSTÖID
DAAMIDELE & HÄRRADELE**

*Suvitama sõites ärge unustage
varustamast end kirjandusega*

Meie laost leiate rikkaliku valiku

UUDISTEOSEID / ALGUPÄRAN-
DEID / TÕLKEID / POPULAAR-
TEADUSLIKKE / MEMUAARE /
NOORSOO- JA LASTEKIRJANDUST
jne., jne.

Peale kirjandusteoste alati saadaval kirjutus-
materjale, kooli- ja kantseleitarbeid, korres-
pondeerimiseks kodu- ja välismaaga algu-
päraseid kunstiihing „Pallase“ kunstnikkude
kunstireproduktioone mitmevärviliste pilt-
postkaartidena, ülesvõtteid „Kaunis kodu-
maa“ seeriast, Tartu vaateid, turist-kirja-
plokke, matkapäevikuid jm.

**O/Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUSE“
RAAMATUKAUPLUS**

Tartus, Rüütli tän. 11, tel. 18-22.

„Tänapäev“ ilmub kord kuus. Telli-
mishind aastas (12 nr.) kr. 3.60, pool-
aastas kr. 1.80, veerandaastas kr. —.90
Üksiknumber 35 s.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu,
Gustav-Adolfi 8, Noor-Eesti, telefon
2-66. Toimetaja kõnetund igal äri-
päeval k. 11—12.

Vastutav ja tegev toimetaja: E. ROONE.
Väljaandja: K-Ü. „TÄNAPÄEV“.

Tarvitamata jäänud käsikirju alal ei
hoita. Käsikirjad saadetakse tagasi,
kui selleks on lisatud vastaval mää-
ral postmarke.

Noor-Eesti Kirjastuse trükk Tartus 1939

Ilmus 12. mail 1939.

Klišeed A. Raba tslnkograafiast.

KEVADHOOAJAKS

Valmis ülerõivaste
eriosakonnad

Moodsaid mantleid,
palituid ja ülikondi

mitmekesises ajakohases valikus kodu- ja välismaa
mantli- ja kleidi-uudisriideid daamidele

inglise ja kodumaa vabrikute
ülikonna- ja palituriideid härradele

Viimasele moele vastavaid
kleidiriideid kõigis moodsais värves ja koeviises
igaks päeva- ja õhtutunniks

F-MA

M. JÄNES TARTUS,
Kaubahoov 8-9-10-11-12, telef. 5-91

TARTU EESTI MAJANDUSE ÜHISUSE

OSAKOND SUURTURG 9

soovitab rikkalikus valikus

koloniaalkaupu,
majapidamistarbeid,
rauakaupu

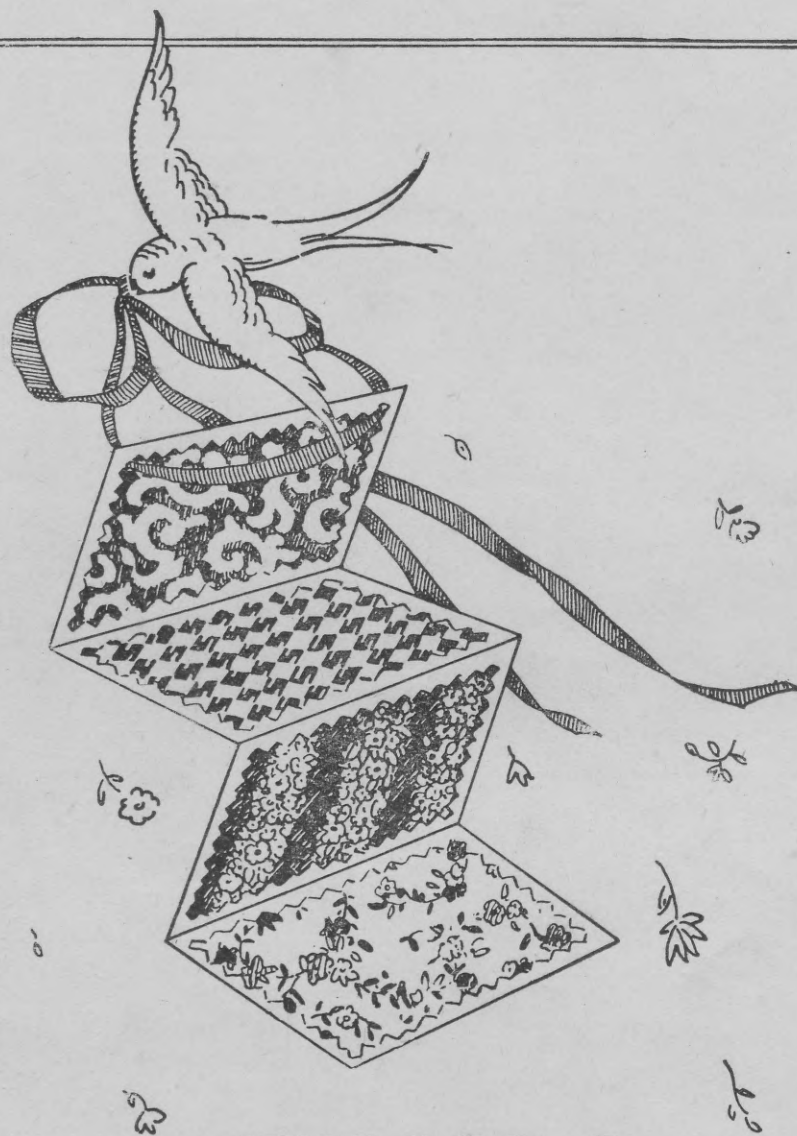
BENSIINIJAAM

POE TÄNAV 4

Täielik õlide ladu ja autotarbed

Hinnad mõõdukad

ERA

**A
S
TEKLA**

RIIDEKAUPLUSED

TALLINN: S. KARJA 15. PÄRNU MNT. 6 ESTONIA PST 11.

HAAPSALU, KURESAARE, MUSTVEE, NARVA, VALGA,

PÄRNU, RAKVERE, PETSERIVÖRU

Hind 35 senti